

Hanna Ronkainen

KIRJASTONHOITAJIEN AMMATTI-IDENTITEETIT JA NIIDEN MUUTOKSET 1960-1980-LUVUILLA

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta
Tampereen yliopisto
Pro gradu -tutkielma
Helmikuu 2020

TIIVISTELMÄ

Hanna Ronkainen: Kirjastonhoitajien ammatti-identiteetit ja niiden muutokset 1960-1980-luvuilla
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto. Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta
Informaatiotutkimuksen ja interaktiivisen media tutkinto-ohjelma
Helmikuu 2020

Tämä pro gradu -tutkielma tarkasteli suomalaisten yleisten kirjastojen kirjastonhoitajien ammatti-identiteettejä vuosina 1960-1989. Ammatti-identiteetillä tarkoitetaan yksilön jatkuvasti kehittyvää käsitystä itsestään ammatillisena toimijana. Käsitteeseen sisältyvät yksilön käsitykset siitä mihin hän kokee ammatissaan kuuluvansa ja samaistuvansa, työssään tärkeänä pitämänsä asiat ja siihen kuuluvat sitoumukset.

Tutkielman tavoite oli selvittää kirjastonhoitajien ammatti-identiteettien luonnetta ja niissä tapahtuneita muutoksia historiallisella ajanjaksolla 1960-luvulta 1980-luvun loppuun. Tämä ajankohta valikoitui tutkielmaan merkittävänä historiallisena murroskautena, jolloin suomalaista hyvinvointivaltiota rakennettiin ja myös kirjastolaitos kävi läpi muutosta. Kiinnostuksen kohteena oli erityisesti se, miten kirjastonhoitajat itse näkivät oman roolinsa kirjastossa ja yhteiskunnassa.

Tämä tutkielma toteutettiin aineistolähtöisenä sisällönanalyysinä. Analysoitava aineisto koostui Suomen kirjastoseuran julkaiseman Kirjastolehden numeroista vuosilta 1960-1989. Tuloksissa korostui kirjastonhoitajien ammatillinen epävarmuus ja erilaiset pyrkimykset parantaa ammattinsa asemaa. Analyysin kautta aineistosta nousi moninaisia ammatti-identiteettejä. Kirjastonhoitajien teksteissä korostuivat erityisesti pyrkimykset vakiinnuttaa ammattia ja parantaa sen arvostusta, esimerkiksi ammattieettisellä säännöstöllä. Näiden lisäksi kirjallisuuden tuntemus ja poliittinen puolueettomuus korostuivat merkittävänä osina heidän ammatti-identiteettejään. Ammatti-identiteeteissä tapahtui selkeitä ajallisia muutoksia tarkasteltavalla ajanjaksolla, mutta niissä oli havaittavissa myös merkittäviä alueellisia eroja.

Tuloksissa korostui kirjastonhoitajien ammatti-identiteettien moninaisuus ja niissä tapahtuneet muutokset tarkastelussa olleiden vuosikymmenten välillä. Eri aikojen välillä oli vaihtelua siinä mitä kirjastonhoitajat kokivat tärkeäksi työssään. Tuloksista ilmeni myös, että kirjastonhoitajat kokivat ammatti-identiteettinsä ja ammattinsa itselleen tärkeiksi, vaikka jälkimmäisen ulkopuolinen arvostus oli puutteellista koko tarkasteltavan ajanjakson ajan.

Avainsanat: ammatti-identiteetti, ammattikuva, kirjastonhoitajat, kirjastonhoitajuus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Esipuhe

Haluan lyhyesti kiittää ystäviäni, jotka ovat tukeneet minua tämän monivuotisen prosessin aikana.

Kandiuttajat, olemme kulkeneet yhdessä koko pitkän yliopistotiemme informaatiotutkimuksen peruskursseista viimeisiin graduponnisteluihin. Joten kiitos Ida Pääskytuorelle, Emma Viistalle ja Fanni Häkkiselle yhteisistä opiskeluvuosista ja vertaistuesta.

Lisäksi haluan kiittää Jarno Vesteristä ja Mikko Sairaa hyvästä seurasta ja henkisestä tuesta, erityisesti tämän pitkän graduprosessin aikana. Kiitos teille molemmille.

Tampereella 18.2.2020.

Hanna Ronkainen

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	1
2	TEOREETTINEN VIIITEKEHYS.....	3
2.1	Ammatti-identiteetti	3
2.2	Kirjastonhoitajan ammattikuva.....	5
2.3	Kirjastonhoitajuus ja kirjastonhoitajien ammatti-identiteetti	7
2.4	Ammatin historiallinen kehitys ja ammatti-identiteetti	11
2.5	Kirjastohistoriallinen konteksti	15
3	TUTKIMUSASETELMA	18
3.1	Tutkimusongelma	18
3.2	Tutkimusmenetelmä	18
3.3	Aineiston valinnan periaatteet	19
3.4	Tutkimusaineisto	21
3.5	Tutkimusaineiston analyysiprosessi	23
4	TULOKSET	26
4.1	Ammattietiiikka	26
4.1.1	1960-luvun keskustelu	27
4.1.2	1970- ja 1980-luvun keskustelu.....	30
4.1.3	Esitys kirjastoeettisestä säännöstöstä	32
4.1.4	Esityksen jälkeinen keskustelu	33
4.1.5	Yhteenveto.....	34
4.2	Kirjallisuuden tuntemus ja valinta.....	37
4.2.1	1960-luvun keskustelu	38
4.2.2	1970-luvun keskustelu	41
4.2.3	1980-luvun keskustelu	42
4.2.4	Yhteenveto.....	44
4.3	Poliittisuus	45
4.3.1	1960-luvun keskustelu	46
4.3.2	1970-luvun keskustelu	49
4.3.3	1980-luvun keskustelu	51
4.3.4	Yhteenveto.....	52
4.4	Ammatin arvostus.....	53
4.4.1	1960-luvun keskustelu	54
4.4.2	1970-luvun keskustelu	55
4.4.3	1980-luvun keskustelu	58
4.4.4	Yhteenveto.....	60
5	TARKASTELU	63
5.1	Päätulokset.....	63
5.2	Toteutus ja tulosten hyödyntäminen.....	68
5.3	Lopuksi	70
	LÄHTEET	72
	LIITE 1: AINEISTOKEHIKKO	75
	LIITE 2: AINEISTO.....	76

1 JOHDANTO

Tutkielman tarkoitus oli selvittää suomalaisten yleisten kirjastojen kirjastonhoitajien ammatti-identiteettejä 1960-luvun alusta 1980-luvun loppuun yltävällä ajanjaksolla. Ajanjakson valinta pohjautui kiinnostukseen suomalaisen hyvinvointivaltion rakennuskautta kohtaan, sekä tämän vaikutuksiin kehittyvään kirjastolaitokseen. Suomessa kirjastonhoitajien ammatti-identiteettien tutkimus on suhteellisen vähäistä, erityisesti historiallinen sellainen. Perinteisen organisaatiopainotteisen kirjastohistorian lisäksi on myös tärkeää tutkia kirjastontyöntekijöiden kokemushistoriaa. Tämä tutkielma pyrki luomaan kuvan siitä, miten kirjastonhoitajat kokivat työnsä tällä murroskaudella.

Aikaisempaa tutkimusta ammatti-identiteetistä Suomessa ovat tehneet Anneli Eteläpelto ja Katja Vähäsantanen. He tarkastelivat ammatti-identiteettiä yksilön elämänhistoriaan perustuvana käsityksenä itsestään ammatillisena toimijana, joka on jatkuvassa muutoksessa (Eteläpelto ja Vähäsantanen 2006, 26-27). Erityisesti kirjastonhoitajien ammatti-identiteettiä on tutkinut Tuula H. Laaksovirta. Hän on määritellyt sekä ammatti-identiteettiä että ammattikuvaa painottaen näiden eroa ja korostaen jälkimmäisessä mielikuvia ammatin sisällöstä ja merkityksestä (Laaksovirta 1984, 542). Toinen merkittävä suomalainen kirjastonhoitajien ammatti-identiteetin tutkija on Marjatta Okko. Hän on tutkinut aihetta erityisesti käytännön kirjastotyön vaikutusten näkökulmasta (Okko 1987, 111-112). Kirjastonhoitajien ammatti-identiteettiä historiallisessa kontekstissa on tarkastellut erityisesti Sarah Wingate Gray, jonka tutkimus tarkasteli ammattikunnan kehitystä pitkällä aikavälillä (Gray 2013, 37.)

Tutkimusmenetelmänä oli aineistolähtöinen sisällönanalyysi ja aineistoksi rajattiin vuosina 1960-1989 Kirjastolehdeissä ilmestyneet tekstit. Rajauksen tavoitteena oli muodostaa selkeästi määriteltävä ja yhtenäinen aineisto. Tähän pyrittiin valitsemalla ajanjaksoksi suomalaisen hyvinvointivaltion rakennuskausi, ennen 1990-luvun laman tuomia muutoksia. Pääpiirteiltään tutkimusprosessi eteni aineistoon tutustumisesta valintaan, karsivasta teemoittelusta analyysin kautta tulkintoihin, tulosten kirjaamiseen ja pohdintoihin. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi ei pohjautu olemassa olevaan teoriaan, vaan aineistoa tarkastellaan siitä muodostettavien teemojen pohjalta. Tutkielman keskeisimmät käsitteet

olivat ammatti-identiteetti, ammattikuva ja kirjastonhoitajuus. Ne kuvaavat omaa ammatillista toimijuutta, käsityksiä ammatista ja sitä, mikä tekee kirjastonhoitajan. Näiden avulla pyrittiin jäsentämään Kirjastolehden tekstien sisältöä.

Tämän tutkielman tutkimusongelma oli selvittää kirjastonhoitajien ammatti-identiteettien luonnetta ja niissä tapahtunutta muutosta tietyllä historiallisella ajanjaksolla, 1960-luvulta 1980-luvun loppuun. Kiinnostuksen kohteena oli erityisesti se, miten kirjastonhoitajat itse näkivät oman roolinsa kirjastossa ja yhteiskunnassa. Tätä tutkittiin sen kautta, miten nämä näkemykset olivat esillä Kirjastolehdessä julkaistuissa teksteissä tarkasteltavina vuosina.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Tässä luvussa tarkastellaan tutkielman kannalta keskeisimpiä käsitteitä, joita ovat *ammatti-identiteetti*, *ammattikuva* ja *kirjastonhoitajuus*. Lisäksi tarkastellaan kirjastonhoitajien ammatillista kehitystä suhteessa muuhun kirjastohistoriaan.

2.1 Ammatti-identiteetti

Kirjastonhoitajien ammatti-identiteettiä paljon tutkinut Tuula H. Laaksovirta määrittelee ammatti-identiteetin näin:

”Ammatti-identiteetti on menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden käsiteltävä idea ko. ammatista. Ammatti-identiteetti muotoutuu joka hetki historiaansa ja tulevaisuuteensa sidottuna työn, yhteiskunnan muuttumisen ja koulutuksen vuorovaikutuksessa. Ammatti-identiteetti edellyttää ammatin tieteellistä itseymmärrystä.” (Laaksovirta 1984, 542.)

Ammatti-identiteetillä tarkoitetaan yksilön elämänhistoriaan perustuvaa käsitystä itsestään ammatillisena toimijana. Se kuvastaa sitä, millaiseksi ihminen ymmärtää itsensä suhteessa työhönsä ja ammatillisuuteensa, sekä toisaalta sitä, millaiseksi hän haluaa työssään ja ammatissaan tulla tulevaisuudessa. Ammatti-identiteetin käsitykseen kuuluvat myös käsitykset siitä, mihin ihminen kokee työssään ja ammatissaan kuuluvansa ja samaistuvansa, mitä siinä hän pitää tärkeänä ja sitä mihin hän siinä sitoutuu. Näiden edellä mainittujen lisäksi myös työtä koskevat arvot ja eettiset ohjeet sisältyvät ammatti-identiteettiin. (Eteläpelto ja Vähäsantanen 2006, 26-27.) Keskeistä on myös ammatti-identiteetin jatkuva muutos ja uudelleenmäärittely, kun menneisyyttä saatetaan yhteen ennakoitun tulevaisuuden kanssa, johon voi liittyä esimerkiksi ammatin luonteen muuttuminen tai ammatinvaihto (Eteläpelto ja Vähäsantanen 2006, 13).

Ammatti-identiteetti rakentuu *persoonallisen* ja *sosiaalisen identiteetin* aspektien suhteelle, joka on keskeinen tekijä monissa identiteettiteorioissa. Sosiaalisella identiteetillä tarkoitetaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa syntyvää ihmisen minuutta, tapaa, jolla ihminen hahmottaa itseään suhteessa muihin ihmisiin esimerkiksi sosiaalisten normien kautta. Persoonallinen identiteetti toisaalta syntyy ihmisen emotionaalisista suhteista asioihin, jotka koskettavat häntä. Ihminen muokkaa sitä sisäisellä keskustelulla ja tunteiden muokkauksella, jotka korostavat yksilön keskeisimpiä huolia. Tällainen arviointi ja arvon

määrääminen ovat jatkuvaa ja sen kautta hän priorisoi oman arvojärjestyksensä, eli mitä pitää tärkeimpänä. Esimerkkinä tästä ovat yksilöiden erilaiset käsitykset työ- ja perhelämän tärkeydestä suhteessa toisiinsa. (Eteläpelto ja Vähäsantanen 2006, 32-43.)

Työelämässä tämä jaottelu muodostaa ammatti-identiteetin, ja eri osien painoarvot vaihtelevat työn ja ammatin mukaisesti. Työpaikalla on siis suuri merkitys siihen, millainen ammatti-identiteetti yksilölle muodostuu sen sosiokulttuuristen kontekstien kautta. Esimerkiksi kirjastossa muodostuu aivan erilaisia ammatti-identiteettejä kuin rakennustyömaalla. Myös yksilön työuran vaihe vaikuttaa ammatti-identiteetin muotoutumiseen. Vasta alalle saapuneen noviisin ammatti-identiteetissä korostuu enemmän sosiaalinen aspekti, sillä tulokkaalla ei vielä ole pitempään työpaikalla olleiden jäsenten valtaa, kontrollia ja yhteisölle erityistä kulttuurista pääomaa, esimerkiksi totuttuja toimintatapoja. Ensisijaisesti noviisi rakentaa ammatti-identiteettiään omaksumalla yhteisön toimintatavat, arvot ja normit, vaikka ne poikkeaisivatkin hänen omista näkemyksistään. Kun yksilön kokemusta on kertynyt hän kasvattaa persoonallisen aspektien määrää ammatti-identiteetissään esimerkiksi hyödyntämällä omaa luovuuttaan laajemmin työtehtävissään. (Eteläpelto ja Vähäsantanen 2006, 43-44.)

Ammatti-identiteetti voidaan käsittää myös minäkuvista kehittyvänä rakenteena, jonka kautta yksilö hahmottaa ammatillista rooliaan. Näin yksilö itse määrittää ammatti-identiteettiään. Tämän lisäksi on kuitenkin tärkeää huomioida näiden minäkuvien suhde muihin ihmisiin, kuten asiakkaisiin tai kollegoihin. Ammatti-identiteetti ei siis koostu työelämän kokemuksista, vaan sen luonne muokkaa tapaa, jolla työelämän yksilö suhtautuu työkokemuksiinsa. Ammatti-identiteetin muodostuminen edellyttää, että yksilöllä on käytettävissään hänen omat toimintaansa ohjaavat elämäkokemuksensa, riittävät tiedot työpaikan organisaation rakenteesta ja toiminnasta, mahdollisuudet kommunikoida muiden kanssa työstä ja sen tekemisestä, sekä organisaation tarjoama oppimisympäristö, jonka kautta yksilö voi oppia työtään. (Meijers 1998, 200-202.)

Yksi ammatti-identiteetin keskeisistä osista on ammattietiikka (Trede, Macklin ja Bridges 2012, 365). Ammattietiikan tarkoitus on säännöstellä ammatinharjoittajien toimintaa ja määrittellä heidän velvollisuutensa ja etuoikeutensa. Käytännössä ammattieettinen säännöstö määrittelyllään oikeuttaa sopivan ammatillisen toiminnan ja erottaa sen sopimattomasta. (Häyry ja Häyry 1994, 139.) Ammattikunnalla on useita mahdollisia syitä ammattieettisen säännösten luomiselle. Säännösten luominen voi olla hyödyllinen tapa parantaa

ammatin julkisuuskuvaa parantaen näin sen yhteiskunnallista asemaa. Säännöstöä voidaan käyttää myös ammattikunnan sisäisen kontrollin parantamiseen tai ulkopuolisilta uhkilta suojautumiseen – esimerkiksi ammatillisten väärinkäytösten tapauksissa. Ammatteettiset säännöstöt voidaan jakaa kahteen tyyppiin. Konkreettiset ammatinharjoittamisen säännöstöt määrittelevät ammatin työtehtävien standardoidut suoritustavat. Toiset ammatteettiset säännöstöt taas painottavat enemmän eettisyyttä toiminnan ohjauksessa, eivätkä pyri samalla tavalla standardoimaan ammatinharjoittajien toimintaa. (Harris 1994, 104.)

Keskeistä ammatti-identiteetissä on siinä tapahtuva jatkuva muutos, sekä sen määrittämisen jakautuminen persoonalliseen ja sosiaaliseen aspektiin. Ammatti-identiteetistä käytetään myös käsitettä ammatillinen identiteetti, mutta selkeyden vuoksi valitsin näistä ammatti-identiteetin tutkielmassa käytettäväksi. Englanninkielinen vastike ammatti-identiteetille on *professional identity*.

2.2 Kirjastonhoitajan ammattikuva

Tuula Laaksovirta on määritellyt ammattikuvan näin:

”Ammattikuva on ulkopuolisten ja ammattikunnan tämänhetkinen käsitys ko. ammatista. Ammattikuva perustuu ammatin historiaan ja nykyisyyteen. Ammattikuva muodostuu pääasiassa ammatin palkkauksen, tehtävien, koulutuksen, yhteiskunnallisen tehtävän ja ammattikunnan edustaman instituution historian kautta” (Laaksovirta 1984, 542.)

Siinä missä ammatti-identiteetti painottaa henkilön omaa käsitystä itsestään ammatillisena toimijana, ammattikuvalla tarkoitetaan mielikuvaa ammatin sisällöstä ja merkityksestä. Ammattikuvia on siis myös henkilöillä, jotka eivät harjoita kyseistä ammattia. Tähän mielikuvaan vaikuttavat henkilön omat ammattiin liittyvät kokemukset, sekä taiteen että viestinnän tarjoamat mielikuvat kyseisestä ammatista. Ammattikuvat ovat luonteeltaan suhteellisen pysyviä, mutta edellä mainitut kokemukset ja mielikuvat voivat muokata sitä. (Sinikara 2007, 26.)

Kirjastonhoitajien ammattikuvan kansainvälisissä tutkimuksissa on painotettu ammatin arvostusta, kirjastonhoitajan muuttuvia rooleja, vieraantumista, vuorovaikutusta tutkijoi-

den kanssa ja tietoyhteiskunnan tuomia haasteita. Tämä eroaa suomalaisesta tutkimuksesta, joissa kirjastonhoitajien ammattikuvaa tutkiessa on painotettu lähinnä koulutuksen, sijoittumisen ja työnjaon näkökulmista. (Sinikara 2007, 26.)

Kirjastonhoitajien ammattikuvassa painottui myös erityisesti kirjastonhoitajien ammatin arvostus – tai enemmänkin sen puute. IFLA:n kansainvälisessä selvityksessä 1990-luvulta korostuu kirjastojen ja kirjastonhoitajien huono julkisuuskuva. Kirjastotyö sijoittui yleisesti matalan statuksen ammatteihin kansainvälisessä vertailussa, joskin maiden ja kirjastotyypin välillä oli nähtävissä selkeitä eroja arvostuksen määrässä. Keskeisimmät syyt vähäiselle arvostukselle olivat matala palkkaus, kirjastojen näkymättömyys ja marginaaliseksi koettu rooli taloudellisen kehityksen kannalta. Näiden tulosten tulkittiin kertovan, ettei suuri yleisö tunne kirjaston maksuttoman tiedonvälityksen roolia demokraattisena perusoikeutena. (Sinikara 2007, 27.)

Yksi kirjastonhoitajien ammattikuvan keskeisistä ongelmista itse kirjastonhoitajien näkökulmasta on kirjastoammatin näkymättömyys. Kirjastonhoitajien ammatin arvostusta laskee se, etteivät niin käyttäjät kuin päättäjät juuri tunne kirjastontyötä, vaan mielikuvat perustuvat vain heidän henkilökohtaisiin kokemuksiinsa asiakaspalvelun kautta. Näin kirjastotyö näyttää yksinkertaisena työnä, joka ei vaadi erityistä osaamista tekijältään. Kirjastontyötä ei markkinoida riittävässä määrin, sen luonnetta, vaativuutta, erikoistaitoja tai kehitystyön osuutta ei tunneta, eikä näin ollen myöskään arvosteta. (Sinikara 2007, 27-28.) Näin muodostuu yksipuolisia ja väheksyviä ammattikuvia kirjastonhoitajuudesta.

Toisaalta Laaksovirta kyseenalaistaa ammatin arvostuksen puutteen – ainakin suomalaisesta näkökulmasta. Suomalaiset kirjastonhoitajat kokevat, ettei heidän alaansa arvosteta ja perusteluna tälle he tuovat esiin matalan palkkauksensa. Laaksovirran mukaan tämä ei pidä paikkaansa, korostaen ihmisten tyytyväisyyttä kirjastolaitokseemme ja sen palveluihin, kirjastojen yleiseen käsittelyyn mediassa ja lainojen kansainvälisesti poikkeuksellisen suureen määrään. Hän korostaa myös kirjastonhoitajien hyviä työolosuhteita. Kuitenkin kirjastonhoitajat kokevat, ettei heitä arvosteta. Laaksovirta tuo tässä esille ammattikuvan kaksi näkökulmaa: *ammatin sisäisen mielikuvan itsestään ja ulkoisen mielikuvan kirjastoista ja ammatista*. (Laaksovirta 2000, 21-22.)

Ammattikuvia voi tarkastella myös stereotyyppien kautta. Stereotyyppit kirjastonhoitajista korostavat erilaisia piirteitä ja näitä stereotyyppioita esiintyy myös populaarikulttuu-

rissa. Yksi ammattikuvan stereotypia on sivistäjä: sivistynyt ihminen, joka tunnistaa korkeatasoisen kulttuurin ja on tarkka laadusta. Tätä stereotyypistä käsitystä esiintyy sekä ammatin sisällä, että ulkopuolisissa henkilöissä. Tähän liittyvät myös tutut ulkonäköstereotyypit harmaista nutturapäisistä tädeistä. (Laaksovirta 2000, 24-25.) Toinen yleinen stereotyypinen käsitys on kirjastonhoitaja kirjojen ja hiljaisuuden vartijana. Tämä on myös hyvin yleinen populaarikulttuurissa, jossa kirjastonhoitajia usein kuvataan kielteisellä tavalla, kirjojen vartijana, jonka tehtävä on valvoa kirjaston hiljaisuutta ja langettaa rangaistuksia sääntöjä rikkoneille. Erityisesti suomalaisessa kaunokirjallisuudessa kirjastonhoitajia usein kuvataan hiljaisiksi ja vaatimattomiksi naisiksi, jotka eivät ole mielellään esillä ja palvelevat asiakkaitaan uhrautuen ja pyyteettömästi. Erityisen tärkeää on huomioida, että kirjastonhoitajat populaarikulttuurissa ovat yleensä naisia. Miespuolisten kirjastonhoitajien kuvaukset ovat harvassa korostaen näin alan naisvaltaisuutta. (Sinikara 2007, 29-30.)

Kirjastonhoitajien ammattikuvaa on Suomessa tutkittu muutamia kertoja, mutta tämän tutkielman ajallisen rajauksen myötä relevantin tutkimus on vuonna 1968 alkanut tutkimusprojekti kirjastonhoitajien ammattikuvasta, jonka tutkimusraportti ilmestyi 1971. (Tomperi 1971, 194-208.) Raportti muodostaa yleiskuvan Suomen kirjastonhoitajakunnasta vuonna 1969, tarkastellen kirjastonhoitajien työtehtäviä, työn vaikeuksia, henkisiä vaatimuksia, kontakteja, koulutuksen merkitystä, työolosuhteita ja alalla viihtymistä. Se käsittelee hyvin konkreettisesti sitä, mitä kirjastonhoitajien työhön kuuluu, ja vertailee sitä muihin kirjastotyöntekijöihin muodostaen yleiskuvan ammattikunnasta. Kirjastonhoitajien vastauksissa korostuu ammatin koettu vähäinen arvostus, laaja alalla viihtyminen, työtehtävien monipuolisuus ja yleisissä kirjastoissa tyytymättömyys koulutukseen. (Tomperi 1971, 194-208.)

2.3 Kirjastonhoitajuus ja kirjastonhoitajien ammatti-identiteetti

Pirjo Tuomi määrittelee yleisten kirjastojen *kirjastonhoitajuuden* ammatillisella pätevyydellä ja käytännöllä, joka sisältää korkeakoulutuksen saaneen henkilön toimenkuvan ja tehtäväkentän laajemmin kuin miten kirjastonhoitaja on ammattinimikkeenä kirjastoissa käytössä. Tällä hän viittaa historiallisesti kehittyneisiin tietoihin, taitoihin ja käytäntöihin, joita kirjastotyöskentelyssä tarvitaan, ja jotka ovat peräisin sekä koulutuksesta että käytännön työstä. (Tuomi 2011, 15.)

Suomessa kirjastonhoitajuutta on tutkinut myös Vesa Suominen. Hän hahmotti kirjastonhoitajuutta lukuisten ulottuvuuksien kautta pohtien kirjastonhoitajaa käytännöllisesti kulttuurin uusintajana ja poliittisesti vallankäyttäjänä, mutta myös teknisesti kirjaston arkisen työn suorittajana. (Suominen 2001, 29-30.) Hyvän kirjastonhoitajan Suominen kuvailee olevan ”sivistynyt, valistunut ja taitava, mieluiten tässä järjestyksessä” (Suominen 2001, 16).

Suomalaista tutkimusta kirjastonhoitajien ammatti-identiteetistä on tehty jonkin verran. Keskeisin näistä tutkijoista on Tuula H. Laaksovirta. Laaksovirta tarkastelee kirjastoväen ammatti-identiteettiä myös myöhemmissä teksteissään. Hän pohti kirjastonhoitajien ammatti-identiteetin suhdetta ulkopuolisiin näkemyksiin kirjastoista tuoden näin esille muutamia sen keskeisiä аспектеja suomalaisissa kirjastoissa. Ammatti-identiteetin keskeinen ilmenemismuoto ovat olleet kirjastonhoitajien palkkauskeskustelut, joissa heidän matala palkkansa koetaan sisäisesti arvostuksen puutteen merkinä. Ulkoisesti kirjastonhoitajien ammatin arvostus on kuitenkin korkeaa, mutta sisäisesti se koetaan heikoksi. Kirjastonhoitajien sisäisessä mielikuvassa ammatistaan palkka koetaan merkittäväksi arvostuksen määreeksi ja Laaksovirta arvioi, että sen korottaminen parantaisi kirjastonhoitajien itsearvostusta. Arvostuksen lisäksi Laaksovirta korostaa ammatti-identiteetissä ammatinharjoittajien stereotyyppien merkitystä. Kirjastonhoitajien sisäiseen mielikuvaan ammatista on kuulunut koko sen historian ajan sivistäjän rooli, ”nutturainen siveydensipuli”, joka arvottaa kulttuurituotteiden korkeatasoisuuden. Ulkopuolisten mielikuviin tämä käsitys on yhä jäänyt, mutta itse kirjastonhoitajat ovat pyrkineet irrottautumaan täysin tästä stereotyyppiästä. (Laaksovirta 2000, 21-25.) Näissä ristiriidoissa korostuu konkreettisesti kirjastonhoitajien omaan ammatti-identiteettiin ja alan ulkopuolisten ammattikuvaan perustuvien käsitysten erot.

Laaksovirran lisäksi Suomessa kirjastonhoitajien ammatti-identiteettiä on tutkinut Marjatta Okko. Hän (Okko 1987, 107) kuvailee kirjastonhoitajuutta yhdeksi oppineisuuden lajiksi, josta on ajan myötä kehittynyt ammatti sen erityisluontoisuutensa vuoksi. Hänen mukaansa kirjastonhoitajuuden ytimessä on dokumentoidun tiedon ja aineistojen yhdistäminen ihmisiin, jotka tarvitsevat niitä tietoisesti tai kokevat niiden saavuttamisen jollakin tavalla merkityksellisesti. Kirjastonhoitajilla on Okon mukaan useita tapoja toteuttaa tätä keskeistä tehtävää. Käytännön kirjastotyön lisäksi kirjastonhoitajat voivat tehdä *kirjastollis-bibliografista* työtä. Tämä on Okon käsite, jolla hän viittaa kirjastotyön edellytyksien parantamiseen ja ammatin tehtäväalueen ymmärryksen kasvattamiseen. Okon mu-

kaan kirjastoalan työntekijöillä on vaikeuksia muodostaa ammatillista identiteettiä itselleen, koska työn välttämättömät rutiinitehtävät muodostavat siitä triviaalimpaa kuvaa kuin se todellisuudessa on. Hän tarkastelee kirjastonhoitajien ammatti-identiteettiä myös sen päämäärien kautta. Kirjastonhoitajat perustavat ammatti-identiteettinsä Okon mukaan liikaa välinearvoa korostavaan asiakaspalveluun ja sen onnistumisiin. Tämän sijaan heidän tulisi painottaa työnsä sosiaalista arvoa ja sitä, miten kirjastotyötä tehdään toisten ihmisten hyväksi. (Okko 1987, 111-112.)

Ammattietiikka on keskeinen osana ammatti-identiteettiä, josta on kirjoitettu myös kirjastoalan näkökulmasta. Kirjastotyön nykyiset eettiset periaatteet ovat vuodelta 2011. Ne koostuvat eettisistä ohjeista, jotka on tarkoitettu ohjenuoraksi julkisissa kirjastoissa ja tietopalveluissa työskenteleville ammattilaisille. (Kirjastotyön eettiset periaatteet, 2011.) Suurimmalla osalla tutkielman tarkastelemasta ajanjaksosta kirjastoalalle ei kuitenkaan ollut edes ehdotettu virallista eettistä säännöstöä. Ammattietiikka kuitenkin koettiin kirjastonhoitajuudelle tärkeäksi. Ennen virallista säännöstöä kirjastonhoitajat nojautuivat omiin kirjoittamattomiin ammattieettisiin säännöstöihinsä. Nämä monimuotoiset normistot muodostuivat kirjastonhoitajan koulutuksesta, sosiaalisesta taustasta, henkilökohtaisista ominaisuuksista, ympäristöstä ja ympäröivistä ryhmistä. (Valtonen 1986, 71.) Kirjastonhoitajien keskuudessa oli kuitenkin pyrkimyksiä yhteisen eettisen säännöstön muodostukseen. Tätä perusteltiin sisäisillä ja ulkoisilla hyödyillä. Sisäisissä hyödyissä painotettiin säännöstön hyödyntämistä kirjastotyössä. Ulkoiset hyödyt taas koostuivat mahdollisuuksista levittää ammattikuvaa ja toimia perusteluina palkkakeskusteluissa. Korostetun tärkeänä pidettiin sitä, että kirjastonhoitajien olisi osallistuttava itse säännöstön muodostamiseen omaksuakseen sen. (Valtonen 1986, 71-72.)

Suomessa on myös tehty muutamia pro gradu -tutkielmia kirjastonhoitajien ammatti-identiteetistä. Erityisesti Tarja Lehtinen käsitteli kirjasto- ja informaatiopalveluiden ammattikunnan ammatti-identiteettiä laajasti lukuisista eri näkökulmista. Hän määrittelee ammatti-identiteetin muotoutumisen tapahtumana, joka on jatkuvasti sidottu sekä menneisyyteen että tulevaisuuteen. Siihen vaikuttavat tekijät ovat työ, koulutus ja yhteiskunnan muuttuminen. Lehtinen tarkastelee myös ammatti-identiteetin historiallista kehitystä suurpiirteisesti. (Lehtinen 1990, 14.)

Toinen pro gradu -tutkielma on Tuija Nevalan ja Soile Penttilän yhteinen tutkielma vuodelta 1992, jossa he tutkivat kirjastonhoitajien ammattiin sosiaalistumista ja sen vaikutusta ammatti-identiteetin syntyyn. He tarkastelivat ammatin piirteitä ja ammatti-identiteettiä sosialisointin myötä muodostuvana persoonallisuuden osa-alueena. (Nevala ja Penttilä 1992, 10-11, 19.)

Kirjastonhoitajien ammatti-identiteettiä on tutkittu myös Suomen ulkopuolella. Nämä tutkimukset tarjoavat erilaisia näkökulmia kirjastonhoitajuuteen. Suurin osa olemassa olevasta tutkimuksesta käsittelee enemmänkin kirjastonhoitajien ammatillista statusta ja mainetta. Tällainen julkisuuskuvan tarkastelu kertoo kirjastonhoitajien ammatti-identiteeteistä ainoastaan sen, että he ovat kiinnostuneita ammatillisesta maineestaan. Kirjastotieteiden muutos 1980-1990 luvulla synnytti jonkin verran tutkimusta ammatti-identiteetistä, joissa identiteetti käsitettiin ulkopuolisten käsitysten vaikutuksesta kirjastonhoitajiin. (Hicks 2014, 253.)

Deborah Hicksin (2016) tutkimuksessa käsitellään kirjastojen puolesta puhumista osana kirjastonhoitajien ammatti-identiteettiä. Ajamalla kirjastojen asiaa kirjastonhoitajat korostavat myös kirjastonhoitajuuden tärkeyttä asiakkailleen. Tutkimuksessa ammatti-identiteetti määritellään koostuvaksi kolmenlaisesta tiedosta. Nämä ovat ammatille ainutlaatuinen tieteellinen tai teoreettinen tieto, ammatin käytännön taidot sekä ammatinharjoittajan henkilökohtainen tieto itsestään suhteessa muihin. Nämä eivät kuvaa vain kirjastonhoitajien käytännön työtä, vaan tarjoavat sille myös merkityksen. (Hicks 2016, 618.)

Kirjastonhoitajien ymmärrys ammatti-identiteetistään perustuu heidän koulutukselleen ja käytännön työkokemukselle. Sen sijaan kirjaston asiakkaiden käsitykset kirjastonhoitajista perustuvat pääosin fiktionaalisiin kuvauksiin, kuten ajatukseen ”kaikkietävästä” kirjastonhoitajasta. Tämä on ristiriidassa kirjastonhoitajien todellisten taitojen kanssa, jotka taas painottavat informaation keräämisen ja organisoinnin tärkeyttä. Tutkimuksessa korostetaan miten kirjastonhoitajien tulisi kannattaa realistisempia kuvauksia ammatistaan mediassa ja fiktiossa ja pyrkiä näin kasvattamaan ammatin arvostusta. Puuttumattomuus näihin negatiivisiin käsityksiin heikentää koko ammatin asemaa ja vahingoittaa tapoja, joilla kirjastoja käytetään. Kirjastojen puolesta puhuminen korostui kirjastonhoitajien keskeisenä tehtävänä, jonka kautta he pystyvät osoittamaan tärkeyttään. (Hicks 2016, 619-620, 624.)

Keskeisinä ankkureina kirjastonhoitajien identiteeteille tutkimuksessa nousivat varsinainen kirjastotila ja heidän tarjoamansa palvelu (Hicks 2016, 634). Sen kautta kirjastonhoitajat viestivät asiantuntijuuttaan ja taitojaan. Kirjastonhoitajien imagon nostolla on myös käytännön hyötyjä sekä rahallisesti että arvostuksen nousulla. Nämä käytännön esimerkit mahdollistivat myös kirjastojen asian ajamisen vahvoilta käytännön perustoilta. (Hicks 2016, 636-637.)

Hicks on tutkinut kirjastonhoitajien ammatti-identiteettiä myös toisessa tutkimuksessaan. Siinä hän tarkastelee ammatti-identiteettiä tapana ymmärtää kirjastonhoitajien ammatillisia ongelmia ja huolia, mitä kirjastonhoitajuus on sekä miten he sen ymmärtävät. Tutkimuksessa kirjastonhoitajien ammatti-identiteettiä on tutkittu tarkastelemalla, mitä he kerovat työstään ja tapoja, joilla he kuvailevat sitä. Näin voidaan tulkita miten he itse kokevat kirjastonhoitajuutensa. (Hicks 2014, 252.)

Tutkimuksessa korostui useita tapoja, joiden kautta kirjastonhoitajat käsitteellistävät ammatti-identiteettiään. Keskeisimmäksi nousi palvelun tärkeys osana kirjastonhoitajien ammatti-identiteettiä. Se toimi sekä identiteetin käytännöllisenä ankkurina, että tapana näyttää myös asiakkaille ammatin tärkeys. Kirjastonhoitajat usein korostavat tällaista ankkurien tärkeyttä määritellessään ammatti-identiteettiään. Myös varsinainen kirjastotila toimi tutkimuksen mukaan monille kirjastonhoitajille ammatti-identiteetin tunnukseksi. He halusivat, että asiakkaiden kirjastoihin liittämät positiiviset tunteet liitetään myös heihin ammatinharjoittajina. Kirjastonhoitajat pyrkivät tähän määrittelemällä itseään kirjaston kautta. Muut vähäisemmät tavat käsittelivät kirjastonhoitajien ammatillisuutta, kirjastoissa tapahtuvaa muutosta ja kirjastonhoitajien ja asiakkaiden jakoa sisäpiiriin ja ulkopiiriin teknologian käyttöönotossa. (Hicks 2014, 263-266.)

2.4 Ammatin historiallinen kehitys ja ammatti-identiteetti

Kirjastoammatin pitkä historia ulottuu antiikin aikaan ja on hyvin perinteeseen sidottua sen tehtävän, ihmiskunnan kulttuuriperinnön säilyttämisen ja nykypäivän ihmisten käytettäväksi saattamisen kautta. Tämän vuoksi myös kirjastonhoitajien ammatin historiallinen tarkastelu on tärkeää sekä ammatin sisäisten että ulkoisten tekijöiden kautta. Ammatin sisäisiin tekijöihin kuuluvat sen perinteet, sisäiset arvot ja normit, jotka siirtyvät kirjastonhoitajalta toiselle koulutuksen ja ammattikäytäntöjen kautta. Sen sijaan ammatin

ulkoisia tekijöitä ovat lukuisat yhteiskunnan vaikutukset: tuotannon ja työelämän muutokset, sekä kulttuurin ja yhteiskunnan muutokset yleisemmin. Siinä missä sisäiset vaikuttavat tekijät siirtyvät suoraan yksilöltä toiselle, ulkoisten tekijöiden vaikutukset tapahtuvat ajallisella viiveellä. (Jussilainen 1985, 102-103.)

Sara Wingate Gray (2013) tarkastelee artikkelissaan kirjastonhoitajien ammatti-identiteetin historiallisia juuria. Ammatti-identiteetissä on eri aikakausilla painotettu erilaisia asioita, ja hän kuvailee artikkelissa historiallista kehityskulkua muinaisen Aleksandrian kirjaston kirjastonhoitajista nykypäivään. (Gray 2013, 38.)

Muinaisessa Egyptissä kirjastonhoitajat olivat korkeasti oppineita ja merkittäviä henkilöitä, jotka omasivat myös korkean aseman kirjastojen uskonnollisesti, poliittisesti ja sosiaalisesti merkittävän yhteiskunnallisen aseman kautta. Heidän keskeinen määrittävä piirteensä oli sivistys – oppineisuuden korkea taso oli ammatin edellytys. Kirjastonhoitajien oli tärkeää tuntea kirjastonsa kokoelman sisältö hyvin. (Jussilainen 1985, 103-104.)

Aleksandrian kirjastossa korostettiin hallinnollisen ja organisointikyvyn merkitystä, sekä erityisesti johtavan kirjastonhoitajan korkeaa valta-asemaa oppineena henkilönä (Jussilainen 1985, 104). Myös monien kirjastonhoitajien ammatti-identiteettiin kuuluvaksi miellettyjen taitojen perustus oli jo näkyvissä Aleksandrian kirjaston kirjastonhoitajassa. Näitä ammatti-identiteetille tärkeiksi koettuja taitoja ovat luettelointi, indeksointi ja luokittelu. Grayn kyselyn perusteella jotkin kirjastonhoitajat kokevat nämä perinteiset taidot yhä osaksi ammatti-identiteettiään. Kirjastonhoitajuus ei ollut vielä muodostunut omaksi ammatikseen, vaan näitä tehtäviä hoitivat erityisesti aikansa oppineiden lisäksi runoilijat. Erityisesti näiden runoilijoiden ammatillisia piirteitä on yhä nähtävissä kirjastonhoitajien ammatissa. Kirjastonhoitajien työ Aleksandrian kirjastossa oli luovempaa ja sille tärkeitä runoilijoille ominaisia taitoja olivat editointi sekä faktojen ja lähteiden tarkistaminen. (Gray 2013, 38.) Oppineisuuden tärkeyttä korosti myös kirjastonhoitajien kielitaitoisuus, sillä kirjojen toimittaminen ja kääntäminen kuului heidän tehtäviinsä (Jussilainen 1985, 103).

Siinä missä käsityksissä Aleksandrian kirjaston kirjastonhoitajien ammatti-identiteeteistä korostuvat kokoelman käsittelemisen taidot, ajallinen siirtyminen keskiaikaisiin luostarikirjastoihin tuo niihin muutoksia. Näissä luostarikirjastoissa painotettiin nykyajan kirjastonhoitajillekin tärkeitä taitoja, kuten luokittelua ja inventointia. Grayn artikkelissa sen

sijaan korostetaan suhtautumista käyttäjien ja kokoelmien suhteeseen enemmän. Kokoelmia alettiin tarkastella käyttäjien ja käyttötapojen näkökulmasta. Tällä aikakaudella kirjastonhoitajuus jatkoi kehitystään uusien ammatille tärkeiksi koettujen taitojen kautta. Luostareiden tavassa vaihtaa ja siirrellä käsikirjoituksia välillään on nähtävissä tietoista kokoelmien hallintaa ja kehitystä, sekä kirjastojen välistä kommunikaatiota. Yhä useampien kirjastonhoitajien ammatti-identiteetille tärkeiden taitojen pohjat ovat siis nähtävissä osana kirjastojen historiallista kehitystä. Artikkelin jatkaa keskiajalla ensimmäisten yliopistokirjastojen perustamisella, joka toi uudenlaisia aspekteja kirjastonhoitoon. Kirjastonhoitajat joutuivat pohtimaan, miten asiakaspalvelu suhteutui kirjastojen varhaisempaan tehtävään, eli kirjojen säilyttämiseen. Tässä keskustelussa verrattiin kirjan tarkoitusta tulla käytetyksi ja olla hyödyksi huoleen sen pysyvistä menettämisestä osana yhteisön kokoelmaa varkauden tai tuhon kautta. (Gray 2013, 39.) Keskiajalla kirjastonhoitajien valta-asema oli kuitenkin heikentynyt antiikin kirjastojen tilanteesta, ja yliopiston kirjastonhoitajana saattoi toimia munkki tai jopa opiskelija. (Jussilainen 1985, 105).

Keskiajalta tultaessa 1600-luvulle siirtymä aristoteelisesta maailmankuvasta, eli käsityksestä tieteestä valmiina todellisuuden kuvana, uuden tiedon tuottamisen aikaan vaikutti myös kirjastonhoitajiin. Kirjasto pyrittiin palauttamaan tiiviimpään yhteyteen tieteen ja muun yhteiskunnan kanssa. Gabriel Naudé esitti vuoden 1627 teoksessaan *Avis pour dresser une bibliothèque* ajatuksia siitä, että kirjastojen tulisi olla avoimia kaikille ja ne olisi järjestettävä systemaattisesti. Tätä pidetään ensimmäisenä modernina kirjastotieteellisenä teoksena. Myös kirjastonhoitajat saivat kritiikkiä 1600-luvulla liiallisesta kirjojen vartijan roolin painotuksesta tehtävässään John Durielta vuoden 1650 kirjassaan *The reformed libreriekeeper*. Hän muiden aikalaistensa ajattelijoiden ohella painotti, että kirjastonhoitajien tulisi sen sijaan toimia kasvattajina korostaen näin kirjastojen sivistyksellisestä tehtävää. Durien mukaan kirjastonhoitajien tulisi myös tämän tehtävän kautta laajentaa kirjaston kokoelmaa ja tehdä sitä paremmin tunnetuksi. (Jussilainen 1985, 106-107.)

Seuraava keskeinen historiallinen ajanjakso, jota Gray kuvailee artikkelissaan, sijoittuu 1800-luvulle. Tämä osio perustuu ”kirjastotieteen isän”, S. R. Ranganathanin teokseen *The Five Laws of Library Science*. Vuosisadan alkupuolen kirjastonhoitajuus kuvataan tehtäväksi, joka on matalapalkkainen, vähän arvostettu eikä vielä professionalisoitunut. Tehtävän keskeiseksi kiusaukseksi kuvataan houkutusta pitää uudet kirjat omassa hallus-

saan, estäen näin kirjaston käyttäjiä hyödyntämästä niitä. Tällainen vanhanaikainen näkemys kirjastonhoitajasta yksinomaan kirjojen säilyttäjänä edeltää ajallisesti ammattimaistumista. Artikkelissa ammattimaisen kirjastonhoitajan keskeinen piirre on juuri tämän kirjojen käytön mahdollistaminen. Kirjastonhoitajuudelle keskeistä tällä aikakaudella oli Grayn mukaan jännite yksittäisen asiakkaan tarpeiden ja kokoelman tarpeiden välillä, joista toisinaan oli kuitenkin priorisoitava kokoelma yhteisön tarpeiden edustajana. Tämä ongelma tunnetaan myös kirjaston hyödyllisyyden paradoksina (*Library Utility Paradox*) yleisissä kirjastoissa, niiden pyrkiessä tarjoamaan sekä yksilöllistä palvelua että yleishyödyllistä tehtäväänsä. (Gray 2013, 39.)

Kirjastonhoitajien ammattimaistumisprosessin alku sijoittuu Grayn artikkelin mukaan 1800-luvun loppuun. Tällä viitataan kirjastoseurojen perustamiseen Yhdysvalloissa 1876 ja Iso-Britanniassa 1877 (Gray 2013, 39). Vertailun vuoksi Suomen kirjastoseura perustettiin 1910 (Suomen kirjastoseura, 2019), mutta kirjastoliikettä sitä ennen oli jo ajanut kansanvalistusseura vuodelta 1874 (Ojanen 2014, 7). Grayn artikkelissa kirjastonhoitajuutta määritellään pitkälti toimintatapojen kautta. Näitä olivat esimerkiksi bibliografioiden luonti, kokoelmanmuodostus, luokittelu ja kirjojen säilytys. Yksittäisten tehtävien merkitykset osana ammatti-identiteettiä vaihtelivat ajoittain ja kontekstin mukaan. (Gray 2013, 39.)

Ammattimaistumisen edetessä kirjastonhoitajien ammatti-identiteetin luonti aloitettiin ja siitä esitettiin monia erilaisia käsityksiä filosofioiden pohjalta. Gray kuvailee artikkelissaan lyhyesti eri ajattelijoiden näkemyksiä kirjastonhoitajien ammatti-identiteetin luomisesta ja sen muokkaamisesta 1800-luvulla ja siitä eteenpäin. Edward Edwards oli yksi näistä ajattelijoina ja hänen näkemyksensä perustui kirjastonhoitajiin maalaisjärkeä käyttävinä kirjaston taloudellistajina (*economiser*). He vastasivat käytännönläheisesti kirjastotyössä kohdattaviin ongelmiin, esimerkiksi asiakaspalvelussa. (Gray 2013, 39.) Toisaalta Raymond Irwin korosti vapauden merkitystä kirjastonhoitajuudessa. Hänen mukaansa tiedon oli oltava vapaata, kaikkien saavutettavissa ja näin vapaus oli edellytys myös kirjastonhoitajuudelle (Irwin 1949, 109.) Hän painotti ammatissa erityisesti yksilöllisen palvelun tärkeyttä yksilön ja kirjan yhdistämisessä inhimillisen kehityksen mahdollistamiseksi. (Irwin 1949, 37-38).

Muissa kirjastonhoitajuuden määritelmässä painotetaan artikkelin mukaan erilaisia näkökulmia. Nämä määritelmät eivät keskity niinkään yksittäisen kirjastonhoitajan piirteisiin,

vaan tehtävän laajempiin tarkoituksiin yhteiskunnallisella tasolla. J. G. Meijer määritteli kirjastonhoitajuuden kulttuurisena hankkeena. Hän mukaansa ammatin pyrkimys oli hyödyntää dokumenttimuotoista kulttuuriperintöä ihmiskunnan edistyksen hyväksi. (Meijer 1982, 26.) Vastaavasti myös informaatiotieteen ja dokumentoinnin uranuurtaja Paul Otlet määritelmässään painottaa kirjastonhoitoa prosessina, jossa kootaan yhteen, luokitellaan ja jaetaan kaikki ihmisten toimintaan liittyvät dokumentit (Shera 1973, 273). Artikkelissa kirjastonhoitajuuden keskeisiksi edellytyksiksi Jesse Shera itse on määritellyt koulutuksen, ammattimaisen osaavuuden ja pätevyyden (Shera 1972, 108). Hän painottaa määritelmässään myös kirjastonhoitajuutta ammattimaisena toimintana, jossa painotetaan pyrkimystä luoda graafiset tallenteet, jotka hyödyttävät yhteiskuntaa mahdollisimman paljon. Muissa kirjastonhoitajuuden määritelmissä painotetaan kirjastonhoitajien sosiaalista roolia yksilöiden ja ihmisten laajemman tietouden yhdistäjänä. Viimeisenä ajattelijoista James Thompson jakaa kirjastonhoitajuuden kolmeen kilpailevaan rooliin: huoltajaksi, välittäjäksi ja järjestäjäksi (Thompson 1974, 41). Gray kuvailee erilaisia käsityksiä, joiden kautta kirjastonhoitajat pyrkivät tuottamaan yhteisölleen kirjastojen kautta mahdollisimman paljon hyvää ja hyödyttää niitä tiedon avulla. Hän tarkastelee myös kirjastonhoitajien ammatti-identiteettiä osana kirjastojen arvokeskustelua, jossa tarkastellaan demokratian muutosta, jossa kansalaiset nähdään enemmän kuluttajina kuin käyttäjinä. (Gray 2013, 41-43.)

Tässä kirjastonhoitajien historiallisessa katsauksessa painottuivat erilaiset asiat eri aikakausina. Ennen 1800-lukua kirjastonhoitajuutta määritteli pitkälti heidän tehtävänsä ja kokoelmanhoidolliset tarkoitukset, eikä yksilöiden merkitystä juurikaan tarkasteltu. Tämän taittokohdan jälkeen kirjastonhoitajuutta tarkastellessa alettiin pohtia ammatin laajempia yhteiskunnallisen tason tavoitteita ja sitä, millainen kirjastonhoitajan tulisi olla. Näitä käsityksiä on lukuisia ja ne ovat yhä jatkuvassa muutoksessa, kuten Grayn artikkeli osoittaa.

2.5 Kirjastohistoriallinen konteksti

Kun tarkastellaan kirjastonhoitajien ammatti-identiteetin kehitystä historiallisella aikajakumolla, on myös tärkeää ymmärtää tämän kehityksen konteksti. Tässä tapauksessa kon-

tekstiksi on valikoitunut Suomen yleisten kirjastojen historia. Valinnan taustalla on mahdollisuus verrata kirjastonhoitajien näkemyksiä kirjastojen laajempaan muutokseen ja löytää mahdollisia yhteyksiä näiden väliltä.

Tutkielmassa tarkastellaan aikaväliä vuodesta 1960 vuoteen 1989. Valinnan taustalla on ajankohdalle keskeinen hyvinvointivaltion rakennuskausi, joka on yksi tutkielman teemoista. Tarkoituksena oli rajata käsittely kauteen, joka alkoi pitkään odotetusta vuoden 1961 kirjastolain jatkua 1990-luvun lamaan asti (Mäkinen 2009, 385).

Yleisten kirjastojen käyttö oli ollut pysyvässä kasvussa jo 1950-luvulla ja tämä kasvu jatkui 1960-luvulle. Kirjastolaitos pääsi mukaan myös yhteiskunnan laajempiin muutosprosesseihin osaksi hyvinvointivaltiokehystä varhaisessa vaiheessa ja kirjastojen kehitystä on tarkasteltava tässä kontekstissa. Panostaminen koulutukseen ja sivistyspalveluihin synnytti todellisen yleisen kirjastolaitoksen. Muutoksen keskeinen liikkeellepaneva voima oli vuoden 1961 kirjastolaki, joka korvasi vanhentuneen lain vuodelta 1928. Mäkinen mukaan se on tärkein yksittäinen selitys seuraavien vuosikymmenten kehitykselle. (Mäkinen 2009, 384-385, 387.) Tämän uuden kirjastolain vaikutukset olivat moninaiset. Sen kautta kirjastotoimen osuus valtion budjetista seitsenkertaistui ja kirjastot laittoivat uudet varansa kehitystyöhön. Tämä panostus näkyi myös lainojen kasvussa. Lain myötä myös maaseudulle syntyi kunnallinen kunnankirjastojen järjestelmä ja kirjastoverkko uusiutui. Maaseudun kirjastot saivat kaupungit kiinni sekä tarjonnan että kirjastojen käytön suhteen. Kirjastojen käyttö myös muuttui. Kirjapainotteisuudesta siirryttiin lehtien ja äänitteiden sisällyttämiseen kokoelmiin, sekä tietokirjojen lainaus lisääntyi. Erityisen keskeistä tutkielmalle on sivutoimisten kirjastonhoitajien koulutuksen kasvu, vaikkei päätoimisten virkojen määrä vielä 1960-luvulla edennyt merkittävästi. Koulutuksen kysyntä korkeakoulutetuilla kirjastonhoitajille kuitenkin kasvoi, kun näitä virkoja perustettiin. Uusi kirjastolaki toi mukanaan eräänlaisen kulttuurivallankumouksen kirjastoihin, mutta se ei ollut täysin ongelmaton. Se satoi kirjastot osaksi kouluhallitusta. Laki oli yksityiskohtaisuutensa vuoksi kirjastoille ja kunnille hallinnollisesti raskas, eivätkä kaikki kunnat päässeet kehitykseen mukaan. Erityisesti pienet alle 3000 asukkaan kunnat jäivät yleisestä tasosta jälkeen, mikä johti kirjastojen eriarvoistumiseen. (Mäkinen 2009, 416-419.)

Siirryttäessä 1970-luvulle edellisellä vuosikymmenellä aloitetut uudistukset alkoivat tuottaa tuloksia. Yleisten kirjaston kotilainojen kasvu jatkui edellisten vuosikymmenten tapaan. Vuoden 1961 kirjastolain vaikutukset näkyivät kuntien kirjastojen lainauserojen

tasoittumisessa. Keskeinen muutos oli pienten sivukirjastojen korvaaminen kirjastoautoilla, joita vuonna 1977 oli jo 85% kunnista. Pätevistä kirjastonhoitajista oli kuitenkin pulaa koska alan koulutus ei pysynyt kasvavan kehityksen mukana. Selkeä ero oli nähtävissä maaseudun kirjastojen käytössä sen perusteella, oliko kirjastossa päätoiminen vai sivutoiminen kirjastonhoitaja. Päätoimisesti hoidettujen kirjastojen käyttöaste oli samaa tasoa kuin kaupunkien, kun taas sivutoimisten huomattavasti alempi. Noin puolet pääkirjastoista saivat myös 1970-luvun aikana käyttöönsä uudet kirjastotilat. (Mäkinen 2009, 426-430.) Samalla vuosikymmenellä tapahtui merkittävä muutos myös itse päätoimisten kirjastonhoitajien määrässä kunnankirjastoissa. Tutkielman tarkastelevan ajanjakson alkupuolella, vuonna 1969, vain joka kahdeksannessa kunnankirjastossa oli päätoimisen kirjastonhoitajan virka. Vuoteen 1981 mennessä tämä luku oli kasvanut kahteen kolmasosaan kunnista. Tämä muutos tasoitti joitakin kaupunkien ja maaseutukuntien eroja näkyen konkreettisesti yhtenäisenä käytön tasona päätoimisesti hoidetuissa kirjastoissa. Sivutoimisesti hoidettujen kirjastojen käyttöaste oli taas huomattavasti matalampi. (Mäkinen 1999, 182.)

Viimeinen tarkastelussa oleva vuosikymmen on 1980-luku. Vuosikymmenen alussa kotilainojen määrä notkahti väliaikaisesti. Mahdollisten hallinnollisten syiden lisäksi alalla epäiltiin, että kyse saattaisi olla yksityisen kulutuksen kasvun vaikutuksesta kirjastoihin. Lainamäärien pysähtyneisyys ja paikoittainen lasku johtivat huoleen tulevaisuudesta ja herätti kysymyksiä kirjastojen merkityksestä. Vuonna 1986 korvattiin jo vanhentunut kirjastolaki vuodelta 1961. Muutos siirsi kirjastot Opetusministeriön alaiseksi ja muutti kirjastojen rahoitusjärjestelmää. Lain voimaantulon jälkeen sitä pyrittiin muuttamaan tavalla, jossa yleisten kirjastojen maksuttomuus kyseenalaistettiin. Näihin kuuluivat esimerkiksi esitys siitä, että kirjastojen tulisi periä maksuja videoelokuvien lainauksesta. Nämä yritykset epäonnistuivat, mutta huoli siitä, että kirjastopalveluista tulisi tulevaisuudessa maksullisia, jatkuivat seuraavalle vuosikymmenelle. (Mäkinen 2009, 431-434.)

3 TUTKIMUSASETELMA

3.1 Tutkimusongelma

Tämän tutkielman tavoite oli selvittää kirjastonhoitajien ammatti-identiteettien luonnetta ja niissä tapahtunutta muutosta tietyllä historiallisella ajanjaksolla 1960-luvulta 1980-luvun loppuun. Kiinnostuksen kohteena oli erityisesti, miten kirjastonhoitajat itse näkivät oman roolinsa kirjastossa ja yhteiskunnassa sen kautta, miten tämä on näkynyt Kirjasto-lehdessä julkaistuissa teksteissä tarkasteltavalla ajanjaksolla.

3.2 Tutkimusmenetelmä

Sisällönanalyysi voidaan nähdä sekä väljänä teoreettisena kehyksenä laadulliselle tutkimukselle että yksittäisenä metodina. Sitä voidaan siis hyödyntää monenlaisessa tutkimuksessa. (Tuomi ja Sarajärvi 2002, 93.) Tässä tutkimuksessa sisällönanalyysiin viitatessa tarkoitetaan nimenomaan yksittäistä metodologiaa.

Tämä tutkielma toteutettiin *aineistolähtöisenä sisällönanalyysinä* vuosina 1960-1989 ilmestyneistä kirjastolehdistä. Sisällönanalyysi valittiin tutkielmaan, koska sillä voidaan tarkastella lähes mitä tahansa tekstimuotoista aineistoa, joten menetelmä ei rajoita mahdollisesti hyödynnettävien kirjoitusten valintaa. Käytännössä menetelmän käyttö, jossa poimitaan aineistosta soveltuvia tekstejä ja ryhmitellään niitä teemojen alle, on systemaattinen tapa järjestää erilaiset kirjastonhoitajien ammatti-identiteettiä käsittelevät näkökulmat vertailtaviin teemoihin, joita analysoimalla muodostetaan tutkielman tulokset.

Tuomi ja Sarajärvi kuvailevat tällaista sisällönanalyysia tapana analysoida dokumentteja objektiivisesti sekä systemaattisesti. Sisällönanalyysin tekemiseen he esittelevät kolme mallia: *aineistolähtöisen*, *teoriaohjaavan* ja *teorialähtöisen*. Tutkielmaan näistä soveltuu parhaiten aineistolähtöinen malli, joka perustuu aineiston tulkintaan ja päättelyyn, eikä ole-massa olevaan teoriaan. (Tuomi ja Sarajärvi 2002, 105-117.)

Sisällönanalyysia voidaan tehdä monilla erilaisilla tavoilla. Sillä voidaan tarkoittaa sekä laadullista sisällönanalyysia että sisällön määrällistä erittelyä. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi voidaan aloittaa aineistoon perehtymisen jälkeen teemoittelulla, jossa aineiston tekstimassasta muodostetaan keskeisistä aiheista teemoja. Aineistomassasta haetaan

kohdat, joissa kyseinen teema esiintyy ja järjestellään ne omiksi kokonaisuuksikseen. Seuraava prosessin vaihe on tyypittely, jossa aineistoa kuvataan teemoja laajemmin, pyrkimyksenä sen kokonaisuuden tiivistämisen informatiiviseen muotoon. Teemoittelussa syntyneet teemat taas kootaan tyypittelyssä suuremmiksi kokonaisuuksiksi. Tästä analyysi etenee tulkintoihin, johtopäätöksiin ja pohdintaan. (Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka 2006.)

Toinen mahdollinen tapa tehdä sisällönanalyysia on Syrjäläisen malli, jota kutsutaan kvalitatiiviseksi sisällönanalyysiksi, joka koostuu seitsemästä vaiheesta. Ensimmäinen vaihe on tutkijan herkistyminen, jolla tarkoitetaan perinpohjaista tutustumista aineistoon ja kirjallisuuteen. Tätä seuraavassa toisessa vaiheessa painottuu tutkijan ajatustyö aineiston sisäistämisen ja teoretisoinnin muodossa. Seuraavissa vaiheissa tutkija luokittelee aineiston karkeisiin teemoihin ja tarkentaa tutkimusongelmaa ja käsitteitä. Siirtyessään viidenteen vaiheeseen tutkija kirjaa ilmiöiden esiintymistiheyden aineistossa, määrittelee poikkeukset ja tekee uuden luokittelun teemoihin. Seuraavassa eli kuudennessa vaiheessa tutkija tekee ristiinvalidoinnin, eli testaa muodostettujen teemojen onnistuneisuutta aineistoaan hyödyntäen. Kvalitatiivisen sisällönanalyysin viimeinen vaihe on Syrjäläisen mallin mukaan johtopäätöksien ja tulkintojen tekeminen, siirtämällä tulokset osaksi laajempaa tarkastelukehikkoa. (Metsämuuronen 2006, 124.)

Näin pyritään muodostamaan tiivistetty ja yleinen kuva tarkasteltavasta ilmiöstä, jota voidaan hyödyntää johtopäätösten teossa. (Tuomi ja Sarajärvi 2002, 105-116.) Tällainen tutkimusmetodi mahdollistaa pyrkimykset hakea aineistosta tiettyjen ajanjaksojen erityispiirteitä ja tarkastella historiallista muutosta siinä, miten kirjastonhoitajat näkevät ammatti-identiteettinsä.

3.3 Aineiston valinnan periaatteet

Tutkimusaineistoa valitessa huomioitiin erityisesti tutkimusongelman määrittelemä ajallinen raja ja pyrkimys tarkastella suomalaisten yleisten kirjastojen kirjastonhoitajia. Laadullinen tutkimus on mahdollista aloittaa ilman ennakoasettamuksia tai määritelmiä. Näin tarkoituksena on rakentaa empiirisestä aineistosta teoria aineistolähtöisellä analyysillä. (Eskola ja Suoranta 1998, 19.)

Yksinkertaisimmillaan tutkimuksen laadullisella aineistolla tarkoitetaan tekstiä. Tämä teksti on voinut syntyä tutkimuksen tekijästä riippuen tai riippumatta. Tutkijasta riippumattomasti syntyneitä aineistoja voivat olla esimerkiksi kirjeet, päiväkirjat, tai muu kirjallinen ja kuvallinen aineisto, joka on tuotettu tiettyä tarkoitusta varten. (Eskola ja Suoranta 1998, 15.)

Tutkielman aineistoa valitessa on tärkeä huomioida sen kattavuuteen vaikuttavat tekijät. Laadullista tutkimusta tehdessä tätä kattavuutta voidaan arvioida neljän kriteerin perusteella. Nämä kriteerit ovat *aineiston koko, kylläntyminen, raja*us ja *yleistäminen*. (Eskola ja Suoranta 1998, 60-61.)

Laadullisen tutkimuksen aineisto voi olla suuri, mutta tutkimus perustuu suhteellisen pienen tapausmäärään. Syynä tälle on, ettei tällaisella tutkimuksella pyritä tilastollisiin yleistyksiin, vaan tarkoituksena on kuvata jotakin tapahtumaa, ymmärtää tiettyä toimintaa tai luoda tutkittavasta ilmiöstä teoreettisesti mielekäs tulkinta. Laadullisen tutkimuksen tekoon ei ole olemassa mekaanisia sääntöjä, jotka määrittelisivät aineiston koon, vaan valinta on aina tapauskohtainen. Tärkeintä on, että aineisto toimii tutkijan apuna, kun hän rakentaa käsitteellistä ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä. (Eskola ja Suoranta 1998, 61-62.)

Aineiston riittävyttä voidaan tarkastella kylläntymisen näkökulmasta. Kylläntymisellä eli saturaatiolla tarkoitetaan vaihetta, jolloin aineistoista ei enää tutkimusongelman kannalta uutta tietoa. Tätä voidaan hyödyntää aineiston riittävyden mittarina. Ajattelun taustalla on käsitys tietystä määrästä aineistoa, joka on riittävä saamaan esille teoreettisen peruskuvion tutkittavasta aiheesta. Kun tämä määrä on saavutettu, lisäaineisto ei enää tuota uutta informaatiota tutkimukseen. Tärkein väline kylläntymiseen saavuttamiseen on tietoisuus siitä, mitä aineistostaan hakee. Ilman selkeää käsitystä kohteesta, ei ole mahdollista saavuttaa riittävää kylläntymisen tasoa. (Eskola ja Suoranta 1998, 62-63.)

Koska laadullinen aineisto on käytännössä loppumatonta, on sen mahdollisimman tarkka raja-
rajaus erittäin tärkeää. Laadullisessa tutkimuksessa raja-
rajaus tehdään tapauskohtaisella ana-
lyysillä. Tällaisella analyysillä arvioidaan tietyn aineiston kiinnostavuutta tutkimusongel-
man ratkaisussa. Edellytys tällaisen arvioinnin onnistumiselle taas on tutkijan riittävä
oman aineistonsa tuntemus, jottei tulkinta pääse nojaamaan sattumanvaraisuuksiin. (Es-
kola ja Suoranta 1998, 64-65.)

Laadulliset tutkimukset ovat käytännössä kaikki tapaustutkimuksia, joten on tärkeää, että aineisto muodostaa jonkinlaisen kokonaisuuden, tapauksen, jota tutkia. Tapaustutkimuksina niiden tuloksista ei voida tehdä samanlaisia yleistäviä päätelmiä kuin tilastollisista tutkimuksista. Niiden sijaan laadullista tutkimusta tehdessä on mielekkäämpää puhua teoreettisesta tai oletuksellisesta yleistettävyydestä. Tällä tarkoitetaan aineistosta tehtäviä keskeisiä tulkintoja, jotka eivät perustu aineiston kokoon. Tärkeämpää on näiden tulkintojen kestävyys ja syvyys, kuin se, miten hyvin tulokset ovat yleistettävissä laajemmin. (Eskola ja Suoranta 1998, 65-68.)

3.4 Tutkimusaineisto

Tutkielman aineistoksi valikoitui Suomen kirjastoseuran julkaisema Kirjastolehti. Se on suunnattu sekä alan ammattilaisille, päättäjille että kirjaston asiakkaille. Kirjastolehdessä julkaistut artikkelit käsittelevät erityisesti yleisten kirjaston palveluita, kirjallisuutta, kulttuuria ja yhteiskunnallisia ilmiöitä, muiden aiheiden ohella. Kirjastolehteä on julkaistu kirjastojen ammattilehtenä vuodesta 1908 yhtäjaksoisesti, joskin vuosina 1921-1947 se jouduttiin liittämään Kansanvalistuslehteen taloudellisesti ongelmien vuoksi ja tämä julkaisu tunnettiin nimellään Kansanvalistus ja Kirjastolehti. Vuonna 1948 Kirjastolehti jatkoi ilmestymistä itsenäisenä julkaisuna, koska tässä vaiheessa suurin osa yhteislehden tilaajista oli kirjastoalalta. (Kirjastolehti, 2020.)

Kirjastolehti valikoitui tutkimusaineistoksi, koska kyseessä on johtava kirjastoalan julkaisu Suomessa yleisistä kirjastoista, jonka yli vuosisatainen julkaisuhistoria mahdollistaa pitkienkin ajanjaksojen tarkastelun kirjastojen kehitystä tutkiessa. Lehteen ovat kirjoittaneet monet keskeiset kirjastoalan vaikuttajat sekä tavalliset kirjastotyöntekijät ympäri Suomea tuoden ammattilehteen useita erilaisia näkökulmia kirjastoihin ja niiden asemaan yhteiskunnassa.

Tutkimusaineistoa pyrittiin arvioimaan Eskolan ja Suorannan kirjassa esiteltyjen kriteerien mukaan (luku 3.3). Aineiston koko oli jo selkeästi rajattu tutkittavan ajanjakson perusteella vuosina 1960-1989 ilmestyneisiin Kirjastolehtiin. Tutkimusaineistoa kerätessä käytiin läpi kaikki ajanjakson Kirjastolehtien tekstit, joten aineiston koko ei tällä rajauksella voisi olla suurempi. Tämän vuoksi aineistoa ei voitu arvioida kylläntymisen näkökulmasta, koska uuden aineiston haku lopetettiin vasta kun kaikki potentiaalinen materi-

aali oli käyty läpi. Toinen keskeinen aineiston rajaus oli Arvostelevan kirjaluettelon pois-sulkeminen aineistosta. Tarkastellulla ajanjaksolla Kirjastolehden liitteenä ilmestyi myös Arvosteleva kirjaluetelo, jonka sisältö ei ole relevanttia tutkielmalle. Tämä johtuu siitä, että Arvosteleva kirjaluetelo oli kirjastonhoitajille suunnattu julkaisu, jossa esiteltiin uutta kirjastoihin soveltuvaa kirjallisuutta. Sen tarkoituksena oli tarjota esitellyistä kirjoista luettelointi, luokittelu ja asiasanoitus, sekä helpottaa kirja-arvosteluilla käytännön kirjavalintaa (Vuorenrinne 2015, 149-150). Se ei siis kerro kirjastonhoitajuudesta, vaan yhdestä heidän työnsä kohteesta, eikä näin ollen tuo tutkielmaan uutta relevanttia sisältöä. Aineiston yleistettävyyden tarkastelu löytyy luvusta 5.2.

Tutkielman tarkoituksena oli kartoittaa kirjastonhoitajien ammatti-identiteetin muutosta hyvinvointivaltion rakentamisen aikana. Tämän vuoksi Kirjastolehden vuosikerroista tutkielman aineistoksi valittiin lehdet vuosilta 1960-1989. Nämä vuodet kattavat hyvinvointivaltion rakentamisen alkuvaiheet muuttuvassa Suomessa. Oletuksena oli, että muutokset suomalaisessa yhteiskunnassa vaikuttivat kirjastoihin ja sen kautta mahdollisesti myös kirjastonhoitajien ammatti-identiteetteihin. Tutkielmassa pyrittiin tarkastelemaan tätä muutosta.

Tutkimusprosessi aloitettiin aineistoon tutustumisella, jonka kautta myös aiheen valinta hahmottui ja selkeni kirjastonhoitajien ammatti-identiteetin tutkimiseksi. Aineistosta nousi esille tapauksia, jotka inspiroivat perehtymään aiheeseen laajemmin ja etsimään teksteistä laajemmin aikakauden kirjastonhoitajien ammatti-identiteettien ilmentymiä. Myös aikakausi hahmottui näihin aikoihin hyvinvointivaltion alkuvuosikymmeniksi. Alun perin tutkielman tuli käsitellä vuosikymmeniä 1950-luvulta 1970-luvun loppuun, mutta tutustuminen aineistoon ja hyvinvointivaltion historiaan tarkemmin rajasi näistä ensimmäisen vuosikymmenen pois ja lisäsi 1980-luvun tarkasteluun. Syynä tälle oli 1950-luvun kuvaus pysähtyneisyyden vuosikymmenenä esimerkiksi Ilkka Mäkisen kirjassa *Suomen yleisten kirjastojen historia*. Koska pyrkimyksenä oli kuvata nimenomaan hyvinvointivaltion ajan muutosta ammatti-identiteeteissä, tämä pysähtynyt aika ennen sen varsinaista rakennusprosessia ei ollut relevantti. Aikakauden valinta perustui juuri hyvinvointivaltion rakentamiseen ja tutkittava aikakausi loppui ennen 1990-luvun laman tuomia mullistuksia.

3.5 Tutkimusaineiston analyysiprosessi

Tutkielman aineistonvalinta oli monivaiheinen prosessi. Tässä aliluvussa kuvaillaan tämän prosessin vaiheittaista etenemistä. Sen teoreettinen tausta löytyy aliluvusta 3.2. *Tutkimusmenetelmä*.

Ensimmäisen vaiheen tarkoitus oli valmistautuminen ja varmistuminen. Tähän vaiheeseen kuului kehikon luominen aineiston keräämiseksi (Liite 1.). Tähän aineistokehikoksi nimettyyn listaan kirjattiin valitun tekstin julkaisuaika sekä sivunumero, jolla se löydetään yhteen sidotusta Kirjastolehdestä, ja tekstin tyyppi sekä lyhyt kuvaus siitä, mitä teksti käsitteli, ja sen mahdollisuudesta relevanttiudesta tutkielmalle. Joidenkin tekstien kohdalle lisättiin myös ajatuksia mahdollisista teemoista tutkielman myöhempiä vaiheita varten, jos nopea tutustuminen keräämisen aikana sen mahdollisti. Siihen ei kuitenkaan lisätty tekstien nimiä. Tämä päätös nopeutti aineiston keräämistä vähentämällä tietojen kirjaamiseen vaadittavaa aikaa, eikä merkittävästi vaikeuttanut niiden uudelleen löytämistä. Aineistokehikko toimi siis luettelona aineistoksi valituista teksteistä, jonka kautta aineisto olisi tarkasti löydettävissä uudelleen nopeasti myöhempiä vaiheita varten.

Osana tätä vaihetta oli myös pienimuotoinen aineistotesti, jolla pyrittiin varmistamaan, että Kirjastolehdestä löytyy tutkielmaan sopivia tekstejä. Samalla se toimi myös aineistokehikon toimivuuden testinä. Tämä tapahtui valikoimalla muutamia Kirjastolehden vuosikertoja ja lisäämällä niistä löytyvät soveltuvat tekstit aineistokehikkoon. Tämä testi onnistui ja näin ollen aineiston ja aineistokehikon käytettävyys tutkielmassa varmistui. Joitakin näistä testivuosisista hyödynnettiin myös osana varsinaista aineistonkeruuta.

Toisessa prosessin vaiheessa päästiin varsinaiseen aineiston keräämiseen. Tämä tapahtui Kirjastolehden vuosikertojen 1960-1989 läpikäymisellä yksi kerrallaan. Käytännössä tämä aineiston keräys tarkoitti sidottujen vuosikertojen selaamista ja teksteihin perehtymistä. Aineistosta pyrittiin etsimään kaikki tekstit, jotka käsittelivät joko suoraan tai epäsuorasti tutkielman aihetta. Erityisen haasteellista tästä prosessista tekivät juuri epäsuorasti aihetta käsittelevät tekstit. Niiden tunnistaminen vaatii teksteihin syventymistä ja paikoittain tulkintaa, jos käsitykset kirjastonhoitajuudesta oli piilotettu niin sanotusti ”riivien väliin”. Aineiston keräämisen alkuvaiheessa oli tutkielman tekijän kokemuksen puutteen vuoksi vaikeaa arvioida, mitkä tekstit tulisivat olemaan relevantteja. Tämän takia kerätyssä aineistossa korostuivat määrällisesti ensimmäiset tutkittavat vuodet, joihin

todennäköisesti tulee kohdistumaan laajempaa karsintaa myöhemmissä vaiheissa. Aineiston läpikäynnin edetessä relevanttien tekstien tunnistaminen ja valinta helpottui kokemuksen karttumisen myötä.

Kolmas vaihe seurasi aineiston yksittäisten tekstien valintaa. Kun aineisto oli valittuna, oli tärkeää saada se helposti käsiteltävään muotoon analyysia varten. Aineistokehikon listauksia hyödyntäen valitut tekstit skannattiin digitaaliseen pdf-muotoon. Tämä mahdollisti aineiston helpomman perehtymisen, siirtelyn, kommentoinnin, lajittelun ja karsinnan. Tämä oli tähänastisista tutkielman teon mekaanisin vaihe, mutta kuitenkin etenemisen kannalta välttämätön. Tässä vaiheessa aineiston valinta ja keruu olivat valmiita, joten työ oli valmis etenemään teemoitteluun.

Tutkimusaineiston käsittelyn seuraava, neljäs keskeinen vaihe oli teemoittelu. Tähän vaiheeseen kuului aineistoon perehtyminen tarkemmin teemoittelun mahdollistamiseksi. Tässä perehtymisessä hyödynnettiin myös aineistokehikkoa, johon oli kirjattu yleisiä kommentteja ja ajatuksia mahdollisista teemoista aineiston valinnan yhteydessä. Alussa hyödynnettiin näitä aineistokehikossa esiin nousseita teemoja ja prosessin edetessä laadittiin uusia sitä mukaa, kun aineistosta nousi tarve niille. Nämä teemat eivät pysyneet muuttumattomina koko prosessin ajan, vaan niiden nimiä jouduttiin jalostamaan sen edetessä. Syynä tähän oli se, että tarkempi aineiston tutkiminen muutti myös käsityksiä teemoista ja vanhat nimet eivät enää riittäneet kuvaamaan niiden muuttunutta luonnetta.

Aineistomassan käsittelyn aikana kaikki tekstit lajiteltiin uusiksi kokonaisuuksikseen. Suurin osa näistä sijoittui yhteen tai useampaan teemaan, joten joissakin teemoissa esiintyi samoja tekstejä. Tässä vaiheessa kuitenkin ilmeni myös tekstejä, jotka olivat nopeassa selailussa vaikuttaneet tutkielman kannalta käyttökelpoisilta, mutta tarkemman tutustumisen jälkeen eivät sitä olleet. Nämä karsittiin pois lopullisesta aineistosta. Kuten aikaisemmin aineiston valinnan vaiheessa oli arvioitu, näissä korostui erityisesti aineiston valintaprosessin alku, ajallisesti 1960-luvun ensimmäiset vuodet. Tämä johtui siitä, että tutkimusprosessin alkuvaiheessa aineistoa otettiin mukana laajemmin sen heikon tuntemuksen vuoksi. Aineiston tuntemuksen parantuessa myös valintakriteerit tiukkenivat ja aineistosta pystyttiin rajaamaan epärelevantti aines pois aikaisemmin. Näin karsittujen määrät laskivat merkittävästi seuraavan kahden vuosikymmenen aineistossa.

Varsinaisten muodostettujen teemojen ja karsittujen lisäksi koottiin myös oma osionsa potentiaalisesti hyödyllisille ja kontekstia mahdollisesti tarjoaville teksteille. Ne eivät

suoranaisesti sopineet teemoihin eivätkä karsittuihin, vaan edellyttivät syvällisempää tarkastelua ennen lopullista hyödyllisyysarviointia ja mahdollista sisällyttämistä teemoihin.

Kun aineisto oli sijoitettu teemoihin, siirryttiin varsinaiseen analyysiin prosessin viidentenä vaiheena. Analyysin avuksi kaikista teemoista muodostettiin muistiinpanot, joissa kuvailtiin lyhyesti kyseisen tekstin keskeisin sisältö tutkielman kannalta. Vielä tässä vaiheessa teemoista nousi esille jonkin verran epärelevantteja aineistoja karsittaviksi. Muistiinpanojen avulla teemojen sisäiset ilmiöt, poikkeukset, muutokset ja yhteneväisyydet olivat selkeästi tarkasteltavissa ja analysoitavissa tutkimuksen tuloslukua varten. Niiden kautta myös tarkasteltavan ajanjakson eri vuosikymmenet olivat helposti vertailtavissa ominaispiirteineen ja yhteneväisyyksineen. Näistä muodostuivat neljä tuloslukua teemojen pohjalta. Prosessin aikana niiden nimiä jouduttiin harkitsemaan uudelleen ja muokkaamaan paremmin aineistoa kuvaaviksi alkuperäisistä versioistaan. Analyysistä nousevat johtopäätökset esitettiin jokaisen tulosluvun yhteenvedossa.

Kun yksittäiset teemoihin pohjautuvat tulosluvut olivat laadittuja, siirryttiin pohdintaan prosessin kuudentena vaiheena. Tässä vaiheessa tutkielman tuloksia tarkasteltiin teoreettisen viitekehyksen näkökulmasta ja arvioitiin niiden suhdetta. Pohdinnassa tuotiin esille päätulokset sekä yksittäisistä tulosluvuista, että niille yhteiset teemarajat ylittävät tulokset. Käytännössä tämä suoritettiin tarkalla uudelleen perehtymisellä tuloslukujen sisältöön ja keskeisimpien osioiden poimimisella niistä, tutkielman laajemmassa kontekstissa.

Tutkimusprosessin viimeisessä vaiheessa arvioitiin kriittisesti tutkielman tutkimusasetelman ja menetelmän onnistuneisuutta. Lopullinen valittu aineisto löytyy kokonaisuudessaan tutkielman lopusta (Liite 2).

4 TULOKSET

Tässä luvussa käsitellään teemoittain aineistolähtöisen sisältöanalyysin tulokset. Neljä pääteemaa ovat kirjastonhoitajien ammattietiikka, kirjallisuuden tuntemus ja valinta, poliittisuus ja ammatin arvostus. Tuloksia tarkastellaan alaluvuissa pääosin vuosikymmenittäin, poikkeuksena sisällöllisesti teemalle erittäin merkittävät erilliset keskustelut. Jokaisen teeman alaluvun lopussa niiden keskeisin sisältö tiivistetään yhteenvedoksi.

4.1 Ammattietiikka

Ammattietiikka on yksi ammatti-identiteetin keskeisistä osatekijöistä, joita käsiteltiin luvussa 2.1. Ammattietiikan tärkeys osana kirjastonhoitajien ammatti-identiteettiä korostui myös tutkielman aineistossa. On tärkeää huomioida, ettei kirjastoalan työntekijöillä vielä 1960-luvun alussa ollut minkäänlaista virallista ammattieettistä säännöstöä, johon he olisivat voineet työssään tukeutua. Kirjastoalan ammattilaisten virallinen ammattietiikka oli siis tässä vaiheessa vielä kehittymätön. Kirjastonhoitajat tukeutuivat työssään moninaiisiin henkilökohtaisiin ammattieettisiin sääntöihin. Tästä tarkemmin luvussa 2.3.

Kirjastolehden ammattietiikkaa käsittelevissä teksteissä painotettiin erityisesti kirjastoalan virallisen ammattietiikan puutetta. Huomattavaa oli myös, että teksteissä käsiteltiin kirjastonhoitajia merkittävästi enemmän kuin muita kirjastotyöntekijöitä. Tämä näkyi konkreettisesti kirjastoalan eettisiä tavoitteita laadittaessa, kun selvitystyöhön perustettu kirjastoalan eettinen työryhmä aloitti pohdinnan keskittymällä ainoastaan kirjastonhoitajien ammattietikkaan. Tätä näkökulmaa myöhemmin laajennettiin koko kirjastohenkilökuntaan lisäämällä työryhmään kirjastovirkailijoiden edustaja tämän ammattiryhmän kiinnostuksen ammattietiikkaa kohtaan kasvaessa. (Kirjastolehti 1987/354.) Tutkielman kannalta oli siis tärkeää tiedostaa, että Kirjastolehden teksteissä ammattieettisiä päätöksiä on käsitelty koko kirjastoalan näkökulmasta. Tämä pyrittiin huomioimaan tekstien analyysissä, koska tutkielman painotus oli juurikin kirjastonhoitajissa, ei kirjastoalan työntekijöissä laajemmin.

4.1.1 1960-luvun keskustelu

Kirjastolehteen kirjoittaneiden teksteissä esiin nousi kiinnostus ammattietiikkaan ensimmäistä kertaa tutkittavalla ajanjaksolla vuonna 1969, mutta laajempi keskustelu ja varsinaiset pyrkimykset ammattieettisen säännösten luomiseen saivat odottaa 1980-luvulle saakka.

Ammattietiikan toi ensimmäistä kertaa tarkasteltavalla ajanjaksolla esille Sirkka-Liisa Meri, Kirjastolehden vuoden 1969 helmikuun numerossa kirjoituksellaan ”Kirjastonhoitajan ammattietiikasta” (Kirjastolehti 1969/48). Tutkielman kannalta tämä kirjoitus oli erityisen huomion arvoinen kahdesta syystä. Ensinnäkin tässä kirjoituksessa ammattietiikka nousi ensimmäistä kertaa esille tarkasteltavalla ajanjaksolla. Toiseksi kirjoitus painotti eettisen säännösten luomista suomalaisiin kirjastoihin konkreettisella ehdotuksella korostaen sen merkitystä ammatti-identiteetin kehitykselle:

”Tärkein ammatti-identiteetin synnyttäjä on käsittääkseni yleisesti omaksuttu codex ethiens, ammattieettinen säännöstä, jossa määritellään ammattikunnan pyrkimykset ja tavoitteet, sen jäsenten oikeudet ja velvollisuudet sekä annetaan periaatteellista ammattikäyttäytymistä koskevia ohjeita.” Sirkka-Liisa Meri. (Kirjastolehti 1969/48.)

Kirjoitus pyrki toimimaan keskustelunavauksena ammattietiikasta ja ehdotti eettisen säännösten muodostamista esimerkiksi kirjastojärjestöjen yhteistyöllä. Eettisen säännösten luominen nähtiin yhtenä osatekijänä ammatillisesta voimattomuudesta pääsemiseen, tehokkaan ammatillisen järjestäytymisen ja koulutustason kohottamisen lisäksi. Erityisen merkittävä tutkielmalle oli Meren viisiosainen ehdotus kirjastonhoitajien eettiseksi säännöksi. Seuraavaksi käsitellään tiivistäen nämä viisi ehdotuksen osaa. (Kirjastolehti 1969/48.)

Ensimmäisessä kohdassa Meri korosti kirjastojen tehtävää ajatuksen ja tutkimuksen vapauden edistäjänä, sekä yksilön että yhteiskunnan tasolla välittämällä tietoa, sivistystä ja henkistä virkistystä. Kirjastonhoitajalta edellytettiin aktiivisuutta kirjallisuuden tuntemuksen, kulttuuritietouden ja ammattialan kehityksen seuraamisessa, älyllistä valppautta ja ennakkoluulottomuutta uuden omaksunnassa työssään, sekä kollegiaalista suhtautumista muihin ammattikuntansa jäseniin. Myös osallistumista alan ammattijärjestöihin Meri piti tärkeänä tapana edistää yhteisiä pyrkimyksiä ja auttaa muita kirjastonhoitajia. Tässä kohdassa näkyi Meren oma määritelmä siitä, millaisia kirjastonhoitajien tulisi olla piirteiltään, eikä vain se, miten heidän tulisi toimia työssään, mikä sopisi luontevammin

ammattieettiseen säännöstöön. Tekstissä korostui myös hänen pyrkimyksensä kannustaa kirjastonhoitajakuntaa tekemään yhteistyötä keskenään, näin korostaen eettistä säännöstöä ammattikuntaa yhtenäistävänä välineenä. (Kirjastolehti 1969/48.)

Toisessa kohdassa Meri käsitteli kirjastojen ja yhteiskunnan suhdetta peräänkuuluttaen kirjastonhoitajilta pluralistisen yhteiskuntanäkemyksen kautta avoimuutta omasta poikkeaville käsityksille. Kirjastonhoitajan henkilökohtaisten, poliittisten tai uskonnollisten mielipiteiden ei tulisi vaikuttaa hänen työskentelyynsä. Tämän avoimuuden tulisi myös ylittää yhteistyövalmiudeksi muiden sosiaalisen sektorin toimijoiden kanssa kirjaston päämääriin liittyvin tavoin. Tässä luvussa oli selkeästi nähtävillä, miten Meri pyrkii vakiinnuttamaan puolueettomuuden ja avoimuuden arvoja osaksi kirjastonhoitajuutta. Ne toistuivat myös ehdotuksen kolmannessa ja neljännessä kohdassa korostaen niiden koettua tärkeyttä useilla kirjastotyön osa-alueilla. (Kirjastolehti 1969/48.)

Kolmannessa kohdassa vapauden periaatteen toteutusta sovellettiin kirjallisuuteen vaatimalla tasapuolista vaihtoehtojen tarjontaa kirjastossa. Kirjavalinnan tuli perustua kirjastonhoitajien yhteisesti hyväksymiin periaatteisiin, johon yksilön omat poliittiset tai uskonnolliset käsitykset, eivätkä ennakkoluulot saa vaikuttaa. Ehdotuksessaan Meri painotti myös kirjakokoelmien tasapuolisuutta, monipuolisuutta ja ajankohtaisuutta, tukeutumatta liikaa yleisön toivomuksiin. Tässä kohdassa näkyi se, miten merkittäväksi osaksi kirjastonhoitajuutta Meri mielsi kirjavalinnan, antaen sille käytännössä yhden kokonaisen kohdan ehdotuksessaan. Myös kirjastonhoitajien yhtenäistämisyrietykset jatkuivat tässä kohdassa yleisesti hyväksytyjen periaatteiden muodossa. (Kirjastolehti 1969/48.)

Neljäs ehdotuksen osa määritteli kirjastot yleisöpalvelulaitoksiksi, jotka perustettiin niitä tarvitsevia ihmisiä varten. Tämän tuli näkyä siinä, miten että asiakkaat tunsivat olevansa tervetulleita kirjastoon, eikä heidän käyttöoikeuttaan rajoitettu henkilökohtaisten ominaisuuksien tai mielipiteiden takia. Kaikkia kirjastonkäyttäjiä tuli kohdella tasapuolisesti ja palvella yleisöpalveluhengessä. Kirjastonhoitajat eivät myöskään saaneet kertoa ulkopuolisille mitä asiakkaat lukivat tai arvostella heidän lukuharrastustaan, sillä tämä loukkaisi heidän yksityisyyden suojaansa. Laitoskirjastoissa vaitiolovelvollisuus oli myös ehdoton. Kirjastonhoitajat eivät myöskään saaneet käyttäytyä holhoavasti tai hyväksikäyttää kirjaston kokoelmia tavalla, joka riistäisi käyttäjiltä oikeuden tasapuoliseen palveluun. Meren pyrkimykset saada kirjastonhoitajat sisäistämään puolueettomuuden ja

avoimuuden arvot jatkuivat, tällä kertaa korostaen myös asiakkaiden tasa-arvoista asemaa. Meren esiintuoma vaitiolovelvollisuus saattoi olla yksi tavoista pyrkiä vakiinnuttamaan kirjastonhoitajuutta itsenäiseksi ammattitaitoa vaativaksi työksi, koska kyseinen velvollisuus tuo mieleen arvostettuja ammattialoja, kuten lääkärit. (Kirjastolehti 1969/48.)

Viidennessä kohdassa Meren ehdotus määritteli kirjastonhoitajan sopivan työmoraaalin. Heiltä edellytettiin maltillisuutta ja asiallisuutta vaikeissakin tilanteissa, koska tämä vaikuttaa koko ammattikunnan arvonantoon. Myös kirjastohenkilökunnan sisäisen yhteistyön demokraattisessa laitoksessa olisi oltava toverillista ja kirjaston tehtävät ja tavoitteet koko henkilöstön tiedossa. Sisäisessä työelämässä tärkeää oli aktiivisuus, osallistuvuus ja yhteistoimintakyky. Esimieskirjastonhoitajien tulisi pyrkiä luomaan tavoitteellisen ja osallistuvan toiminnan mahdollisuudet kaikille kirjastossa työskenteleville. Meri alleviivasi ammatillisen arvonannon merkitystä kirjastonhoitajille suoraan, mutta kohdasta on tulkittavissa myös aikaisempaan tapaan heille soveltuvia piirteitä oikeanlaisen käytöksen kautta. (Kirjastolehti 1969/48.)

Esitys alleviivasi useissa kohdissa Merelle tärkeitä kirjastonhoitajan työn arvoja, kuten avoimuutta, puolueettomuutta ja tasa-arvoisuutta. Kirjoituksessa toistui myös aineistosta usein noussut käsitys siitä, ettei kirjastonhoitajia vielä tunnustettu omaksi, itsenäiseksi ammattitaitoa vaativaksi työksi. Tätä käsitystä tullaan käsittelemään laajemmin muissa tuloslukuissa. Meri suhtautui kriittisesti omaan esitykseensä, pohtien sen mahdollista liiallista idealistisuutta. Kirjastoalalle hakevien henkilökohtaista soveltuvuutta tulisi hänen mukaansa myös arvioida tarkemmin. Tämä näkyi monissa piirteissä ja toimintatavoissa, joita hänen esityksensä heiltä edellytti. (Kirjastolehti 1969/48.)

Tutkielman kannalta tämä ensimmäinen esitys kirjastonhoitajien eettisestä säännöstöstä on tärkeä. Se antoi yhden käsityksen ammattietiikasta, jonka suomalaisten kirjastonhoitajat saattavat kokea omakseen. Siihen tapahtuiko näin ei ole selkeää vastausta tässä tutkielmassa, koska julkistamisaikana teksti ei herättänyt keskustelua suuntaan tai toiseen sen soveltuvuudesta. Myöhempi esitys 1980-luvulta herätti enemmän keskustelua ja mahdollisti tarkemman reaktioiden tarkastelun ja näiden kahden esityksen vertailun.

4.1.2 1970- ja 1980-luvun keskustelu

Kirjastolehden keskustelu ammattietiikasta yleistyi ensin hyvin hitaasti 1970-luvun aikana, jatkuen sittemmin vilkkaana koko 1980-luvun ajan. Merkittävä vaikuttava tekijä tähän keskustelun määrän kasvuun olivat vetoamukset eettisen säännösten luomisesta ja sen laatiminen ja siitä seuranneet keskustelut lehden sivuilla. 1970-luvun aineistosta löytyi kaksi tekstiä, joissa ammattietiikkaa käsiteltiin – molemmissa käytännön kirjastotyön näkökulmasta. Nämä tekstit kritisoivat ahdasmielisyyttä maaseudun kirjastonhoitajissa, mikä näkyi konkreettisesti yksipuolisessa kirjavalinnassa, joka painotti heidän omia näkemyksiään rajoittaen näin asiakkaan valintaoikeutta (Kirjastolehti 1977/379), sekä ammattietiikan konkreettisen soveltamisen haasteita koulukeskuksessa sijaitsevassa kirjastossa (Kirjastolehti 1979/34). Tekstin kirjastonhoitaja kuvaili etiikan ja käytännön ristiiriitaa, jossa hän halusi opastaa oppilaita kirjastonkäytössä enemmän, mutta joutui kuitenkin toimimaan myös valvojana välitunneilla, näin laiminlyöden varsinaiset tehtävänsä. Tämän vuosikymmenen tekstien vähäisestä määrästä ja niiden lyhyistä luonteista on vaikea tehdä kunnollisia tulkintoja tapahtuneesta muutoksesta.

1980-luvulle tultaessa keskustelu ammattietiikasta kiihtyi. Siihen ei kaikissa teksteissä viitattu suoraan ammattietiikan käsitteellä, mutta niissä käsitellyt aiheet kuuluivat ammattietiikan kysymysten piiriin. Suuria ammattietiikkakeskustelun teemoja tällä vuosikymmenellä olivat kirjastonhoitajien etiikka käytännössä, asiakkaiden yksityisyys, ammattietiikan merkitys kirjastonhoitajien ammatille ja eettisen säännösten luominen.

Suhtautuminen kirjastonhoitajien ammattietiikkaan oli Kirjastolehden tekstien pohjalta 1980-luvulla moninaista. Aihe herätti keskustelua useista eri näkökulmasta ja keskustelusta nousi toistuvia teemoja vuosikymmenen edetessä ja diskurssin kehittyessä. Ammattietiikka nähtiin keskeisenä osana kirjastonhoitajan ammattitaitoa, mutta sillä nähtiin myös välineellistä arvoa kirjastonhoitajien arvostuksen kasvattajana, kuten seuraava lainaus vuoden 1984 syyskuulta kuvaa:

”Kirjastonhoitajat tarvitsevat eettistä säännöstöä myös omaksi suojakseen ulkopuolista painostusta vastaan. Oma ammattikäsitteemme ei myöskään ole aina kovin korkea, ja vaikka eettisten normien ensisijainen tehtävä ei ole lisätä ammattiyhpeyttä, ne varmasti lisäävät sitä. Yhteiskuntaa palvelee parhaiten sellainen ammattikunta, joka tuntee ja arvostaa hallitsemiensa tietojen ja taitojen arvon.” Inkeri Heikkilä. (Kirjastolehti 1984/440.)

Samassa tekstissä korostettiin kirjastonhoitajien ammattietiikan merkitystä ammatin professionalisoitumiselle yhdeksi kriteerit täyttäväksi akateemiseksi ammatiksi. Tämän hyväksynnän tuoma autonomia mahdollistaisi kirjastonhoitajien itsemääräämisoikeuden sen suhteen, mikä ammatissa on oikein ja mikä väärin, mihin tarvitaan omia eettisiä normeja.

Myös kirjastoalan kehittyminen ja sen tuomat haasteet huomioitiin ammattieettisessä keskustelussa. Kirjastonhoitajan elinikäinen pätevyys herätti huolta siitä, ettei kirjastonhoitajilla ollut velvoitetta ylläpitää ammattitaitoaan täydennyskoulutuksella. (Kirjastolehti 1984/440.)

Useissa 1980-luvun kirjoituksissa ammattietiikkaa käsiteltiin kirjastonhoitajan työkaluna, tapana puolustautua ulkopuoliselta sekaantumiselta kirjaston toimintaan. Tämä näkyi jo vuosikymmenen alussa, kun kirjastoväkeä kannustettiin nousemaan kirjaston toimintaa häiritseviä byrokraattisia ehdotuksia vastaan tuomalla ne julkiseen keskusteluun. Tekstissä kuvailtiin tilanne, jossa ruokataukojen muutos kunnan taholta saattaisi pakottaa pienen kirjaston sulkemaan ovensa täksi ajaksi. Kirjastoamanuenssi Kaisa Liukkonen tässä tekstissään vetosi ammattietiikkaansa välttääkseen tällaisen aukioloaikojen supistamisen. (Kirjastolehti 1980/56.) Tässä, kuten monissa muissakin aikakauden teksteissä, korostui ajattelu, jossa asiakkaan etu on tärkein. Vaikka virallista ammattietiikkaa ei oltu laadittu, ajattelutapa esiintyy toistuvasti. (Kirjastolehti 1985/326 ja 1983/359.) Yksi keskeisimmistä käytännön etiikan sovelluskohteista 1980-luvulla oli keskustelu asiakastietojen luottamuksellisuudesta. Teksteissä nousi esille kiinnostavia eettisiä kysymyksiä kirjastonhoitajien lojaliteetista, esimerkiksi tulisiko heidän painottaa työnantajaa vai asiakasta asiakastietojen mahdollisessa käytössä asiakasta vastaan turvallisuuselinten pyynnöstä (Kirjastolehti 1983/359). Nämä eettiset kysymykset olivat tulleet käytännössä esille tapauksessa, jossa kirjastonhoitaja oli kutsuttu todistamaan oikeudenkäynnissä asiakkaan tutustumisesta myrkytyskirjallisuuteen (Kirjastolehti 1983/491). Kirjastolehden tekstissä pohdittiin kirjastonhoitajan vastuuta ja asiakkaan ”intimiteettisuoja” eli oikeutta yksityisyyteen ja asiakastietojen luottamuksellisuutta. Kirjastolehden kirjoittaneet toivat näin monilla tavoilla esille omaa henkilökohtaista kirjastoetiikkaansa ja käytännön tilanteita, joissa he olivat sitä joutuneet soveltamaan.

Kirjastolehden keskusteluissa korostuivat myös pyrkimykset tuoda etiikkaa lähemmäs kirjastonhoitajia ja heidän arkista työskentelyään. Kirjoittajat olivat huolissaan siitä, että

ammattietiikan pohdiskelua saatetaan pitää etäisenä, jopa joutavana toimintana. Kirjastonhoitaja Risto Vuoria painotti tekstissään yhteisen eettisen linjan tärkeyttä kirjastoalan kehityksen kannalta. (Kirjastolehti 1985/214.) Myöhemmin Kirjastoetiikan työryhmän puheenjohtaja Kerstin Rosenqvist kannusti myös kaikkia pohtimaan arkityössä eettisiä kysymyksiä, kuten mitä työ merkitsee itselle ja muille. Hän korosti ammattietiikan tärkeyttä painottamalla, etteivät ammatilliset tiedot, taidot ja tekniikat ole ammatillisen katsuksen itsetarkoitus. Hän näki ne välineinä päämäärien saavuttamiseen ja ammattilaisten tulisi olla tietoisia näistä päämääristä työssään. (Kirjastolehti 1987/354.)

4.1.3 Esitys kirjastoeettisestä säännöstöstä

Suomen kirjastojärjestöt perustivat ensimmäisen kirjastoetiikan työryhmän vuonna 1984 (Okko 1987, 105). Kirjastolehdessä reagoitiin työryhmän perustamiseen heti samana vuonna ja keskustelut sen toiminnasta jatkuivat sen työskentelyn ajan, jälkeensä siirtyen laaditun eettisen säännöstön ehdotuksen kommentointiin. Eettinen työryhmä kannusti lukijoita osallistumaan keskusteluun ja lähettämään palautetta ehdotuksesta. (Kirjastolehti 1985/214). Säännöstöehdotuksen nimeksi tuli ”Kirjastotyön periaatteet”. Se julkaistiin vuonna 1986 Kirjastolehden yhdeksännessä numerossa ja samana vuonna Signumin kahdeksannessa numerossa. Työryhmä julkaisussaan painotti sitä, miten etiikan tulee olla yhteisesti sisäistettyä ja hyväksyttyä toimiakseen. Kyseessä eivät vielä olleet lopulliset säännöt, vaan esitys, joka odotti lukijoiden kommentteja lopullista versiota varten. (Kirjastolehti 1986/384.)

Työryhmä laati neljä periaatetta, jotka tarkastelivat kirjastotyön etiikkaa erilaisista näkökulmista. Nämä periaatteet käsittelivät: kirjastotyötä suhteessa yhteiskuntaan, asiakaspalvelua, ammattitaitoa ja työyhteisöä. Näiden lähempi tarkastelu mahdollistaa tarkan ajallisen vertailun 1960-luvun ehdotukseen ja eettisen työryhmän lopulliseen tekstiin tämän luvun lopussa. Nämä periaatteet tarkastelivat kirjastoetiikkaa laajemmin kuin vain kirjastonhoitajien näkökulmasta, toisin kuin vuoden 1969 ehdotus, mutta se todettiin riittävän relevantiksi tämän tutkielman tarkoituksiin, koska tarkempia ammattikohtaisia eettisiä mietintöjä ei löytynyt. (Kirjastolehti 1986/384.)

Ammattietiikan työryhmän ensimmäinen periaate määritteli kirjaston ja yhteiskunnan suhdetta korostaen kirjastoa tapana päästä käsiksi ihmiskunnan kulttuurin saavutuksiin. Määritelmä korosti kirjastoja kansalaisten yleisen tietohuollon tarjoajana, kuitenkin si-

vuuttamatta niiden virkistäytymiskäyttömahdollisuuksia. Kirjastojen työntekijöiden tehtävä oli edistää ajatusten ja tiedon vapaata kulkua tarjoamalla monipuoliset kokoelmat ja palvelut kaikkien käyttäjäryhmien saataville. (Kirjastolehti 1986/384.)

Toinen työryhmän määrittelemä periaate tarkasteli kirjastojen asiakaspalvelua. Asiakassuhteissa korostetaan ammattitaidon merkitystä asiakkaiden tiedontarpeiden tyydytyksessä monipuolisesti ja rehellisesti. Kirjastotyöntekijöiltä odotettiin rehellisyyttä ja luotamuksellisuutta asiakkaiden kanssa toimiessaan. Toisaalta heidän tuli luottaa myös asiakkaan kriittisyyteen ja vastuullisuuteen saamansa tiedon suhteen. Työryhmä painotti myös vaitiolovelvollisuutta, asiakkaiden tasa-arvoista kohtelua sekä heidän ehdotustensa huomiointia kirjastotyössä. (Kirjastolehti 1986/384.)

Työryhmän esityksen kolmas periaate käsitteli kirjaston työntekijöiden ammattitaitoa. Ammattitaitoinen henkilökunta kuvattiin kirjastolle välttämättömyytenä. Sen pohjana tuli olla tehtävien edellyttämä koulutus, joka auttaisi hahmottamaan oman työn osana laajempaa kirjastotyön kokonaisuutta ja sen yhteiskunnallista kontekstia. Yhdessä työkokemuksen kanssa koulutus muodostaisi hyvän ammattikäytännön. Työryhmä kannusti myös ammattitaidon ylläpitoon ja kehittämiseen, sekä sen välittämiseen uusille työntekijöille. (Kirjastolehti 1986/384.)

Neljäs ja samalla viimeinen työryhmän periaate käsitteli kirjastojen työyhteisöjä. Työntekijöiden tuli osoittaa solidaarisuutta ja arvontoa muille kirjastoalalla työskenteleville. Kirjaston toiminnan ja johtamisen tulisi perustua demokraattisuuteen, jossa kaikki tulevat kuulluiksi, tuntien sen säännöt ja toimintatavat. Työntekijöiden tuli pyrkiä yhteistyöllään toteuttamaan ja kehittämään kirjastotyön tavoitteita ja käytäntöjä. (Kirjastolehti 1986/384.)

Työryhmän periaatteet olivat laajoja suuntaviivoja, jotka harvoin takertuvat kirjastotyön yksityiskohtiin, vaan pyrkivät olemaan riittävän avoimia sovellettaviksi. Toisin kuin vuoden 1969 esitys, se ei keskittynyt käytännön työtehtävien suorittamisessa neuvomiseen.

4.1.4 Esityksen jälkeinen keskustelu

Kirjastoeettisen työryhmän julkaisu kirjastoetiikan periaatteista ei herättänyt suurta keskustelua Kirjastolehdessä. Aineistoa kerätessä vain muutamat tekstit seuraavilta kuukausilta ja vuosilta viittasivat julkaisuun ja tarjosivat siitä palautetta. Olisi mielenkiintoista

selvittää missä määrin työryhmä sai palautetta Signumin kautta tai henkilökohtaisesti postitse, mutta tämä tutkielma tarkastelee vain Kirjastolehden keskustelua.

Merkittävin palautetta sisältänyt kirjoitus ilmestyi samana vuonna kuin säännösten ehdotus (Kirjastolehti 1986/527). Heikki Porola tekstissään ilmaisi arvostavansa työryhmän tekemää työtä, mutta toivoi, että sitä hiottaisiin mahdollisimman käyttökelpoiseksi kirjastotyön työkaluksi muutamien kohtien muutoksilla ja tarkennuksilla. Porola ensimmäiseksi kritisoi ehdotuksen tietopainotusta, jonka hän koki sivuuttavan liiallisessa määrin kirjastojen roolin elämyksellisen aineiston välittäjänä. Hän kaipasi tekstiin enemmän sivistyksellistä ulottuvuutta, eli kirjaston roolia ihmisen kasvun kannustajana myös kirjaston seinien ulkopuolella. Toinen Porolan kritiikin kohden oli tekstin ristiriita kirjastohenkilökunnan objektiivisen toiminnan ja asiakkaan oikeuden kriittisyyteen välillä. Hän peräänkuuluttaa kirjastojen työntekijöiltä vastuuta kirjastojen palveluiden sisällöstä, ei vain asiakaspalvelutehtävän mekaanisesta sujuvuudesta. Lopuksi tekstissään Porola kritisoi esityksessä käytettyjen käsitteiden ”*kirjastotoimen yleiset periaatteet*” ja ”*kirjastotyön omat lähtökohdat*” epäselvyyttä ja lakikielisyyttä. (Kirjastolehti 1986/527.)

Työryhmän muu saama palaute Kirjastolehdessä oli hyvin vähäistä. Joissakin teksteissä pohdittiin tarkemmin ehdotusta (Kirjastolehti 1987/354 ja Kirjastolehti 1988/75), mutta ne eivät ottaneet sisältöön juuri kantaa tai tehneet muutosehdotuksia varsinaiseen eettiseen sisältöön. Julkaisu herätti pohdintaa siitä voiko sellaisesta sisäistämistä vaativasta asiasta kuin etiikasta tehdä päätösasian (Kirjastolehti 1987/354), sekä olisiko työryhmän pitänyt kuulla enemmän alan tieteentekijöitä työprosessissaan (Kirjastolehti 1988/91.)

4.1.5 Yhteenveto

Tutkielman tarkastelemalla ajanjaksolla on havaittavissa merkittävä muutos ammattietii-kan käsittelyssä Kirjastolehden kirjoituksissa. Julkinen lehtikeskustelu aiheesta alkoi varsin myöhään, ensimmäisen julkaisun sijoittuen vasta vuoteen 1969. Tätä ennen tarkasteltavalta ajanjaksolta ei löytynyt ollenkaan ammattietiikkaa suoraan käsitteleviä kirjoituksia. Kiinnostus aiheeseen ei siis ainakaan yleisiin kirjastoihin painottuvassa Kirjastolehdessä ollut vielä 1960-luvulla suurta. Sama vähäisen keskustelun trendi jatkui läpi 1970-luvun. Vasta 1980-luvulla ammattietiikka nousi merkittävässä määrin käsittelyyn Kirjastolehden sivuilla. Teksteistä kiinnostuksen taustalta ilmeni useita mahdollisia syitä tähän keskustelun määrän räjähdysmäiseen kasvuun uudella vuosikymmenellä.

Ensimmäinen näistä syistä oli ulkomaiden esimerkki. Ammattieettisiä säännöstöjä oli laadittu kirjastoille ulkomailla, joten kirjoittajat pohtivat sellaisen laatimista myös Suomen kirjastoille. Samalla tavalla esimerkkiä haettiin muilta aloilta, joilla oli oma vakiintunut ammattietiikkansa, joka mm. määrittelee ammattikunnan pyrkimykset ja tavoitteet ja ohjeistaa ammattikäyttäytymisessä. Ammattietiikan luonti nähtiin näin mahdollisena väli-teenä kirjastonhoitajien ammatin arvostuksen kasvattamiseen ja vakiinnuttamiseen. Jotkin Kirjastolehden kirjoittajista vetosivat myös käytännön työssä kohtaamiinsa ongelmatilanteisiin, joiden ratkaisuksi toivottiin yhteisesti sovittua ammattietiikkaa, josta he voisivat saada ohjeistusta ja johon vedota ristiriitatilanteissa. Näissä syissä näkyi konkreettisesti kirjastonhoitajien pyrkimykset korostaa oman ammattinsa professionalisoitumista vakiinnuttaen sen asemaa yhteiskunnassa.

Toinen syy keskustelujen yleistymiselle oli kirjastonhoitajien kokema tarve ammattieettiselle säännöstölle, joka perustui useisiin tekijöihin. Kirjastolehden ammattietiikkaa käsittelevissä kirjoituksissa näkyi kirjastonhoitajien epävarmuus omasta ammatistaan. Tekstien kokonaisuudesta korostui ammattietiikan tarve, halu hyödyntää sitä oman ammatti-identiteetin luomisessa ja kirjastonhoitajuuden vakiinnuttamisessa. Ammattietiikka miellettiin työkaluksi, jolla voitaisiin määritellä ammattikunnan pyrkimykset ja tavoitteet, jäsentensä oikeudet ja velvollisuudet, ohjaten myös heidän ammattikäyttäytymistään sopivaan suuntaan. (Kirjastolehti 1969/48).

Ammattietiikan puuttumisen koettiin myös vaikeuttavan kirjastonhoitajien käytännön työtä. Useissa teksteissä tuotiin esille konkreettisia ongelmatilanteita asiakkaiden yksityisytydensuojasta kirjastonhoitajan neuvomisvelvollisuuteen, joissa kirjoittajat kokivat asemansa heikoksi, koska he eivät pystyneet hyödyntämään selkeää yhteisesti sovittua ammattietiikkaa ohjeena toiminnalleen.

Ammattietiikka nähtiin myös työkaluna ulkoisilta uhkilta puolustautumiseen. Muutamissa teksteissä käsiteltiin viranomaisten pyyntöjä, jotka rikkoivat asiakkaiden tietojen luottamuksellisuutta, mutta kirjastonhoitajia ei otettu vakavasti, jos he vetosivat vaitiolo-velvollisuuteensa. (Kirjastolehti 1987/356.) Samalla tavalla toisessa kirjoituksessa ammattietiikka nähtiin tapana vedota kirjaston ja asiakkaiden etuun tapauksessa, jossa byrokrattinen muutos olisi heikentänyt kirjaston palvelun tarjontaa (Kirjastolehti 1980/56). Tämä epävarmuus toistui suuressa osassa teksteistä, usein hyvin erilaisissa ilmenemismuodoissa.

Ammattietiikka nähtiin myös tapana vaikuttaa muihin kirjastonhoitajiin. Useissa teksteissä esiintyi kritiikkiä ammatinharjoittajista, joiden toimintaan kirjoittajat eivät olleet tyytyväisiä. Esimerkkinä tästä maaseudun liian ahdasmieliset kirjastonhoitajat, joiden omat mielipiteet rajoittivat kirjastoon hankittavaa aineistoa ja näin myös asiakkaiden mahdollisuuksiin tutustua asioihin useista näkökulmista.

Ammattieettiset luonnokset tarjosivat kaksi erilaista käsitystä kirjastotyön ammattietikasta, joista ensimmäinen vuodelta 1969 käsitteli nimenomaan kirjastonhoitajia. Siinä ammattietiikkaa korostettiin erityisesti ammatti-identiteetin synnyttäjänä ja tapana kasvattaa ammatin arvostusta yhteiskunnassa. Kyseessä oli esimerkki konkreettisesta ammatinharjoittamisen säännöstöstä, joita kuvailtiin luvussa 2.1. Meren käsitys ammattietikasta oli erittäin käytännönläheinen, ohjeistaen kirjastonhoitajia yksityiskohtaisesti siinä, miten heidän tulisi toimia päivittäisessä työssään. Tämä näkökulma korosti ammattietiikkaa ohjeena, mallina, jonka mukaan toimia ja edustaa kirjastonhoitajien ammattikuntaa onnistuneesti. Tekstissä Meri korosti ammatin epävarmaa tilannetta nähden konkreettiset toimintaohjeet ja aatteelliset periaatteet tapana vahvistaa sitä yhtenäisyyden kautta. Verrattain, vuoden 1986 ehdotus ei kiinnittänyt samalla tavalla merkittävää huomiota juuri kirjastonhoitajiin tai heidän ammattinsa asemaan. Tämä ehdotus pyrki luomaan kirjastotyölle yleisesti laajemmat eettiset periaatteet, jotka koskisivat koko kirjaston henkilökuntaa. Näin vuoden 1986 ehdotus voidaan laskea säännöstöihin, jotka painottavat toimintatapojen eettisyyttä (Luku 2.1) suoran toiminnan ohjauksen sijaan. Yhtenäiset periaatteet kattaisivat myös kirjastonhoitajien työn, joten he eivät tarvitsisi erillistä eettistä säännöstöä ammattikunnalleen. Näin ollen tästä esityksestä oli vaikea tulkita merkitystä kirjastonhoitajuudelle suoraan. Tästä esityksestä ei ollut tulkittavissa kirjastonhoitajien ammatillista kehitystä. Eettisen työryhmän esitys ei samalla tavalla tarkastele käsittelemiään ammattikuntaa, vaan muotoilee suuria yleisiä periaatteita kaikille kirjastoissa työskenteleville. Siitä on selkeästi nähtävissä kirjastojen arvot, kuten demokraattisuus ja tiedon vapaa välittäminen luotettavasti, jotka implisiittisesti myös kirjastonhoitajien odotetaan työssään jakavan ja noudattavan. Esityksessä kirjastotyöntekijöille tarjotaan sekä velvollisuuksia että oikeuksia, joita hyödyntää työssään ohjausluontoisesti. Se vastaa esimerkiksi hyvin yksiselitteisesti aikaisempiin Kirjastolehdeissä käytyihin keskusteluihin asiakkaiden tietojen luottamuksellisuudesta korostaen lisäksi asiakkaiden tasa-arvoisuutta.

Suoranaiset käytännön työskentelyn ohjeet olivat pienemmässä roolissa kuin vuoden 1969 esityksessä, kenties osittain siksi, ettei kohteena ollut enää yksi ammattiryhmä, vaan

useita sellaisia. Toinen syy tähän saattoi olla, että esityksen laatijana on työryhmä, eikä yksilö, sekä pyrkimys luoda virallinen ammattieettinen säännöstö, ei vain ehdotusta myöhemmin tarkennettavaksi. Vuoden 1986 ehdotus oli hiotumpi – se ei nojaa niin paljon käytännön työn sääntöihin, kuin laajempiin periaatteisiin ja on myös käsitteellisesti tarkempi. Tutkielman kannalta olisi hyvin mielenkiintoista tietää ottiko työryhmä vuoden 1969 ilmestyneen epävirallisen esityksen huomioon työssään. Molemmat tarjosivat kuitenkin yksilölliset näkemykset kirjastotyön ammattieettisiin kysymyksiin, mahdollistaen kattavamman ajallisen muutoksen tarkastelun.

4.2 Kirjallisuuden tuntemus ja valinta

Tutkielman tarkastelemalla ajanjaksolla kirjallisuuden tuntemus, erityisesti oman kirjaston aineiston, koettiin yhdeksi kirjastonhoitajien tärkeimmistä tehtävistä ja keskeiseksi osaksi hänen ammattitaitoaan.

”Silti kirjastonhoitajan perustehtävä säilyy samana: valita ilmestyvästä aineistosta se osa, joka parhaiten palvelee yksilöiden, yhteisön ja viime kädessä koko ihmiskunnan hyvinvointia ja edistystä. Tässä valossa aineiston valinta on kirjastonhoitajien tärkeimpiä tehtäviä. Hänen ammattitaitonsa punnitaan siinä, miten hän tässä tehtävässä onnistuu.” Samuli Nuotio. (Kirjastolehti 1978/1.)

Suoraan tähän taitoon liittyen ja osittain sen edellytyksenä, kirjavalinta oli kirjastonhoitajille merkittävä osa heidän ammattikuvaansa. Kirjallisuuden tuntemus ja tämän tuntemuksen hyödyntäminen asiakkaiden neuvonnassa oli keskeinen osa heidän ammatti-identiteettiään, koska kirjastonhoitajat mielsivät itsensä kirjojen auktoriteetiksi. Tässä luvussa tarkastellaan sitä, millaiseksi kirjastonhoitajat näkivät suhteensa kirjastojensa kirjallisuuden, miten se vaikutti heidän kirjavalintaansa ja asiakkaisiin suhtautumiseensa. Kirjallisuuden tuntemus linkittyi keskeisesti kirjavalintaan Kirjastolehden keskusteluissa, joissa pohdittiin jälkimmäiseen liittyviä haasteita ja ongelmia.

Tutkielman kannalta oli kiinnostavaa nähdä miten kirjastonhoitajien ammatti-identiteetit ilmenevät yhdessä heidän keskeisimmiksi miellelyissä tehtävissä, sekä millaisia ajallisia muutoksia tarkastelemillamme vuosikymmenillä on siinä nähtävissä.

4.2.1 1960-luvun keskustelu

Tarkastellessamme 1960-luvun tekstien suhtautumista kirjallisuuteen osana kirjastonhoitajien ammatti-identiteettiä muutamit ajalle ominaiset erityispiirteet nousevat esille. Useissa teksteissä korostetaan kirjastonhoitajien roolia kirjastonkäyttäjien sivistäjinä. Kirjastot korostuivat paikkoina, joiden kautta kansanvalistustyötä tehdään kirjojen avulla (Kirjastolehti 1960/183). Kirjastolehden teksteissä korostui kirjastonhoitajien rooli sivistäjinä, jota toteutettiin konkreettisesti kirjavalinnalla:

”Heikkotasoinen, epäluotettava, propagandistinen kirjallisuus on pyrittävä sulkemaan hankinnoista pois. Ns. alarajan määrittäminen on kuitenkin toivottoman vaikeata ja käytännössä kirjastonhoitaja usein joutuu turvautumaan vaistoonsa...” Sven Hirn. (Kirjastolehti 1962/296.)

Useissa teksteistä kirjastonhoitaja koettiin jonkinlaiseksi portinvartijaksi kirjaston asiakkaan ja kirjallisuuden väliin, suodattaen aineistosta sopimattoman aineksen pois. Tämä työ edellytti kirjallisuuden tuntemusta ja kirjavalinnan osaamista. Tämän vuosikymmenen teksteissä pohdittiin usein sitä, millainen aineisto on kirjastoon soveltuvaa. Eräs kirjoittaja kysyi millainen kaunokirjallisuus soveltuisi nuorison luettavaksi (Kirjastolehti 1962/138), pohtien mahdollista moraalista vastustusta heidän vanhemmiltaan, jos he eivät ole tyytyväisiä suositeltuihin kirjoihin. Tässä tekstissä kirjoittaja pohti myös kirjastonhoitajan roolia mahdollisena holhoajana. Oliko hänen velvollisuutensa piilottaa sopimaton kirjallisuus nuorisolta? Tämä tarjoaa näkökulman vuosikymmenen ja koko tarkasteltavan ajanjakson laajempaan keskusteluun siitä, millaista kirjallisuutta kirjastoihin pitäisi ottaa ja näin myös kirjastonhoitajien rooliin, joko vapaan lukemisen mahdollistajana tai sopimattoman aineiston sensuroijana. Pelkästään 1960-luvulla tästä aiheesta löytyi aineistosta useita kannanottoja erilaisista näkökulmista.

Eräässä tekstissä kirjastonhoitajaa korostettiin kirjojen arvon arvioitsijana ja asiakaspalvelijana. Neuvontatilanteissa kirjastonhoitajan tuli ammattitaitoisesti suositella useita relevantteja ja samanarvoisia kirjoja, joista asiakas valitsisi itselleen sopivimman. Tekstissä kirjoittaja peräänkuulutti kirjastonhoitajilta vahvaa oman kirjaston kirjallisuuden tuntemusta, tiedonhakutaitoja, mutta myös asiakkaan psykologian ymmärrystä. Tällä hän tarkoitti kykyä vastata myös epäselvempiin hakupyyntöihin saada vain ”jokin kirja” luettavaksi ja saavuttaa tilanne, jossa asiakas kokee olevansa suositukseen tyytyväinen. (Kirjastolehti 1960/15.) Tekstissä kirjastonhoitajan roolissa painotettiin asiakasneuvontaa äärimmäisen tärkeänä osana työtä, asettaen korkeat vaatimukset siihen suoriutumiseksi,

edellyttäen näin vahvan kirjallisuuden ja kirjaston tuntemisen lisäksi hyviä asiakaspalvelutaitoja.

Kirjastolehden teksteissä käsiteltiin tällä vuosikymmenellä useisiin otteisiin kaunokirjallisuutta ja erityisesti kirjastonhoitajien suhtautumista siihen kirjavalinnan kautta. Niistä nousi esille erilaisia käsityksiä siitä, millaista kirjallisuutta kirjastoihin pitäisi hankkia, näin tuoden esille myös omia arvojaan kirjastonhoitajuudesta. Sven Hirn (Kirjastolehti 1962/296) korosti tekstissään sitä, miten tärkeää heikkolaatuisen kirjallisuuden poissulkeminen kirjavalinnassa oli, mutta kritisoi kirjastojen liian tiukkoja sääntöjä sen suhteen, millainen kirjallisuus oli hyväksyttävää. Hän kyseenalaisti kirjastonhoitajille asetettuja sääntöjä, jotka joissain kirjastoissa sulkivat ajanvietekirjallisuudesta salapoliisiromaanit kokonaan pois, mutta samalla sallien romantiikan. Toisaalta hän otti myös kantaa joidenkin kirjastojen sääntöön, joka rajasi valinnan ulkopuolelle ”järkyttävät” kirjat. Näihin hän listasi kuuluvan esimerkiksi keskitysleirikokemuksia, massamurhia ja joukkokidutuksia käsittelevät kirjat, joiden synkiltä kuvauksilta kirjastonhoitajat pyrkivät suojelemaan käyttäjiä. Hirn näki tämän vain silmien sulkemisena maailman pahuudelta ja kirjastonkäyttäjien liiallisena suojeluna maailman realiteeteilta. Tässä tekstissä kritiikin kohteena oli kirjastonhoitajan rooli asiakkaan suojelijana, joka erosi jonkin verran portinvartija-ajattelusta, jossa kirjastonhoitajat pyrkivät välttämään ”huonojen vaikutteiden” leviämistä heikkolaatuisen ajanvietekirjallisuuden kautta. (Kirjastolehti 1962/296.)

Keskeinen toistuva teema 1960-luvun aineistossa oli keskustelu sensuurin ja vapauden suhteesta, jossa pohdittiin luottamusta asiakkaan arvostelukykyyn. Hirn (Kirjastolehti 1962/296) tekstissään otti kantaa vapauden puolesta korostaen asiakkaiden oikeutta valita mitä luki ilman kohtuuttomia rajoituksia valintaa tekevien kirjastonhoitajien toimesta. Toisessa tekstissä (Kirjastolehti 1960/183) eri kirjoittaja pohtii taiteellista arvoa kirjavalinnan kriteerinä todeten sen liian subjektiiviseksi ja riittämättömäksi. Hän pohtii kirjallisuutta mielen avartajana, mutta kritisoi vahvasti kokemaansa nykykirjallisuuden rappiota, joka näkyy rivosti sukupuoliasioista kirjoittamalla myyntimenestyksen toivossa. Tekstissä ei suoraan kannustettu kirjastonhoitajia välttelemään tällaista kirjallisuutta, mutta tämä on siitä tulkittavissa. Tekstissä korostui kirjaston sivistystehtävään sitoutunut kirjastonhoitajuus, jonka tuli pyrkiä estämään näiden paheellisten kirjojen pääsyn asiakkaille. Vuosikymmenen teksteistä ei siis korostunut yhtä selkeää näkemystä siitä, miten kirjavalintaa tulisi hoitaa, ja siellä näkyi jo häivähdyksiä asiakaspainotteisemmasta palvelulaitos ajatuksesta.

Merkittävin kirjastonhoitajia kirjavalinnan näkökulmasta käsitellyt teksti oli Anneli Putkosen tutkielmasta ”*Yleisten kirjastojen kirjavalintaan vaikuttavista tekijöistä*” (Kirjasto-lehti 1967/218). Kyseessä oli kysely, jolla hän selvitti, millaisin perustein kirjastonhoitajat suorittavat kirjavalintaa, sekä pohti siihen vaikuttavia tekijöitä. Hän huomioi kirjavalintaan vaikuttavat sisäiset tekijät eli valinnan tekijän asenteet, sekä ulkoiset tekijät, kuten määrärahat ja valintaa ohjaavat säännöt. Tämän tutkielman kannalta mielenkiintoisempia ovat juuri kirjastonhoitajien asenteet kirjavalintaa kohtaan, koska ne ovat keskeinen osa heidän ammatti-identiteettiään. Putkonen löysi mielenkiintoisia eroja maaseudun ja kaupunkien kirjastojen välillä, mikä viestii varsin erilaisista ammatti-identiteeteistä alueellisesti. Maaseudun kirjastonhoitajat olivat useimmiten sivutoimisia ja heissä oli vähemmän akateemisesti tai Yhteiskunnallisen korkeakoulun kirjastokurssin käyneitä, eli heidän koulutustasonsa oli matalampi. Maaseudun kirjastonhoitajat lukivat huomattavasti vähemmän, ollen näin vähemmän perehtyneitä kirjallisuuteen. Putkonen huomautti, että tämä tuntemuksen puute saattaa johtaa liian karsivaan kirjavalintaan. Maaseudun kirjastonhoitajat toivoivat myös parempaa ohjeistusta kirjavalinnan tekemiseen, mikä viesti myös heidän epävarmuudestaan tehtävän suorittamisessa. Tutkielma selvitti myös näiden kirjastonhoitajien käsitystä kirjastojen luonteesta, joissa korostui kirjaston näkeminen sivistyslaitoksina, ei yleisöä palvelevana laitoksena. Vastauksissa näkyi myös asiakkaiden oman arvostelukyvyn väheksyminen ja kirjastonhoitajien suojeleva rooli, jolla pyrittiin estämään niin sanottujen ”huonojen” vaikutusten leviäminen. Kyselyyn vastanneista 38% hyväksyi myös suoranaisesta sensuurista puhumisen kirjavalinnan yhteydessä ja katsoi sen kuuluvan kirjaston tehtäviin. Samanlaista keskustelua vapauden ja sensuurin suhteesta kirjavalinnassa käytiin 1960-luvulla myös muissa teksteissä, joskin epäsuoremmin, mutta tässä näkyi poikkeuksellisen selkeästi suhtautuminen siihen osana kirjastotyötä ja näin ollen myös kirjastonhoitajuutta.

Kirjastonhoitajien arvomaailmaa pohdittiin vuosikymmenen lopussa tekstissä, joka kommentoi aikaisempia kirjoituksia aiheesta (Kirjasto-lehti 1969/288). Kirjoittaja kommentoi aikaisempia tekstejä, joissa kirjastonhoitajat oli esitetty taantumuksellisena ammattikuntana, jonka jäsenet kunnioittavat perinteisiä arvoja entistä enemmän. Hän kritisoi näiden tutkimusten kuvaavuutta niiden vastausten sivutoimisten kirjastonhoitajien suuren määrän vuoksi. Kertoivatko vastaukset enemmän koulutetuista kirjastonhoitajista vai sivutoimisista, jotka olivat pääosin kansakoulunopettajia? Tämä saattaisi selittää myös aikai-

semmin kuvailemaamme maaseudun sivutoimisten epävarmuutta kirjavalinnassa. Tekstin kirjoittaja pohti myös ovatko kirjastonhoitajat aktiivisesti yrittäneet perusteetta luoda omasta ammattikunnastaan takapajuista käsitystä painottaen epämääräisiä ”perinteisiä arvoja” työssään. Onko mahdollista, että jotkut kirjastonhoitajat tietoisesti ylläpitivät näitä stereotyyppioita kokiensa osaksi omaa ammatti-identiteettiään?

4.2.2 1970-luvun keskustelu

1970-luvulla keskustelu kirjallisuuden ja kirjavalinnan merkityksestä kirjastonhoitajille oli aineistonkeruun tulosten perusteella vähäistä. Pelkästä tekstien puutteesta on kuitenkin vaikea tulkita mahdollista tapahtunutta muutosta kirjastonhoitajien suhtautumisessa näihin teemoihin. Kuitenkin yhdestä tekstistä löytyi kirjastonhoitajien ammatti-identiteetin tarkastelua uudesta näkökulmasta. Tässä teeman keskeisimmässä vuosikymmeneltä löytyneessä tekstissä (Kirjastolehti 1978/1) aineiston tuntemus ja valinta sidotaan toisiinsa, edellisen toimien edellytyksenä onnistuneelle valinnalle tuntemalla sen tarkoitusperät. Tässä tekstissä aineiston valinta nostettiin kirjastonhoitajan perustehtäväksi, jossa hänen ammattitaitonsa ja työssä onnistumisensa punnitaan.

”Silti kirjastonhoitajan perustehtävä pysyy samana: valita ilmestyvästä aineistosta se osa, joka parhaiten palvelee yksilöiden, yhteisön ja viime kädessä koko ihmiskunnan hyvinvointia ja edistystä.” Samuli Nuotio. (Kirjastolehti 1978/1.)

Kirjastonhoitaja nähtiin tässä tekstissä ylevässä ja merkittävässä roolissa oman yhteisönsä palvelijana, joka pyrki edistämään sen päämäärien ja tavoitteiden saavuttamista ammattitaidollaan. Kirjastonhoitaja sopeutui ulkoisiin vaatimuksiin pyrkien edistämään yhteistä hyvää työllään. Tässä palvelukeskeisessä ammatti-identiteetissä painottui erityisesti sen sosiaalisen identiteetin aspekti, joka muodostuu vuorovaikutuksessa. Tekstissä myös näkyi halu suojella kirjastonhoitajien ammattikunnalle tärkeäksi koettua kirjavalinnan tehtävää ulkoisilta uhilta. Tässä tapauksessa ulkoinen uhka oli naapurimaiden esimerkki. Ruotsissa ja Tanskassa oli harkittu kirjavalinnan siirtämistä kirjastonhoitajilta kulttuuri- ja kirjastolautakunnille. Näin kirjastonhoitajilta vietäisiin heidän ammattitaitoa vaativa perustehtävänsä epävarmoin seurauksin. (Kirjastolehti 1978/1.) Mitä jäisi jäljelle, jos ammatti-identiteetille näin keskeinen osa vietäisiin pois ammattikunnalta? Vähenisikö kirjastonhoitajien ammatin arvostus entisestään?

4.2.3 1980-luvun keskustelu

Saapuessamme viimeiselle tarkasteltavalle vuosikymmenelle teksteissä näkyi kirjastolaitoksessa tapahtunut muutos. Ensimmäinen tarkasteltava teksti (Kirjastolehti 1982/238) pohdiskeli kirjastojen ja kirjavalinnan muutosta viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana korostaen kirjojen, käyttäjien ja määrärahojen kasvua ja näiden vaikutuksia. Kirjoja ilmestyi 1980-luvulla huomattavasti entistä enemmän ja niillä oli kirjastoissa myös paljon enemmän lukijoita. Kirjoittajan mielestä kirjavalinta oli vaikeutunut ja sen edellytykset heikentyneet, kun relevantti aineisto oli kasvanut räjähdysmäisesti, mutta kirjavalintaa määritteli yhä pitkälti kirjastonhoitajan henkilökohtaiset mieltymykset. Hän ei ollut ainoa, joka huomioi kirjavalinnan vaikeutumisen. Toinen kirjoittaja huomioi tekstissään (Kirjastolehti 1984/132) kirjallisuuskriitikoiden riittämättömyyden valinnan apuna esittäen sen sijaan konkreettisia ehdotuksia tilanteen helpottamiseksi, esimerkiksi kirjavalinnan harjoitustyönä Tampereen yliopistossa. Keskustelu laadun ja kysynnän suhteesta jatkui yhä kirjavalinnan keskeisenä haasteena. Siitä näkyi ristiriita erilaisten kirjastonhoitajien ammatti-identiteettien välillä; tulisiko heidän painottaa laatua ja pyrkiä näin pitäytymään sivistystehtävässä, vai vastata asiakkaiden toiveisiin ja kysyntään, jossa korostuisi markkinatalousmaisempi palvelunäkökulma kirjastotyössä. (Kirjastolehti 1982/238.)

Kirjaston aineiston tunteminen koettiin 1980-luvullakin keskeiseksi osaksi kirjastonhoitajan ammattitaitoa. Tämä näkyi erityisesti teksteissä vuosikymmenen loppupuolelta. Näistä ensimmäisessä (Kirjastolehti 1987/413) kirjoittaja painotti aineiston tuntemusta keskeisenä osana kirjastonhoitajien ammattitaitoa sen tuottajien, tiedonlähteiden ja asiakaspalvelutaitojen ohella. Hän myös kritisoi kirjastonhoitajien heikkoa ammatillista itsetuntoa verraten heitä tärkeudessa toimittajien ammattikuntaan, joka nautti huomattavampaa suurempaa yhteiskunnallista arvostusta.

Toisessa tekstissä (Kirjastolehti 1988/242) pohdittiin erityisesti kaunokirjallisuuden tuntemusta aikakauden kirjastonhoitajuuden käsityksissä. Siinä kirjoittaja otti kantaa ns. ”kirjastonhoitajan valuuttoihin”, jotka kattoivat tiedonlähteiden tuntemuksen, hakujärjestelmien tuntemuksen ja sisällön kuvailun hallinnan. Hän oli huolissaan kehityksestä, jossa uudet kirjastonhoitajat hallitsevat paremmin työn teknisen puolen kuin tuntevat elämyksellisen kirjallisuuden, ja sen vaikutuksesta kirjastonhoitajien ammattikuvaan. Molemmissa teksteissä korostettiin aineiston tuntemuksen merkitystä kirjastonhoitajien työssä

osana laajempaa ammattitaidon kokonaisuutta. Tästä on tulkittavissa kirjallisuuteen liittyvän ammatti-identiteetin suhteen vuosikymmenet ylittävää pysyvyyttä, kirjastojen ja maailman muuttuessa kirjastonhoitajien ympärillä.

Tutkielman kannalta kolmas mielenkiintoinen teksti käsitteli vuoden kirjastonhoitajaksi valittua miestä (Kirjastolehti 1985/50). Tämänkaltainen teksti on kiinnostava, koska se esittelee konkreettisesti aikansa arvoja tarkastellen sitä, millaista kirjastonhoitajuutta arvostetaan. Vuoden kirjastonhoitaja 1985 Jorma Kauppinen kuvaili itseään ”inhimilliseksi kirjastonhoitajaksi” painottaen työssään yhteistyötä kirjaston henkilökunnan ja sen yhteisön nuorten kanssa. Näin hän oli luonut kirjastostaan paikan, johon kaikki lapset ja nuoret kokevat olevansa tervetulleita. Hän korosti kaikkien asiakasryhmien tärkeyttä ja ihmisten kunnioittamista. Tekstissä myös haastettiin vanhoja käsityksiä kirjastonhoitajista ja heidän aineiston tuntemuksestaan.

”On olemassa kummallinen myytti, että kirjastonhoitaja tietää parhaiten mitkä ovat parhaita kirjoja. Tosiasia on, että asiakkaat tietävät enemmän jo senkin vuoksi, että heitä on enemmän. Ehkä juuri siksi ammattikunta pitäytyy kaunokirjallisuudessa, kun tuntee sillä alueella pärjäävänsä paremmin.”
Jorma Kauppinen. (Kirjastolehti 1985/50.)

Tämä kuvasti erilaista näkemystä kirjastonhoitajien aineiston tuntemukseen ja epäsuorasti myös valintaan, haastaen aikaisempien vuosikymmenten käsitykset, joiden mukaan kirjastonhoitajat tiesivät parhaiten mitä kirjoja kirjastoihin tulisi hankkia, jopa siinä määrin, että he rajoittivat asiakkaiden oikeutta vapaaseen lukemiseen päätöksillään. Tässä tekstissä oli kuitenkin kyse vain yksilön mielipiteestä, mutta se saattaa toimia merkinä laajemmasta asennemuutoksesta kirjastonhoitajien ammattikunnassa. Samanlaisia ajatuksia esitti kirjastonjohtaja Heli Saarinen (Kirjastolehti 1988/4) neljännessä tekstissä, joka käsitteli kirjaston tietopalvelun ja sivistyksen kuviteltua vastakkainasettelua. Hän kritisoi samaan tyyliin ”kirjastonhoitajien omahyväistä itseriittoisuutta” siitä, että he tietäisivät, mikä on parasta sivistystä kansalle. Tekstissä korostui enemmän sivistysaatteellinen painotus, mutta kirjastonhoitajia kritisoidaan tiukemmin siitä, että he olisivat määritelleet tämän sivistyksen oman keskiluokkaisen taustansa mukaan huomioimatta kaikkia käyttäjiä. Näissä teksteissä näkyy pyrkimistä päästä pois vanhanaikaiseksi koetusta ”kirjoista kaikkietävän kirjastonhoitajan” -identiteetistä huomioiden heidän inhimillisen puutteellisuutensa. Tällainen kriittinen ajattelu korostui useaan otteeseen 1980-luvun keskusteluissa kirjastonhoitajissa.

Tutkielman kannalta viides mielenkiintoinen teksti (Kirjastolehti 1986/468) tarkasteli parodioivassa hengessä kirjastonhoitajien tekemää kirjavalintaa ja sen perusteluja. Siinä Lapinlahden kirjastonjohtaja kuvailee kirjastonhoitajia hyvin koulutettuina opettajina, jotka valitsevat kansalle sopivaa kirjallisuutta edistäen näin lukijoiden sivistystä ja viisautta. Käytännössä hän pilkkasi vanhaa käsitystä kirjastonhoitajista kansan moraalin vartijana, joka on joutunut joustamaan periaatteistaan ja hankkinut kirjastoihin ”tyhjäänpäiväistä ajanvietettä” yleisön painostuksesta.

1980-luvun kirjoituksissa näkyi muutoksia, mutta myös pysyvyyttä. Kirjastonhoitajien aineiston tuntemusta pidettiin yhä tärkeänä osana heidän ammatti-identiteettiään, mutta suhtautuminen siihen muuttui. Monet kirjoittajat kritisoivat vanhaa ajattelutapaa, jossa kirjastonhoitaja tietäisi parhaiten mikä kirjallisuus oli parasta ja mitä tulisi hankkia, huomioimatta riittävästi asiakkaiden toiveita ja tietoja. Tämä saattoi olla merkki laajemmasta siirtymästä kirjastojen perinteisestä sivistyslaitosajattelusta kohti nykyaikaista palvelulaitosajattelua, joka näkyi myös kirjastonhoitajien keskusteluissa.

4.2.4 Yhteenveto

Tarkastellessamme kirjastonhoitajien suhtautumista kirjallisuuden valintaan ja tuntemukseen 1960-1980-luvuilla näemme asioita, jotka ovat säilyneet muuttumattomina, mutta myös selviä muutoksia. Nämä muutokset ja toisaalta niiden puute heijastuivat myös kirjastonhoitajien ammatti-identiteetteihin.

Kirjallisuuden tuntemuksen tärkeys osana kirjastonhoitajien ammattitaitoa korostui selkeästi kaikilla tarkastelluilla vuosikymmenillä. Eri vuosikymmenillä korostettiin sen lisäksi muitakin ammatille keskeisiä taitoja, kuten asiakaspalvelua tai hakujärjestelmien käyttöä, mutta kirjaston kirjallisuuden tuntemus näkyi selkeästi tärkeänä kaikilla niistä. Sen voi tulkita olevan keskeinen osa kirjastonhoitajien ammatti-identiteettiä koko tutkielman tarkastelemalla ajanjaksolla.

Vuosikymmenten välillä korostui selkeitä eroja siinä, miten kirjastonhoitajat näkivät työnsä suhteessa kirjallisuuden valintaan ja sitä kautta asiakkaisiin, joihin tämä valinta vaikuttaa. Valinta nähtiin tärkeänä vaikutuskeinona, jolla edistää kirjaston tavoitteita. 1960-luvulla monet kirjastonhoitajat näkivät itsensä vahvassa sivistäjän roolissa, jonka tehtävä oli valistaa kansaa kirjallisuudella. Tässä käytettävät keinot olivat toisinaan holhoavia, ja suuri osa hyväksyi jopa suoranaisen sensuurin osana kirjavalintaa. On tärkeää

huomioida kuitenkin, että näissä asenteissa oli jonkin verran alueellista ja koulutustasollista vaihtelua; erityisesti maaseudun sivutoimiset kirjastonhoitajat olivat jyrkempiä periaatteiltaan kuin kaupunkien korkeakoulutetut. Tämä korostui erityisesti tutkielmassa, jossa tarkasteltiin kirjastonhoitajien kirjavalintaa. 1960-luvulla merkittävässä roolissa olivat myös keskustelut sopimattomasta kirjallisuudesta, joissa painottui liian rajoittavan kirjavalinnan kritiikki. Sen sijaan kannanottoja siitä millainen kirjallisuus ei ollut sopivaa ei juuri löytynyt. Näkyykö tässä aatteellinen muutos vai mahdollisesti se, ettei ”itsestään-selvyyksiä” koettu tarpeelliseksi ilmaista?

Ajallista kehitystä teksteissä 1960-luvulta tultaessa 1970-luvulle on vaikea hahmotella, koska aineisto jälkimmäiseltä jäi niin vähäiseksi. Kyseisellä vuosikymmenellä painottui ainoastaan kirjastonhoitajien aineiston tuntemuksen tärkeys. Sen sijaan siirtyessämme tarkastelemaan 1980-lukua muutokset ovat selkeästi nähtävissä. Kirjastolaitos oli kokenut suuren mullistuksen käyttäjämäärien, määrärahojen ja julkaistujen kirjojen määrien vuoksi. Nämä ilmiöt näkyivät aikakauden teksteissä. Kirjavalinta oli vaikeutunut, mutta sen tuntemuksen koettiin olevan yhä erittäin tärkeä osa kirjastonhoitajien ammattitaitoa. Kirjastolehden teksteissä näkyi vanhojen kirjastonhoitajakäsitysten kyseenalaistamista sekä aineiston että asiakkaisiin suhtautumisen kohdilta. Teksteissä oli nähtävissä viitteitä kirjastojen muuntumisesta palvelulaitoksiksi, joka on aikakaudelle tyypillistä. Kirjallisuuden tuntemus ja valinta näkökulmana toi esille useita kirjastonhoitajien ammatti-identiteettejä ja kuvasi näin niiden ajallista muuntumista osana kirjastojen laajempaa kehitystä.

4.3 Poliittisuus

Poliittisuus suhteessa kirjastonhoitajien ammatti-identiteettiin oli korostuneen jakautunut teema tarkastellulla ajanjaksolla. Vuosikymmenten aikana poliittisuuteen suhtautumisessa osana kirjastonhoitajien ammatti-identiteettiä tapahtui merkittäviä muutoksia ja nämä vuosikymmenten väliset erot painottuivat. Kirjastolehden teksteissä pohdittiin poliittisuutta kattavasti sekä kirjastonhoitajien että kirjastojen näkökulmista yleisemmin.

Erytyisesti tarkasteltavan ajanjakson alkupuolella poliittisuus oli merkittävä kiistakysymys. Aineistosta nousi esille vahvoja kannanottoja poliittisuuden ja puolueettomuuden suhteesta osana kirjastonhoitajuutta. Teema korostui tutkielman näkökulmasta poikkeuk-

sellisen suurena jakolinjana, joka korosti kirjoittajien erilaisia käsityksiä kirjastonhoitajuudesta. Kirjastonhoitajat joutuivat puolueettomuuden suhteen suurennuslasin alle, kun kirjoittajat pohtivat sosioekonomisen taustan vaikutuksia heidän työntekoonsa.

4.3.1 1960-luvun keskustelu

Tutkielman tarkastelemalla aikakaudella keskustelu poliittisuudesta oli vilkkaimmillaan 1960-luvulla. Tällä viitataan sekä määrälliseen enemmistöön että keskustelujen toisiaan kommentoivaan luonteeseen. 1960-luvulla pohdittiin kirjastonhoitajien lisäksi kirjastojen poliittisuutta yhteiskunnallisina laitoksena. Myös kirjastonhoitajien suhde politiikkaan 1960-luvulla oli monimutkainen. Aikakauden keskusteluissa nousi esille hyvin monenlaisia näkökulmia siihen, tulisiko kirjastonhoitajien osallistua politiikkaan, ja jos näin, niin millä tavoin?

Keskustelunavaajana toimi Anneli Putkonen (Kirjastolehti 1968/378), tekstillään ”Kirjastonhoitajako puolueeton”. Kirjoituksessa hän pohti yhtä vuosikymmenen kirjastonhoitajien ammatti-identiteetin keskeisimmistä ongelmista: olivatko kirjastonhoitajat poliittisesti puolueettomia työssään? Voisivatko kirjastonhoitajat pysyä kokonaan erossa politiikasta työssään? Putkonen määritteli todellisen puolueettomuuden tarkoittamaan kaikkien tasapuolista kohtelua poliittisista tai muista käsityksistä huolimatta – ei sitä, etteivät kirjastot voisi olla missään tekemisissä poliittisten puolueiden kanssa. Tämä erotelu oli merkittävä, koska käsitteen monitulkintaisuus oli aiheuttanut sekaannusta aikaisemmissa keskusteluissa kirjastojen ja kirjastonhoitajien poliittisuudesta. Toinen kannanotto kirjastonhoitajien puolueettomuuskysymykseen tuli Kirjastolehden päätoimittajalta Sven Hirniltä pääkirjoituksen muodossa (Kirjastolehti 1968/81). Hän pohdiskeli puolueettomuutta osana kirjastonhoitajan vastuuta. Sen mukaan kirjastonhoitajien ei tulisi antaa henkilökohtaisen asennoitumisen vaikuttaa kirjavalintaan tai asiakaspalveluun, eikä puoluepolitiikka saisi sekoittaa kirjastolaitoksen toimintaa. Kirjastonhoitajien puolueettomuuskysymykseen otti kantaa myös Helle Kannila. Hänkin pohdiskeli kirjastonhoitajien puolueettomuuden suhdetta tasapuolisuuteen painottaen jälkimmäisen tärkeyttä kirjavalintapolitiikassa ja kirjastonhoitajien yleisessä asennoitumisessa. Kannila korosti puolueettomuusperiaatteen osaa kirjastonhoitajien koulutuksessa, mutta epäili sen käytännön sisäistämistä. (Kirjastolehti 1969/15.)

Näistä puheenvuoroista on tulkittavissa, että kirjastonhoitajien suhtautuminen politiikkaan on hyvin varautunutta ja siihen sekaantumista pyrittiin välttämään. Varsinaista poliittista puolueettomuutta tärkeämmäksi kuvataan tasapuolinen kohtelu kaikille kirjaston käyttäjille poliittisista suuntauksista huolimatta. Myös kirjastonhoitajia ohjeistettiin pitämään henkilökohtaiset asenteensa erillään työstään. Oliko kirjastonhoitajien työssä siis kuitenkin poliittisia aspektejä?

Teksteissä kirjastonhoitajuus nähtiin kuitenkin myös luonteeltaan poliittisena ammattina. Kirjastonhoitajat eivät voineet täysin irrottautua Putkosen mukaan politiikasta (Kirjastolehti 1968/378), koska kirjastonhoitajat tekivät välttämättä poliittisia päätöksiä kirjavalinnassa, jossa täysin puolueettomat valinnat eivät olleet mahdollisia. Putkonen argumentoi tämän johtuvan siitä, että näillä valinnoilla oli aina poliittisia seurauksia. Hän korosti myös kirjastonhoitajien porvarillisuutta ongelmallisena tekijänä poliittisen puolueettomuuden kannalta perustaen arvionsa tästä yhteiskuntaluokallisesta painotuksesta omaan tutkimukseensa ja yhteiskunnan porvarilliseen hegemoniaan, joka vaikutti myös kirjastoihin. Putkosen mukaan kirjastonhoitajien ammattikuntaa ei voinut pitää todellisuudessa puolueettomana heidän oikeistoon sitoutumisensa vuoksi. Helle Kannila (Kirjastolehti 1969/15) kritisoi tätä näkemystä kovasanaisesti painottaen, että käsitys, jonka mukaan kirjastonhoitaja ei voisi olla missään tekemisissä poliittisten puolueiden kanssa, on virheellinen. Kirjastonhoitajien tulisi sen sijaan selkeästi erotella yksityishenkilön poliittiset mielipiteensä erossa tehtävästään välttäen näin puolueellisuuden.

Putkonen kuvaili kirjastonhoitajien perinteistä suhtautumista politiikkaan pelokkaana, ja tämä ajattelu korostui myös muissa hänen teksteissään. Toisessa kirjoituksessaan (Kirjastolehti 1968/393) Putkonen toi esille muiden mielipiteitä Suomen Kirjastoseuran keskustelutilaisuudesta. Niissä painotettiin puolueettomuutta vain kirjastonhoitajien välineenä suojella heidän omaa uraansa poliittisuuden vaaroilta. Se nähtiin vaarana ja haittana enemmänkin kuin hyödyllisenä välineenä.

Kirjastonhoitajat mieluummin pyrkivät ylläpitämään hyviä suhteita poliittisiin päätöksentekijöihin kuin osallistuivat itse aktiivisesti poliittiseen toimintaan. Tästä näkyivät kirjastonhoitajien tietoiset pyrkimykset etäännyttää itsensä ja ammattikuntansa politiikasta, mutta kuitenkin säilyttää hyvät suhteet päättäjiin, jotka päättivät myös kirjastojen asioista. (Kirjastolehti 1968/378.)

Kirjastolehden teksteissä esiintyi myös muunlaista keskustelua kirjastonhoitajien suhteesta poliittisuuteen korostaen vaihtelevasti erilaisia näkökulmia, jotka olivat muuten irrallisia laajemmasta keskustelusta. Kirjastonhoitajilta peräänkuulutettiin vaihtoehtoisesti laajempaa poliittisista aktiivisuutta ja yhteiskunnallisten tapahtumien tarkempaa seuraamista (Kirjastolehti 1968/393). Kirjastonhoitajia kannustettiin myös osallistumaan kunnallispolitiikkaan näin mahdollistaen oman laitoksensa asian paremman edistämisen (Kirjastolehti 1968/81). Tässä kirjoituksessa Sven Hirn pohdiskeli jopa puoluekirjan omaavien kirjastonhoitajien potentiaalia kirjaston asian ajajina erilaisissa kunnallisissa luottamustehtävissä, mikä saattaisi helpottaa poliitikkojen kanssa kommunikointia muissa kirjastoasioissa. Hän näki politiikan mahdollisuutena, välineenä, jolla ajaa kirjastojen asiaa, eikä niinkään uhkana, joka saattaisi korruptoida kirjastolaitosta puoluepolitiikalla. Helsingin kirjastoseuran keskustelutilaisuudessa (Kirjastolehti 1968/393) pohdittiin laajasti kirjastonhoitajia ja politiikkaa. Siellä otettiin kantaa myös porvarilliseen hegemoniaan, kun Arvo Salo vetosi viranomaisiin pyytäen ”kiellettyjen kirjojen” luetteloa. Hän moitti myös kirjastonhoitajien puutteellista poliittista lukutaitoa kannustaen laajempaan yhteiskunnallisten asioiden seuraamiseen.

Yleisesti Kirjastolehden teksteistä tulkittavat käsitykset kirjastonhoitajien ammatti-identiteetistä poliittisuuden suhteen olivat kuitenkin varsin yhtenäisiä. Kirjastonhoitajia kannustetaan puolueettomuuteen, jolla tarkoitettiin tasa-arvoista kohtelua sekä kirjavalinnassa että asiakaspalvelussa. Kirjastonhoitajat vaikuttivat vakiintuneilta tapoilhinsa, jossa he ainakin tietoisesti pyrkivät välttämään poliittisia vaikutteita työssään, mutta teksteissä kuitenkin esiintyi myös syitä epäillä tämän pyrkimyksen toteutumista käytännössä. Monissa teksteissä poliittisuuden mahdollisuudet kirjastonhoitajien työlle nähtiin myös sen uhkia suurempina, ja heitä kannustettiin vaihtelevan vahvasti hyväksymään työnsä poliittinen luonne ja hyödyntämään sitä. Ammatti-identiteetistä vuosikymmenellä muodostuvassa kuvassa painottui kirjastonhoitajien yhteiskuntaluokasta periytyvät ennakkokäsitykset, mutta myös todelliset pyrkimykset puolueettomuuden toteuttamiseen työssään. Samanlaiset ajatukset korostuivat kirjastonhoitajien ammattietiikkaehdotuksessa (Kirjastolehti 1969/48), jossa painotettiin jälleen kirjastoa demokraattisena laitoksena, jonka kirjastonhoitajien tulisi suhtautua ennakkoluulottomasti työhönsä antamatta henkilökohtaisten käsitysten vaikuttaa sen suorittamiseen.

4.3.2 1970-luvun keskustelu

Keskustelu väheni hieman ja fragmentoitui siirryttäessä seuraavalle tarkasteltavalle vuosikymmenelle. Siinä missä 1960-luvulla Kirjastolehden poliittisuutta käsittelevissä teksteissä toistuivat usein samat teemat ja ne kommentoivat toisiaan, tämä loppui 1970-luvulla. Nyt tekstit eivät muodostaneet samanlaisia yhtenäisiä kokonaisuuksia, vaan kommentoivat tarkemmin yhtä aihetta, joka käsitteli jossain määrin kirjastojen tai kirjastonhoitajien poliittisuutta. Tämä vuoropuhelun puute vaikeutti jonkin verran teeman muutoksen tarkastelua, koska mikään aiheista ei erityisesti korostunut muiden yli.

Käytännössä Kirjastolehden kirjastonhoitajien poliittisuuden keskustelussa nousi 1970-luvulla kolme teemaa: osallistuminen kunnallispolitiikkaan, kirjastot demokraattisena laitoksena sekä poliittisuus kirjavalinnassa. Nämä kaikki olivat nousseet jossain määrin esille jo edellisellä tarkasteltavalla vuosikymmenellä, mutta niiden uudelleen nousu keskusteluun korostaa niiden jatkuvaa merkitystä teeman kannalta.

Ensimmäinen teksteistä (Kirjastolehti 1972/58) tarkasteli kirjastonhoitajien julkisuuden kuvaa yleisemmin, erityisesti sitä miten tarpeellista sen kiillottaminen pr-työllä olisi. Poliittisuus nousi esille kirjoittajan kritiikissä kirjastonhoitajien passiivisuudesta ja siitä, etteivät he kuulu poliittisiin tai yhteiskunnallisiin vaikuttajiin, esimerkiksi kuntien lautakuntiin tai yhdistyksiin. Hän ei syyttänyt tästä täysin kirjastonhoitajia, vaan huomioi, että usein näihin tilaisuuksiin osallistuminen on työaikojen vuoksi vain mahdotonta. Tekstistä oli kuitenkin nähtävissä halu aktivoida kirjastonhoitajia poliittiseen ja yhteiskunnalliseen toimintaan kasvattaen ymmärrystä ja ammattikunnan arvostusta ulkopuolisten silmissä. Tällaisen aktiivisuuden sisällyttäminen ammatti-identiteettiin saattaisi olla väline parantaa kirjastonhoitajien julkisuuskuvaan rikkoen vanhoja ennakkokäsityksiä kirjastonhoitajista ja kannustaen uudenlaista väkeä kirjastonhoitajiksi.

Toinen poliittisuutta tarkastelevista teksteissä tällä vuosikymmenelle käsitteli kirjastoa demokraattisena laitoksena (Kirjastolehti 1975/454). Tekstin painotus oli viestinnän merkityksessä kirjastoille, mutta siinä sivuttiin myös tutkielmalle relevanttia asiaa. Kirjastoja korostettiin demokraattisena työpaikkana, joiden työntekijät haluavat keskivertoa enemmän tietoa ja osallistumisen mahdollisuuksia. Tässä korostui lyhyesti kirjastonhoitajien ammatti-identiteettiinsä omaksumista arvoista demokraattisuus osana työyhteisöä, joka korostui aiemmin myös ammattietiikkaa tarkastellessa.

Kolmannessa poliittisuuden kannalta relevantissa tekstissä (Kirjastolehti 1976/326) tarkasteltiin kahta kirjavalinnasta ilmestynyttä tutkimusta, joista ensimmäisen kuvaus oli tutkielman kannalta relevantti. Kyseessä oli Pentti Tiihosen tutkimus *Yleisten kirjastojen kirjavalinnasta* vuodelta 1976. Tutkielman kuvauksessa toistui monia 1960-luvun keskusteluista tuttuja näkemyksiä kirjastonhoitajien poliittisuuteen. Kirjastonhoitajien varovaisuus politiikkaan kohtaan saattoi olla nähtävissä aihetta käsittelevän kirjallisuuden ali-edustuksessa kirjastojen tarjonnassa. Samat arvot toistuivat myös 1970-luvulla kirjavalinnassa. Kirjastokulttuuri esiintyi tutkimuksen tuloksissa hyvin yhtenäisenä ja kirjoittaja arvioi tämän johtuvan pitkälti Helle Kannilan vaikutuksesta kirjastonhoitajien opetukseen. Hänen oppinsa, kuten puolueettomuusperiaate, olivat selkeästi näkyvillä. Kirjastoihin ei Kannilan ohjeistuksen mukaisesti hyväksytty kirjoja, jotka pilkkasivat toisten uskonnollista tai poliittista vakaumusta, eikä selkiä propaganda- tai agitaatiokirjoja. Tämä hyvin pitkälti korosti samanlaisia ajatuksia, jotka olivat nousseet esille 1960-luvun keskusteluissa, vahvistaen yleiskuvaa tarkasteltavasta aikakaudesta tutkielman näkökulmasta. Tiihosen tutkimuksessa oli myös huomioitu joidenkin kirjastonhoitajien porvarillisuskonnolliset asenteet, jotka ulottuivat myös kirjavalintaan. Hän painotti näiden asenteiden yleisyyttä maaseudun ammattikoulutusta saamattomissa kirjastonhoitajissa, joille kyseinen aatteellisuus oli muutenkin ominaisempaa kuin muille. Huomionarvoinen oli myös Tiihosen tulkinta, jonka mukaan kunnan virkamiesten tulisi säännellä kirjastonhoitajan työtä, jos hänen poliittiset tai muut asenteensa eivät sopineet kunnan poliittiseen ilmastoon. Kirjastonhoitajien poliittisuus siis hyväksyttiin mahdollisena, jopa luonnollisena asiana, mutta sen haluttiin sopivan laajempaan poliittiseen kontekstiin kunnassa.

Viimeinen kirjastonhoitajien poliittisuutta käsitellyt teksti 1970-luvulta oli poikkeuksellinen kuriositeetti. Teksti (Kirjastolehti 1971/279) ilmestyi näistä neljästä ensin, mutta ei käsittele Suomen kirjastonhoitajia, joihin tämä tutkielman keskittyy. Sen sijaan kyseessä oli länsisaksalaisen seminaarin käsitys kirjastonhoitajuudesta poliittisena ammattina, joka esitellään kymmenen teesin muodossa. Ne käsittelevät monissa kohdissa kirjastonhoitajien työn demokraattisuutta, kaikkien kuntalaisten huomiointia yhteiskuntaluokkaan katsomatta, julkisuusperiaatetta ja kirjastonhoitajien sosiaalipedagogista tehtävää. Tämä toimi kontrastina suomalaiselle keskustelulle, joissa kirjastonhoitajien ammatin poliittisuus hyväksytään, mutta siihen ei sekoiteta puoluepolitiikkaa teeseissä ollenkaan korostaen enemmänkin kirjastojen yhteiskunnallista vastuuta.

4.3.3 1980-luvun keskustelu

Keskustelu kirjastonhoitajien poliittisuudesta väheni entisestään 1980-luvulle saapuesamme. Tutkielman kannalta relevantisti aihetta käsitteli vain kaksi tekstiä aineistosta. Käsittelyn painotus oli myös enemmän kirjastoissa laajemmin, kuin kirjastonhoitajien poliittisuudessa, tehden niistä vähemmän hyödyllisiä tutkimuskysymyksen kannalta.

Ensimmäisessä tekstissä (Kirjastolehti 1981/125) pohdittiin kunnallisdemokratian tilaa Suomessa ja kirjastonhoitajien velvollisuutta parantaa kuntalaisten tiedon tasoa. Tässä korostettiin kirjastonhoitajan roolia kansanvallan toteutumisen edistäjänä tiedon välittämisen kautta. Tämän tekstin kirjoittaja Kari Kettula siis oletti, että kirjastojen ja kirjastonhoitajien tulisi toimia poliittisella kentällä tarjoten tietoa kuntalaisille kunnallispolitiikasta. Kyseessä oli uudenlainen näkökulma kirjastonhoitajiin poliittisina toimijoina, jotka kuitenkin pyrkivät säilyttämään puolueettomuutensa. Tekstissä esitellään myös tutkimusta aiheesta Ruotsista, mutta vastaavaa ei oltu Suomessa ilmeisesti tehty. Sen tuloksista kuitenkin esitellään ajatus, jossa kirjastot voisivat toimia kunnallisessa tiedonvälityksessä molempiin suuntiin, myös kuntalaisilta päättäjille. Tämä kuvaa poliittisesti neutraalimpaa ammatti-identiteettiä, jossa kirjastonhoitaja osallistuu politiikkaan vain poliittisen tiedon välittäjänä kirjaston kunnallisen informaatiopalvelun roolin kautta. Teksti ei ottanut muuten kantaa kirjastonhoitajien poliittisuuteen. (Kirjastolehti 1981/125.)

Toinen teksti 1980-luvulta poliittisuudesta (Kirjastolehti 1984/546) oli tuoreiden kirjastonhoitajien haastattelu, jossa pohdittiin kunnankirjastojen houkuttelevuutta työpaikkoina. Tekstissä kunnankirjoja vertailtiin virastokirjastoihin työpaikkoina. Poliittisuus nousi esille kunnankirjastojen kritiikissä. Nuoret kirjastonhoitajat eivät halunneet, että heidän poliittiset vakaumuksensa huomioitaisiin työnhakuprosessissa. He olivat kokeneet, että kunnankirjastoissa tehtiin paljon poliittisia nimityksiä, mikä oli vaikeuttanut viran saamista.

”Kunnankirjastoissa on paljon poliittisia nimityksiä. Tiedän, että joillakin on ollut vaikeuksia saada virkoja vääränväriseksi tulkituu [sic] aktiivisuuden takia. Itsestäni tuntuisi nihkeältä joutua poliittisesti punnittavaksi, ikään kuin minussa tarkasteltaisiin vääriä ominaisuuksia.” toim. Seppo Verho. (Kirjastolehti 1984/546.)

Tässä tekstissä kirjastonhoitajat mielsivät itsensä poliittisiksi toimijoiksi yksityiselämässään, mutta eivät halunneet sen vaikuttavan työnhakuunsa. Tämä myös viittaa siihen, että kunnissa kirjastonhoitajilta odotettaisiin sopeutumista kunnan poliittiseen ilmapiiriin,

tunnustamalla ns. ”oikeaa väriä” poliittisesti. Nämä nuoret kirjastonhoitajat eivät kuitenkaan itse ilmeisesti kokeneet työtään poliittiseksi.

4.3.4 Yhteenveto

Tarkasteltavalla ajanjaksolla keskustelu kirjastonhoitajien poliittisuudesta oli jatkuvassa laskussa. 1960-luvulla painotus oli selkeästi kirjastonhoitajien ammatti-identiteetissä, heidän puolueettomuudessaan ja poliittisuudesta osana heidän työtään. Ajallisesti eteenpäin siirryttäessä keskustelun määrä väheni ja sen yhtenäisyys heikkeni. Kirjastonhoitajien poliittisuutta tarkasteltiin enemmänkin osana laajempia kunnallisia kokonaisuuksia. Enää ei pohdittu niinkään tulisiko kirjastonhoitajien olla poliittisia, vaan sitä, miten kirjastot näkyivät osana kunnallispolitiikkaa.

Kirjastonhoitajien ammatti-identiteetin kehityksessä näkyi poliittisuuden suhteen selkeitä vaiheita. 1960-luvulla Kirjastolehden teksteissä pohdittiin pitkästi kirjastonhoitajien puolueettomuuden merkitystä värikkäissä keskusteluissa, joissa nousi esille erilaisia käsityksiä. Kirjastonhoitajien suhtautuminen poliittisuuteen esiintyi hyvin varautuneena, jopa pelokkaana tämän aikakauden teksteissä. Toiset halusivat pitää poliittisuuden kokonaan poissa kirjastotyöstä, ja aiheen kirjallisuuden valinnalle asetettiin tarkkoja sääntöjä. Toisaalta esiteltiin myös mielipiteitä, joissa kirjastonhoitajien haluttiin hyväksyvän kirjastot poliittisina laitoksina ja myöntää toimintansa poliittisuus. Vallitseva ammatti-identiteetti vaikuttaa olleen epäpoliittinen, ainakin tietoisella tasolla. Monia kirjastonhoitajia nimittäin kritisoitiin myös heidän porvarillisen taustansa mahdollisista vaikutuksista heidän työhönsä, erityisesti kirjavalintaan.

Keskustelu poliittisuudesta kirjavalinnassa jatkui 1970-luvulle asti ja aiheesta tehtiin useita tutkimuksia. Näissä teksteissä toistui paljon samanlaista ajattelua kuin 1960-luvulla, Helle Kannilan vaikutuksesta kirjastonhoitajiin koulutuksen kautta, sekä kirjastonhoitajien porvarillisuuteen. Tällöin myös vahvistuivat käsitykset siitä, miten yhtenäistä kirjastojen toimintakulttuuri oli erityisesti kirjavalinnan saralla, jossa myös poliittisuus näkyi konkreettisesti. Ominaista tutkielman ajanjakson myöhemmille vuosikymmenille oli kunnallispolitiikan painottaminen kirjastonäkökulmasta. Kirjastonhoitajia kannustettiin ottamaan poliittisesti aktiivisempi rooli kunnassa, mutta heille myös esitettiin vaatimuksia. Erityisen merkittävää tutkielmalle oli miten Tiihosen tekstissä (Kirjastolehti 1976/326) kirjastonhoitajilta edellytettiin sopeutumista kunnan ilmapiiriin poliittisesti.

Toisaalta 1970-luvulla toistuivat samanlaiset ajatukset epäpoliittisesta ammatti-identiteetistä kuin 1960-luvulla, joka näkyi varovaisuutena poliittisen kirjallisuuden valinnassa. Uusia mahdollisia ammatti-identiteettejä nousi esille myös kirjastonhoitajista aktiivisina osallistujia kunnallispolitiikkaan ja demokratian edistäjinä tarjoamalla kirjastojen palveluja kaikille.

Lopuksi tarkastellessamme 1980-luvun keskustelua kirjastonhoitajien poliittisuudessa, korostui sen vaikeus tekstien vähyyden ja kirjastopainotteisuuden vuoksi. Ne eivät niinkään käsitelleet kirjastonhoitajia ja yleisessä keskustelussa ei enää pohdittu sitä, tulisiko kirjastonhoitajien olla poliittisia. Enemminkin aikakauden oletus oli, että kirjastonhoitajat kuuluvat osaksi kunnallispolitiikkaa ilman kyseenalaistusta. Kirjastonhoitajat nähtiin työnsä puolesta kunnallisen tiedon välittäjinä. Käytännössä politiikka vaikutti myös kirjastonhoitajan työllistymismahdollisuuksiin, eli kirjastonhoitajien omat poliittiset vakaumukset olivat tarkastelussa. Kirjastonhoitajat itse eivät kuitenkaan pitäneet tästä kehityksestä erottaen mieluummin työnsä puoluepolitiikasta ja omista vakaumuksistaan.

Yleisesti poliittisuuden kehitys kirjastonhoitajien ammatti-identiteetissä on nähtävissä siirtymänä piilottelusta valoon. Kirjastonhoitajat pitäytyivät yhä puolueettomuudessaan, joka oli yksi kirjastojen keskeisistä arvoista, mutta tiedostivat kirjastolaitoksen poliittisen roolin paremmin. Kirjastojen ei annettu pitäytyä poliittisessa passiivisuudessaan, vaan ne otettiin mukaan kunnallispolitiikkaan. Pohdinta poliittisuudesta kirjastonhoitajien ammatti-identiteetissä väheni teksteissä tämän kehityksen edetessä. Tästä on tulkittavissa poliittisuuden hiljainen hyväksyntä kirjastonhoitajien ammattikunnassa, kunhan henkilökohtaiset vakaumukset eivät päässeet vaikuttamaan kirjastotyöhön.

4.4 Ammatin arvostus

Kirjastolehteen kirjoittaneet kirjastonhoitajat pohtivat usein teksteissään ammattinsa arvostusta ulkopuolisten näkökulmasta ja tämän vaikutuksia ammattikuntaan. Nämä ulkopuoliset käsitykset olivat usein väheksyviä ja ristiriidassa kirjastonhoitajien omien ammatti-identiteettien kanssa, mikä näkyi aineistossa. Niissä korostuivat erityisesti perinteiset stereotyyppit kirjastonhoitajista ja ammatin vähäinen tuntemus sen ulkopuolella. Tämä ristiriita mahdollisti kirjastonhoitajien omien ammattikäsitteiden peilaamisen teksteistä, jotka ottivat kriittisesti kantaa ulkopuolisten käsitykseen kirjastotyöstä. Teksteissä myös toistui samoja elementtejä kuin luvun 2.2 IFLA:n kansainvälisessä selvityksessä, jonka

tulokset viestivät kirjastonhoitajien ammatin arvostuksen puutteesta, kuten ammatin huono palkkaus ja stereotyyppioihin perustuva julkisuuskuva. Tutkielman näkökulmasta oli myös huomattavaa tarkastella sitä, miten nämä käsitykset vaikuttivat kirjastonhoitajien ammatti-identiteetteihin.

4.4.1 1960-luvun keskustelu

Kirjastolehden tekstit 1960-luvulla pohtivat kirjastonhoitajuuden arvostusta monista eri näkökulmista ja pohtivat siihen vaikuttavia taustatekijöitä. Huomiota kiinnitettiin myös siihen, miten kirjastonhoitajat mieltävät itsensä ja siihen, miten he suhtautuvat ammatinsa arvostuksen puutteeseen. Kirjastonhoitajuutta ei vielä 1960-luvulla tunnustettu ”itsenäiseksi ammattitaitoa vaativaksi työksi” tekstien perusteella. Tämä korostui ongelmanna erityisesti vuoden 1969 ammattietiikan ehdotuksessa, jota käsiteltiin tarkemmin tämän tutkielman luvussa 4.1.1. (Kirjastolehti 1969/48). Monet tämän aikakauden kirjoittajista huomioivat sen, että kirjastot ovat arvostettu osa yhteiskuntaa, mutta heidän mielestään kirjastonhoitajiin tämä arvostus ei yllä (Kirjastolehti 1969/48 ja 1969/133).

”Ammatin arvostus riippuu suuressa määrin ammatin yksilölle asettamista vaatimuksista sekä ammattisuoritusten tärkeydestä yhteiskunnalle. Lisäksi ammatin arvostukseen korreloivat voimakkaasti ammatin vaatima älykkyys, ammatin hallitsevien henkilöiden niukkuus, työn kiinnostavuus ja vaihtelevaisuus, ammatin vaatima harjoittelu, ammatin vaatima koulutus ja mahdollisuus ammatissa vaikuttaa toisiin ihmisiin.” Anneli Putkonen. (Kirjastolehti 1969/133.)

Kirjastolehden teksteistä nousi esille huomattavat määrät pohdintaa siitä, mitkä tekijät vaikuttavat kirjastonhoitajien ammatin vähäiseen arvostukseen. Useat kirjoittajat pohtivat tätä kysymystä ja tuovat esille erilaisia vastauksia. Yleisimpänä syynä arvostuksen puutteelle nimetään se, ettei yhteiskunnassa laajemmin tunneta ammatin vaativuutta ja työtä aliarvioidaan (Kirjastolehti 1962/102, 1966/311, 1969/48.) Muita kirjoittajien pohtimia syitä arvostuksen puutteelle oli alan koulutuksen vähäinen arvostus (Kirjastolehti 1968/387), kokemattomien harjoittelijoiden asiakaspalvelun värittämät käsitykset ammattikunnasta (Kirjastolehti 1962/242) sekä kirjastonhoitajan työn arviointi aukioloaikojen lukumäärän perusteella (Kirjastolehti 1967/231). Yhdistävä tekijä näissä oli alan ymmärryksen puute. Kirjastonhoitajat olivat 1960-luvulla pieni ammattikunta, jonka jäsenet pitäytyivät omissa piireissään (Kirjastolehti 1968/387), joka johti siihen, ettei ammattia juuri tunnettu sen harjoittajien ulkopuolella. Kirjastonhoitajista liikkui myös paljon enakkoluuloja, joissa heitä kuvattiin muusta yhteiskunnasta syrjäänvetäytyväksi ryhmäksi

(Kirjastolehti 1968/387), jota asiakkaiden ei sopinut häiritä pyynnöillä (Kirjastolehti 1967/107). Kirjastonhoitajat nähtiin siis vieraina ja vaikeasti lähestyttävänä, mikä ilmeisesti edesauttoi entisestään ammatin vähäistä arvostusta. Käytännössä kirjastonhoitajien vähäinen arvostus näkyi erityisesti heidän puutteellisessa palkkauksessaan, jota käsiteltiin Kirjastolehdeissä siinä määrin, että siitä olisi voinut kirjoittaa aivan oman lukunsa, jos se olisi ollut tutkielmalle relevanttia.

Tarkastellessa 1960-lukua kokonaisuutena kirjastonhoitajien ammattikunnan arvostuksen näkökulmasta on nähtävissä, miten sen puute vaikutti kirjastonhoitajiin. Kirjastolehden teksteissä korostui turhautuminen nykyiseen tilanteeseen, ja niissä esiteltiin useita mahdollisia tapoja parantaa kirjastonhoitajien yhteiskunnallista arvostusta epäkohtiin puuttamalla. Keskusteluissa näkyi, että kirjastonhoitajat itse arvostivat ammattiaan korostaen sen vaatavuutta ja osoittavat turhautumistaan siihen, ettei sitä tiedostettu yhteiskunnassa laajemmin. Tämä arvostuksen puute oli ristiriidassa lehteen kirjoittaneiden omien ammatti-identiteettien kanssa. Tämä näkyi siinä, että arvostuksen puute nähtiin perusteettomana ja virheelliseen tietoon pohjautuvana. Toisaalta teksteissä näkyi myös vastakkainen näkemys, jonka mukaan kirjastonhoitajat aliarvioivat omaa kyvykkyyttään liikaa. Helle Kannila jäähyväisluennollaan (Kirjastolehti 1963/118) kannusti kirjastonhoitajia olemaan aliarvioimatta useita työn аспекteja, mukaan lukien itseään. Hänen mukaansa monet kirjastonhoitajat turhaan aliarvioivat oman kyvykkyytensä tarttua vaativiin tehtäviin tai osallistua julkiseen keskusteluun. Näissä teksteissä painottui kirjastonhoitajien oman ammatin arvostuksensa kahtiajakaisuus 1960-luvun teksteissä. Toisaalta kirjastonhoitajat kritisoivat ulkopuolisten ammatin arvostuksen puutetta, mutta sama ilmiö esiintyy myös kirjastonhoitajien omissa riveissä. Yhtä selkeää tulosta kirjastonhoitajien ammatti-identiteetille ei siis ollut löydettävissä ammatin arvostuksen näkökulmasta, vaan on myönnettävä, että siinä on hyvin paljon vaihtelua. On kuitenkin tärkeä huomioida erottelu sen suhteen, oliko ammatin arvostuksen puute sisäistä vai ulkoista, koska vain sisäinen suhtautuminen vaikutti kirjastonhoitajien ammatti-identiteettiin.

4.4.2 1970-luvun keskustelu

Kirjastolehden keskusteluissa kirjastonhoitajien ammatin arvostuksesta toistui pitkälti samoja asioita 1970-luvulla, kuin aikaisemmalla vuosikymmenellä. Ammatin arvostuksen puute nousi esille lukuisissa keskusteluissa erilaisista näkökulmista. Kirjoittajat pohtivat teksteissään myös kirjastonhoitajien ammattikunnan asemaa, joka arvostuksen tasoltaan

vertautui nuorempiin konstaapeleihin (Kirjastolehti 1970/69) ammattien vertailussa. Tämä kirjastonjohtaja katsoi tilanteen perustuvan siihen, ettei kirjastotiedettä oltu vielä hyväksytty akateemiseksi oppiaineeksi, eikä kirjastonhoitajia sen takia oltu sisällytetty kunniallisten ammattien joukkoon. Koulutuksen roolin ammatillisen arvostuksen kasvatuksen välineenä toivat esille muutkin kirjoittajat (Kirjastolehti 1970/69 ja 1979/487a). Toisaalta kirjastonhoitajia pidettiin myös henkisten alojen pahimpina sekatyöläisinä (Kirjastolehti 1970/76), painottaen toinen kirjoittaja, joka kannustaa kirjastonhoitajia keskittymään kirjastonhoitajien tehtävään kunnollisen materiaalin tarjoajina kirjastoissaan. Hänen mukaansa kaikenlainen laajennettu kirjastotoiminta, joka vie kirjastonhoitajien huomiota työn keskeisimmästä sisällöstä, heikensi heidän asemaansa ja vei huomiota kirjaston omalta kehitystyöltä. Tämä väheksyvä suhtautuminen kirjastonhoitajiin näkyi myös konkreettisen työnhakuilmoituksessa. Kolmas huomattava teksti kommentoi ilmoitusta, jossa haettiin koulutoimentarkastajaa hoitamaan myös kirjaston tehtäviä edellyttäen ainoastaan perehtyneisyyttä kirjastotoimeen (Kirjastolehti 1974/266). Kirjoittaja näki tämän koko kirjastonhoitajuuden ammattiuuden kyseenalaistuksena korostaen selkeästi sen ilmentävää arvostuksen puutetta ilmoituksen laatineen opetusministeriön taholta. Myös keskustelut arvostuksen ja heikon palkkauksen suhteesta jatkuivat 1970-luvulla (Kirjastolehti 1979/487a ja Kirjastolehti 1979/487b.)

Toinen keskeinen toistuva teema 1970-luvun Kirjastolehden teksteissä olivat vanhentuneet käsitykset kirjastonhoitajille sopivista luonteenpiirteistä. Kirjoittajat kritisoivat erityisesti ammatinvalintaoppaita, joissa kirjastoalaa kuvailtiin puutteellisesti ja virheellisesti. Kirjoittajan (Kirjastolehti 19710/206) mukaan kirjastonhoitajuuden asemaa, ominaisuuksia ja yhteiskunnallista tehtävää ei käsitelty riittävästi. Toinen kirjoittaja kannusti kirjastonhoitajia valtakunnalliseen PR-työhön tapana irrottaa kirjastonhoitajuus vanhoista käsityksistä, joiden mukaan he ovat ”kalkkeutuneita nynnölöitä ja sensuurinpitäjiä”. Hän painotti tekstissään myös, etteivät kirjastoalalle sopineet hiljaiset, syrjäänvetäytyvät ja avuttomat. Ammatinvalintaohjaus ei kuitenkaan ollut täysin ongelmallista kirjastoalan suhteen, vaan kolmas kirjoittaja (Kirjastolehti 1979/436) painotti sitä, ettei ”nynnyjä” ohjata kirjastoalalle, vaan ohjauksessa korostettiin sen yleisönpalveluluonnetta.

Kirjastonhoitajat kyllä halusivat tunnustusta vaativasta työstään. He itse tiedostivat, että kirjastotyö on vaativaa ja merkityksellistä yhteiskunnan näkökulmasta (Kirjastolehti 1975/201). Tämä kirjoittaja korosti kirjastonhoitajien ammattikunnan nuoruutta osasyynä sen ammatillisen arvostuksen puutteeseen. Teksti nimittäin juhlistaa kirjastonhoitajien

ammattiyhdistyksen ja alan säännöllisen koulutuksen alkamista Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa kolmekymmentä vuotta aikaisemmin. Hän painotti myös, että ammatillisen arvostuksen parantaminen olisi edellytys yleisten kirjastojen täyden potentiaalin saavuttamiseksi.

Eräässä toisessa tekstissä pohdittiin kirjastonhoitajien ammattikuvaa ja työn tekijöilleen asettamia vaatimuksia (Kirjastolehti 1979/436). Esimiestehtävien vaativuuden lisäksi kirjastonhoitajilta edellytettiin yhteiskuntaelämän aktiivista seurantaa, painotuksena ollen kulttuurin ja kirjallisuuden kehitys. Tämän lisäksi kirjastonhoitajilta edellytettiin tarkkuutta ja huolellisuutta kokoelmatyössä, sekä kykyä tulla toimeen erilaisten ihmisten kanssa osana heidän merkittävää asiakaspalvelutehtäväänsä. Tämä teksti painotti kirjastonhoitajien työn monipuolisuutta ja vaativuutta, toimien perusteluina ammatin arvostuksen parantumiselle pyrkimällä antamaan monipuolisempaa kuvaa työn luonteesta, kuin ne, joihin suuren yleisön käsitykset perustuvat.

Merkittävä toistuva teema 1970-luvun teksteissä oli myös oman ammatillisen järjestön tarve. Teksteissä nykyisiä laajempia järjestöjä kritisoitiin kiinnostuksen puutteesta kirjastoalan työntekijöihin (Kirjastolehti 1979/487a). Tämän lisäksi kirjastonhoitajien oma järjestö edesauttaisi kirjoittajan mukaan alan ammatti-identiteetin luomista, sekä sen arvostuksen kasvattamista. Toisessa samaa aihetta käsittelevässä tekstissä (Kirjastolehti 1979/541) tuotiin esille toinen konkreettinen ongelma, jonka järjestön puute tuo: ilman järjestöä kirjastoalalla ei voida mennä lakkoon oikeuksiensa puolesta, koska heillä ei ollut puolestapuhujaa. Tämä puheenvuoro jatkoi pitkää keskustelua kirjastoalan huonoista palloista ja työehdoista, jotka nousivat usein esille aineiston keräämisen aikana.

Erityisen mainitsemisen arvoinen oli tämä yksittäinen huomio siitä, että alalla, jonka arvostus on yhteiskunnan näkökulmasta heikko, oli myös sisäistä vaihtelua arvostuksessa. Konkreettinen esimerkki tästä olivat lastenkirjastonhoitajat (Kirjastolehti 1971/361), joista tekstin kyselyn mukaan puolet kokivat arvostuksen puutetta työssään. Kirjoittaja pohti tämän asennoitumisen taustalla olevan vähäinen kiinnostus lasten kanssa työskentelemiseen kirjastoissa, joissa heidät nähtiin ”välttämättömänä pahana, tilastojen kartuttajana.”

4.4.3 1980-luvun keskustelu

Siirryttäessä viimeiselle tarkasteltavalle vuosikymmenelle merkittävää muutosta kirjastonhoitajien ammatin ulkopuolisessa arvostuksessa ei ollut nähtävissä. Aikaisempien vuosikymmenten keskustelujen teemat toistuivat jälleen 1980-luvulla Kirjastolehden tekstien tarkastelussa. Ensimmäinen näistä pohdintoista oli arvostuksen puutteen syyt, joista osa toistui ja osa painotti erilaisia näkökulmia koettuun ongelmaan. Toisaalta myös vanhanaikaiset käsitykset kirjastonhoitajista ja kirjastonhoitajuudesta nousivat jälleen useissa teksteissä esille. Merkittäviä uusia huomioita löytyi, kuten se, miten kirjastonhoitajuuteen suhtauduttiin kutsumusammattina ja tämän ajattelun vaikutukset ammatin arvostukseen.

Kirjastolehden keskusteluissa 1980-luvulla toistui kirjastonhoitajien ammatin arvostuksen puute. Arvostusten puutetta käsiteltiin monissa teksteissä abstraktisti, mutta myös konkreettisin esimerkein. Myös syyt, joita kirjoittajat esittivät tälle arvostuksen puutelle, olivat moninaisia, osittain toistaen aikaisempien vuosikymmenten kirjoituksia, mutta myös painottaen jossain määrin erilaisia syitä. Ensimmäinen kirjastonhoitajien työn vähäisen arvostuksen ilmentymistä olivat kuntien pyrkimykset yhdistää heidän tehtäviinsä muita kulttuuritoimen osia muovaten ammatista kunnan yleiskulttuurinaisen (Kirjastolehti 1981/101). Kirjoittaja korosti kirjaston oman tehtävän tärkeyttä tekstissään kuntien kulttuurilautakuntien perustamisen myötä nähden tämän positiivisena kehityksenä, joka laajentaa kuntien kulttuuritoimijoita. Teksti ei suoranaisesti käsitellyt kirjastonhoitajien arvostusta, vaan jatkoi aikaisempaa keskustelua, jossa huolena oli ollut kirjastonhoitajien tehtävänkuvan laajennus työhön liittymättömiin asioihin, osana kunnan kulttuuritoimintaa. Aikaisempien vuosikymmenten keskusteluissa tämä oli tuottanut Kirjastolehteen kirjoittaneille merkittävää huolta ja osoittanut heidän mielestään kirjastonhoitajien työn vähäistä ymmärrystä ja arvostuksen puutetta.

Toinen merkittävä tapa, jolla arvostuksen puute näkyi, oli tietynlaisessa suhtautumisessa ammattiin. Ammatin heikkoa palkkausta ja naisvaltaisuutta tarkastellut kirjoittajat (Kirjastolehti 1980/372) kuvaili sitä sekä historiallisesta että nykyhetken näkökulmasta. Hän painotti sukupuolten epätasa-arvoa osasyynä kirjastonhoitajuuden heikolle palkalle ja asemalle yhteiskunnassa. Toinen merkittävä huomio oli kirjastonhoitajan ammatin näkeminen historiallisesti kutsumustyönä, joka ei enää pätenyt ammattimaisiin kirjastonhoi-

tajiin. Sama huomio toistui useissa teksteissä. Toinen kirjoittaja kuvaili myös kirjastonhoitajia alipalkatuiksi ja ylityöllistetyiksi korostaen sitä, että ammatin näennäinen kutsu-
muksellisuus meni työn tekijöiden omien etujen ohi (Kirjastolehti 1982/466). Kyseinen
ajattelutapa oli muista ammasteista tässä vaiheessa jo irrotettu. Hän ei vastustanut täysin
kirjastotyön näkemistä kutsumustyönä, mutta peräänkuulutti kirjastonhoitajille myös pa-
rempaa toimeentuloa. Kirjastotyön näki kutsumusammattina myös kolmas kirjoittaja
(Kirjastolehti 1981/341), mutta hän ei ottanut kantaa sen vaikutukseen ammatin arvostukseen.
Kirjastonhoitajuudesta puhuminen kutsumusammattina oli nähty keinona perus-
tella ammatin heikkoa asemaa ja sen arvostuksen puutetta, jotka kirjastonhoitajat itse ko-
kivat epäoikeudenmukaisena. Tässä korostui se, miten kirjastonhoitajat itse arvostivat
omaa työtään kokien siihen jopa kutsumusta, painottaen ristiriitaa laajempiin yhteiskun-
nallisiin käsityksiin. Neljäs kirjoittaja tarkasteli kirjastojen arvostusta laajemmin esittäen
alan sisäänpäinkääntyneisyyttä ongelmana (Kirjastolehti 1987/413), koska kirjastojen po-
tentiaalia ei tunnettu kunnissa riittävästi. Tämä saattoi selittää kirjastojen, ja sitä kautta
myös kirjastonhoitajien, vähäistä arvostusta ymmärryksen puutteella.

Kolmas hyvin konkreettinen tapa hahmottaa kirjastonhoitajien ammatin arvostuksen puu-
tetta oli yksinkertaisesti heidän palkkauksensa. Tätä näkökulmaa tarkasteltiin useissa
teksteissä (Kirjastolehti 1980/372, 1982/466 ja 1982/470). Näissä pohdittiin alan naisval-
taisuutta, sen vuorotyöluonnetta ja ylityöllistämistä. Toisaalta yhdessä teksteistä (Kirjas-
tolehti 1982/200) tuotiin esiin erilainen näkökulma. Kirjoittaja viittasi kansanedustajan
kommenttiin, jossa Martti Ursin (kok.) ajoi kirjastoväen asiaa painottamalla, ettei alaa
tulnaisi arvostamaan niin kauan kuin se kuuluu matalapalkka-alojen joukkoon, kehottaen
aloittamaan toimet tilanteen parantamiseksi. Vaikka näkökulmissa palkkauksen vaiku-
tuksissa kirjastonhoitajien ammatin arvostukseen oli eroja, kaikissa niissä korostui, että
kysymys oli merkittävä ja toimii indikaattorina ammatin arvostuksesta. Samanlaisia kes-
kusteluja palkkauksen ja arvostuksen suhteesta esiintyi koko tutkittavan ajanjakson läpi.

Neljäs ja vuosikymmenen viimeinen merkittävä tapa pohtia ammatin arvostusta toistui
myös aikaisemmilta vuosikymmeniltä, eli vanhanaikaiset käsitykset kirjastonhoitajista ja
kirjastonhoitajuudesta. Tätä aihetta sivuttiin jo aikaisemmissa osioissa, mutta se vaati
merkittävyydellään myös oman kappaleensa. Aikaisemminkin vuosikymmenillä oli
pohdittu sitä, miten kirjastonhoitajat yhteiskunnassa nähdään, mutta poikkeuksellista
1980-luvun teksteissä oli erityisesti se, miten kuvattiin myös konkreettisia muutoksia asi-
akkaiden suhtautumisessa. Yhdessä tekstissä toistui yhä kuvaus, jossa kirjastonhoitajat

nähtiin välttämättöminä ”nynnyinä”, jotka ovat vastuussa kirjastonlaitoksen yhteiskunnallisesta roolista (Kirjastolehti 1980/54). Kirjoittaja pohti myös kirjastonhoitajan yhteiskunnallista roolia kirjastojen kohtaaman automatisaation myötä. Millainen kirjastonhoitajan rooli tulisi tulevaisuudessa olemaan, jos asiakkaat tulisivat toimimaan lähinnä päätteiden kanssa? Tarvittaisiinko kirjastonhoitajia enää ollenkaan vai kuuluisiko ammatti häviävien joukkoon?

”Maallikon mielikuvissa kirjastonhoitaja on pölyyntynyt, nutturapäinen hisukka, joka katselee maailmaa paksujen silmälasien takaa ja ilmaisee itseään mieluiten äännähdyksellä: Hhhssss!” Eeva Helena Jokitaipale. (Kirjastolehti 1981/341.)

Kirjastolehteen kirjoittavat kritisoivat edellisen lainauksen kaltaisia käsityksiä ja kyseenalaistivat niitä teksteissään. Kirjastotyöhön toivottiin mielikuvasta poiketen reippaita ja yleisaktiivisia ihmisiä (Kirjastolehti 1981/341). Nämä ennakkoluulot olivat kyseenalaituneet myös osana käytännön kirjastotyötä. Mielikuvia kirjaston palvelusta käsiteltiin myös pääkirjoituksessa (Kirjastolehti 1988/181), jossa kuvailtiin sitä, miten ennakkoluulot olivat väistyneet asiakkaiden positiivisten ja hyvien palvelukokemusten kautta monissa kirjastoissa. Pääkirjoittaja huomioi ristiriidan siinä, miten asiakkaat tutkimusten mukaan olivat tyytyväisiä kirjastojen palvelutasoon, mutta käytännössä yllättyivät sen palvelukyvyistä. Hän kannusti kirjastonhoitajia opettamaan muille työnsä tärkeydestä markkinoimalla kirjastojen palveluja. Teksti ei käsitellyt kirjastonhoitajien arvostusta suoranaisesti, mutta toimet joihin hän kannusti oli aikaisemmissa teksteissä nähty mahdollisina keinoina myös tämän tilanteen parantamiseksi.

Siinä missä päätoimittaja kokee kirjaston henkilökunnan väheksyvän palvelutyönsä arvoa (Kirjastolehti 1988/181), toinen kirjoittaja kuvailee asiakaspalvelua kirjastotyön arvonnäkökulmasta, suorastaan työn ytimenä (Kirjastolehti 1982/625). Tämä ristiriita kuvastaa kirjastoalan sisäisiä eroja ammatin arvostuksessa konkreettisesti arkisen työn näkökulmasta. Kirjastonhoitajien keskuudessa sen arvostus siis vaihteli, kuten myös siihen vaikuttaneet tekijät.

4.4.4 Yhteenveto

Tarkastellessamme kirjastonhoitajien arvostusta 1960-luvulta 1980-luvun loppuun keskeinen viesti on selvä. Ammatin arvostus ei noussut merkittävästi alkuperäiseltä heikolta tasoltaan koko tutkimusajankohdan aikana. Aineistosta ei pystytty selkeästi havaitsemaan

muutosta arvostuksen tasossa. Sen sijaan tutkielman kannalta mielenkiintoista olivat erilaiset keskustelut tämän arvostuksen puutteen syistä, joissa taas oli jonkin verran vaihtelua vuosikymmenten välillä. Myös toistuvia teemoja vuosikymmenten läpi oli muutamia.

1960-luvun teksteissä painottui kirjastonhoitajien työn vähäinen tuntemus ja siitä syntyneet väheksyvät käsitykset ammatin vaativuudesta, tai enemminkin sen puutteesta. Myös kirjastonhoitajien oma arvostus ammattiaan kohtaan nousi keskustelussa kyseenalaiseksi. Siirtyessämme 1970-luvulle painottui koulutuksen merkitys ammatin arvostusta rakentavana tekijänä, sekä kunnan virkamiesten pyrkimykset sisällyttää kirjastonhoitajien työkuvaan muita kunnan kulttuurityön tehtäviä. Jälkimmäinen pyrkimys kuvastaa kirjoittajien mielestä työn väheksyntää viemällä kirjastonhoitajien huomion ja työpanoksen pois heidän varsinaisista tehtävistään. Myös kirjastotyön vaatimaa pätevyyttä väheksyttiin työhaussa, kun sen sisältävään tehtävään haettiin vain perehtynyttä henkilöä ilman varsinaista pätevyyttä. 1970-luvun keskusteluissa nousi useaan otteeseen myös oman ammatillisen järjestön perustustarve ajamaan kirjastoväen aseman parantamista. 1980-luvulla toistui edellisen vuosikymmenen keskustelu kuntien pyrkimyksistä sisällyttää kirjastonhoitajien työkuvaan niihin kuulumattomia tehtäviä, joka viesti varsinaisen kirjastotyön arvostuksen puutteesta. Tämän syynä oli todennäköisesti kirjastotyön vähäinen tuntemus kuntien puolelta. Vuosikymmenelle ominainen keskustelu käsitteli kirjastonhoitajuutta kutsumustyönä. Monet näkevät ammatin sellaisena, mutta ulkopuoliset hyödynsivät tätä perusteluna kirjastonhoitajien heikon asemaan ylläpitämiseen. Kirjastonhoitajat kyseenalaistivat tämän perustelun painottamalla, että kutsumustyönkin tulisi mahdollistaa kunnollinen toimeentulo. Käytännössä siis perustelut ja ilmentymistavat kirjastonhoitajien huonosta asemasta vaihtelivat jonkin verran vuosikymmenten perusteella, mutta varsinaisessa arvostuksen tasossa ei ollut havaittavissa olevaa muutosta keskustelujen perusteella.

Kaikilla vuosikymmenillä korostuivat ennakkoluuloiset näkemykset kirjastonhoitajista ja muista kirjastoalalle pyrkivistä ihmisistä. Nämä käsitykset olivat pitkälti negatiivisia kuvauksia siitä, millaisiksi kirjastonhoitajat koettiin. Kuvauksissa esiintyy vanhanaikaisia ennakkoluuloja pelottavista nutturapäistä nynnyihin maailmastavettyjiin. Kirjastonhoitajat itse kyseenalaistivat nämä käsitykset vahvasti teksteissään ja pyrkivät aktiivisesti parantamaan julkisuuskuvaansa. Nämä käsitykset liittyivät suoraan epäedulliseen yleiskäsitykseen kirjastotyöstä, joka on tutkielman keskustelujen perusteella johtanut ammatin heikkoon arvostukseen tutkimusajankohtana. Teksteissä nousi useaan otteen kirjastonhoitajien omat käsitykset, jotka olivat vahvassa ristiriidassa ulkopuolisten mielikuvien

kanssa. Kirjastotyöhön haluttiin aktiivisia ja asiakaspalveluhenkisiä ihmisiä, joka kuvasi sitä, miten kirjastonhoitajat näkevät itsensä ja työnsä. Kirjastotyö kuvattiin monipuolisenä ja vaativana, edellyttäen myös hyviä asiakaspalvelutaitoja tekijöiltään. Nämä kuvaukset olivat ristiriidassa edellä mainittujen ennakkoluulojen kanssa. Näin ammatin arvostuksen puutteen ja siitä käydyn keskustelun kautta oli nähtävissä, miten kirjastonhoitajat näkivät itsensä suhteessa työhönsä.

Miten ammatin arvostuksen taso vaikutti kirjastonhoitajiin ja heidän ammatti-identiteettiinsä? Useista Kirjastolehden teksteistä ilmeni myös kirjastonhoitajien joukosta itsensä tai oman ammattinsa aliarvostamista. Yhtä selkeää vastausta kysymykseen ei ole. On mahdollista, että yleinen yhteiskunnan mielipide oli päässyt vaikuttamaan heikentävästi myös siihen, miten kirjastonhoitajat näkevät itsensä ammatillisena toimijana. Tässä painottui ammatti-identiteetin sosiaalisen identiteetin merkitys kirjastonhoitajiin vaikuttavana tekijänä ulkoisten vaikutusten kautta.

Ammatin arvostuksen tarkastelu on tutkielman kannalta mielekästä, koska se tarjoaa eräänlaisen peilin kirjastonhoitajien tarkasteluun. Kirjastolehden teksteissä kirjoittajat pohtivat ulkopuolisten suhtautumista ammattikuntaansa ja kommentoimalla sitä, he tuovat suorasti tai epäsuorasti esille omat käsityksensä kirjastonhoitajuudesta. Ulkopuoliset, jotka eivät tunteneet kirjastoalaa, käsittivät sen keskustelujen perusteella aliarvioivasti työnä, joka ei vaatinut tekijältään paljoa ja joka sopi hiljaisille hissukoille, tämä vääristynyt peilikuva tarjosi kirjastonhoitajille mahdollisuuden yrittää oikaista näitä käsityksiä. Tätä kautta kirjastonhoitajuuden vääristä käsityksistä nousi esille ammatti-identiteetin piirteitä, joissa korostui kirjastonhoitajien aktiivisuus, työtehtävien monipuolisuus ja niiden erilaiset vaatimukset tekijöilleen, sekä verrattain positiiviset luonteenpiirteet, joita alalle pyrkijöiltä toivottiin. Kirjastonhoitajien omat käsitykset alasta painottivat heitä monipuolisina osaajina, jotka kokivat ansaitsevansa arvostusta vaativaksi kokemastaan työstä. Pääosin tämä kuvasti kirjastonhoitajien hyvää ammatillista itseluottamusta ja halua parantaa omaa arvostustaan ja asemaansa yhteiskunnan osana. Monet osoittivat myös konkreettista aktiivisuutta pyrkimyksissään parantaa käsityksiä kirjastonhoitajista ja kirjastoista pyrkien tuomaan ulkopuolisten näkemykset ammatista lähemmäs heidän omia positiivisiin ammatti-identiteetteihin pohjautuvia käsityksiään.

5 TARKASTELU

Tämän tutkielman tarkoituksena oli selvittää kirjastonhoitajien ammatti-identiteettien luonnetta ja niissä tapahtuneita muutoksia Kirjastolehden teksteissä vuosina 1960-1989. Erityistä huomiota kiinnitettiin kirjastonhoitajien omiin käsityksiin siitä, miten he näkivät roolinsa kirjastossa ja yhteiskunnassa. Tähän kysymykseen pyrittiin vastaamaan aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä tarkasteltavan ajanjakson Kirjastolehden teksteissä esitettyjen näkemysten perusteella. Näistä teksteistä pyrittiin kokoamaan yhtenäisiä teemakokonaisuuksia, jotka kuvaisivat lehteen kirjoittaneiden kirjastonhoitajien käsityksiä kirjastonhoitajuudesta. Näitä teemoja muodostui aineistosta yhteensä neljä kappaletta. Ensimmäinen teemoista kuvaili kirjastonhoitajien ammattietiikkaa, toinen kirjallisuuden tuntemuksen merkitystä kirjastonhoitajien ammatti-identiteetin osana, kolmas kirjastonhoitajien poliittisuutta ja viimeinen kirjastonhoitajien ammatin arvostusta. Tässä luvussa tarkastellaan näiden teemojen päätuloksia, yleisiä tuloksia, tutkimusprosessin onnistuneisuutta ja jatkotutkimuksen mahdollisuuksia.

5.1 Päätulokset

Tutkielman ensimmäinen teema käsitteli kirjastonhoitajien ammattietiikkaa, joka muodostaa yhden ammatti-identiteetin osioista. Tuloksissa korostui kirjastonhoitajien ammatillinen epävarmuus. Suomalaisilla kirjastonhoitajilla ei tarkasteltavan ajanjakson alussa 1960-luvulla ollut eettistä säännöstöä, jota he voisivat hyödyntää työssään. Tällaisen säännösten kysyntä nousi säännöllisesti esille tarkasteltavalla ajanjaksolla. Tämä painotui erityisesti kahdessa esityksessä eettiseksi säännöstöksi, vuoden 1969 epävirallisessa ja vuoden 1985 virallisessa kirjastoeettisen työryhmän säännöstössä. Kirjastolehden kirjoittaneiden kirjastonhoitajien pyrkimys oli vahvistaa ammatin asemaa yhteiskunnassa korottaen sen arvostusta ja tarjota kirjastonhoitajille työkalu, johon tukeutua käytännön työssään.

Kun nämä tulokset suhteutetaan tutkimusongelmaan, niissä korostui kirjastonhoitajien ammatti-identiteetin koettu vajavaisuus ammattietiikan osalta. Kirjastolehden kirjoittaneet kirjastonhoitajat kokivat ammatti-identiteettinsä tärkeäksi ja halusivat täydentää sitä yhteisesti sovitulla ammattietiikalla, joka samalla vahvistaisi kirjastonhoitajuutta itsenäi-

senä, koulutusta ja ammattitaitoa vaativana ammattina yhteiskunnassa. Tämän vakiintuneen aseman puutos nousi esille useissa teksteissä, erityisesti ammatin arvostusta tarkastelevassa neljännessä teemassa. Tutkittavan ajanjakson alussa 1960- ja 1970-luvuilla keskustelu ammattietiikasta oli hyvin vähäistä – se nousi esille vain muutamassa aineistoon valitussa tekstissä. Siirtyessämme 1980-luvulle keskustelu vilkastui merkittävässä määrin, erityisesti kirjastoeettisen työryhmän esityksen ympärillä. Tämä kuvasti kasvanutta kiinnostusta ammattietiikkaa kohtaan tarkasteltavan ajanjakson loppupuolella. Tämän tuloksen selkeä muutos kuvastaa kasvanutta kiinnostusta ammattietiikkaa kohtaan.

Keskeinen syy ammattietiikan korostamiselle teksteissä oli kirjastonhoitajien ammatillisen itseluottamuksen parantaminen. Yhteisesti sovittu ammattieettinen säännöstö nähtiin välineenä kirjastonhoitajien työn vakiinnuttamiseen ja työkaluna, johon vedota ongelmatilanteissa. Ammattietiikan kautta he myös kehittäisivät omaa ammatti-identiteettiään hyödyntämällä selkeätä ohjeistusta työssään ja tuoden esille työnsä arvot. On myös todennäköistä, että Kirjastolehteen kirjoittaneet kirjastonhoitajat pyrkivät edesauttamaan ammattinsa professionalisoitumista tämän kautta parantaen sen yhteiskunnallista asemaa. Nämä tulokset tukevat konkreettisesti aikaisempia käsityksiä kirjastonhoitajien kiinnostuksesta ammattietiikkaan, joissa ammattietiikka nähtiin tarpeellisena ammatin sisäiseen ohjeistukseen, mutta myös keinona parantaa ulkopuolisten ammattikuvaa (Valtonen 1986, 71-72.)

Tutkielman toinen teema tarkasteli kirjallisuuden tuntemuksen merkitystä kirjastonhoitajuudelle. Koko tarkastellulla ajanjaksolla kirjallisuuden tuntemus korostui merkittävänä osana kirjastonhoitajuutta, kirjastonhoitajien ammatti-identiteettiä ja heidän ammattikuvansa. Se on yksi konkreettisista taidoista, johon pyrkimisen lehteen kirjoittaneet kirjastonhoitajat kokevat tärkeäksi osaksi ammatti-identiteettiään. Tähän suoraan liittyvä kirjavalinta nousi esille useissa teksteissä yhtenä kirjastonhoitajien tärkeimmistä työtehtävistä. Koko tutkittavan ajanjakson läpi teksteissä korostettiin kirjallisuuden tuntemuksen tärkeyttä kirjastonhoitajille. Nämä tulokset tukevat luvussa 2.3 käsiteltyjä kirjastonhoitajuuden määritelmiä, joissa painotettiin kirjastonhoitajien keskeisiä taitoja. Kirjastonhoitajia painotettiin kulttuurin tuntemisen ammattilaisina (Laaksovirta 2000, 24-25). Kirjallisuuden tuntemuksen voidaan myös tulkita kuuluvan taitoihin, jotka muodostavat kirjastonhoitajan pätevyyden (Tuomi 2011, 15).

Kirjallisuuden tuntemuksen arvostus säilyi käytännössä muuttumattomana 1960-luvulta aina 1980-luvun loppuun asti. Kirjallisuuden tuntemuksen ja kirjavalinnan merkitys painottui erityisesti keskusteluissa, joissa käsiteltiin tehtävän mahdollista siirtoa pois kirjastonhoitajilta heidän ammattitaitoaan merkittävästi heikentävänä tekijänä.

Suurempia muutoksia tapahtui kirjallisuuden tuntemuksen suhteen kirjastonhoitajien suhtautumisessa kirjavalintaan, eli yhteen kyseisen taidon konkreettisista ilmenemistavoista kirjastotyössä. Kirjastolehteen kirjoittaneiden kirjastonhoitajien teksteissä tapahtui selkeä muutos tarkasteltavalla ajanjaksolla. 1960-luvun teksteissä painottui moneen otteeseen perinteinen kirjastonhoitajan ammatti-identiteetti, jossa korostui sivistäjän rooli osana sivistyslaitoksen toimintaa. Tähän sisältyi kirjavalinnan näkökulmasta vääränlaisen kirjallisuuden sensuuria ja holhoavia asenteita. Vasta 1980-luvulla voidaan katsoa tapahtuneen havaittavissa olevaa muutosta ajattelussa, kun Kirjastolehden teksteissä painotetaan enemmän asiakkaiden toiveita ja kysyntää. Tämä heijastelee aikakauden laajempaa kirjastohistoriallista kehitystä sivistyslaitoksesta kohti nykyaikaista palvelulaitosta. Kirjastonhoitajien ammatti-identiteetin näkökulmasta tämä kuvastaa merkittävää muutosta tavassa, jolla he näkevät ammattinsa ja itsensä ammatinharjoittajina. Tämä arvoissa tapahtunut muutos viittaa ammatti-identiteetin kehitykseen osana laajempaa kirjastolaitoksen ja yhteiskunnan muutosta.

Tutkielman kolmas teema oli kirjastonhoitajien työn poliittisuus. Poliittisuuden merkityksessä kirjastonhoitajuudelle tapahtui merkittävä muutos tutkielmassa tarkastellulla ajanjaksolla. Aloittaessamme 1960-luvulta kirjastonhoitajien poliittisuus herätti huomattavasti enemmän keskustelua, kuin kummallakaan sitä seuranneella vuosikymmenellä. Kirjastonhoitajien pääsääntöinen suhtautuminen poliittisuuteen työssään oli hyvin varovainen; he halusivat painottaa työssään ja ammatti-identiteetissään poliittista puolueettomuutta. Teksteissä toisaalta nousi esille myös kannustamista laajempaan poliittiseen aktiivisuuteen, sekä käsityksiä, joissa kirjastonhoitajuus nähtiin poliittisena ammattina, jonka harjoittajat tekevät poliittisia päätöksiä työssään – erityisesti kirjavalinnassa.

Keskustelut kirjastonhoitajien poliittisuudesta vähenevät myöhemmillä vuosikymmenillä. Poliittisuus ei enää korostunut samalla tavalla keskeisenä ammatti-identiteetin kiistakysymyksenä, kuin historiallisesti politisoituneella 1960-luvulla. Vielä 1970-luvulla näkyi varovaisuus poliittisuutta kohtaan osana kirjastonhoitajien ammatti-identiteettiä,

mutta siirryttäessä 1980-luvulle teksteissä ilmeni varovaista hyväksyntää kirjastojen poliittisuutta kohtaan, mutta kirjastonhoitajien haluttiin yhä pitävän henkilökohtaiset poliittiset näkemyksensä erillään työstään korostaen kirjastonhoitajuuden epäpoliittisuutta. Nämä keskustelut poliittisuudesta korostivat sitä merkittävänä arvona, jonka sisällyttäminen heidän ammatti-identiteettiinsä herätti paljon huolta ja vastustusta. Kirjoittajien teksteissä useimmiten korostuvat kirjastonhoitajat epäpoliittisina toimijoina erityisesti puoluepolitiikan suhteen. Kirjastojen tasapuolisuuteen pohjautuva puolueettomuus oli nivoutunut monille keskeiseksi osaksi heidän tapansa mieltää itsensä ammatillisina toimijoina. Toisaalta muissa puheenvuoroissa korostuivat myös hyvin erilaiset ajattelutavat, joissa poliittisuus oli väistämätön osa työtä, josta kirjastonhoitajien tulisi olla tietoisia ja aktiivisia. Tämä korosti tutkielmassa usein esiin nousseiden rinnakkaisten ammatti-identiteettien ristiriitoja, joka painottaa kirjastonhoitajien ammattikunnan sisästä monimuotoisuutta. Kirjastonhoitajien suhtautumista politiikkaan ei oltu tarkasteltu aikaisemmissä tutkimuksissa, joihin tutkimusprosessin aikana perehdyttiin. Nämä tulokset ovat siis uusia ja tarvitsevat jatkotutkimusta.

Tutkielman neljäs ja viimeinen teema oli kirjastonhoitajien ammatin arvostus, joka liittyy keskeisesti heidän ammattikuvaansa. Kirjastonhoitajien ammatin ulkoinen arvostus oli koko tutkielman tarkastelemalla ajanjaksolla vähäistä. Keskeiseksi syiksi tälle aineistosta nousi erityisesti ammatin vähäinen tuntemus sen ulkopuolella ja yleiset negatiiviset käsitykset kirjastonhoitajista. Tämä ammatin vähäinen arvostus nousi esille jo ennen tutkimusprosessin alkua Sinikaran tutkimuksessa, jota käsiteltiin luvussa 2.2. Kirjastonhoitajan ammattikuva. Siinä korostuivat osittain samanlaiset taustatekijät kuin aineiston teksteissä – erityisesti kirjastonhoitajien heikko palkkaus ja pieneksi koettu yhteiskunnallinen rooli (Sinikara 2007, 27). Myös kirjastonhoitajuuden näkeminen kutsumustyönä näkyi useissa teksteissä ja se kuvattiin yhtenä perusteluna ammattikunnan huonolle asemalle.

Kirjastolehteen kirjoittaneet kirjastonhoitajat pääosin arvostivat ammattiaan tiedostaen sen vaativuuden ja kannustivat teksteissään lukijoita pyrkimykseen sen julkisuuskuvan parantamiseksi. Ammatillisten käsitysten moninaisuus korostui kuitenkin jälleen siinä, että teksteissä esiintyi myös epävarmuutta ja ammatin arvostuksen puutetta myös joiltain kirjastonhoitajilta 1960-luvulla. Tämä saattaa liittyä ammatin vakiintumisen puuttumiseen, joka oli yksi keskeisistä ammatin vähäiseen arvostukseen vaikuttavista tekijöistä. Kirjastonhoitajuutta ei vielä monin paikoin nähty itsenäisenä, ammattitaitoa ja koulutusta

vaativana ammattina. Tulosten perusteella on mahdollista, että tällainen laajempi yhteiskunnallinen näkemys oli vaikuttanut myös kirjastonhoitajien omiin ammatti-identiteetteihin.

Kirjastonhoitajuudessa ilmeni myös alueellisia eroja, jotka ylittivät yksittäiset teemat tarkasteltavalla ajanjaksolla. Erityisesti 1960- ja 1970-luvuilla useissa ammattiettiikkaa, kirjavalintaa ja poliittisuutta käsittelevissä teksteissä korostuivat ammatilliset erot maaseudun ja kaupunkien kirjastonhoitajien välillä. Tämä jako perustui pitkälti eroihin koulutuksen tasossa, koska maaseudulla oli enemmän sivutoimisia kirjastonhoitajia, joilla ei ollut alan akateemista koulutusta. Nämä tulokset tarkensivat luvussa 2.5 tarkasteltua alueellista jakoa kirjastonhoitajien koulutustasossa ja sen vaikutuksia muuhunkin kuin kirjastojen käyttöasteeseen. Teksteissä esiintyi maaseudun sivutoimisten kirjastonhoitajien kritiikkiä erityisesti kirjavalinnan suhteen, jossa kirjoittajien mukaan korostuivat liikaa holhoavuus, sivistysajattelu ja porvarillisuskonnolliset asenteet. Toisaalta huomioitiin myös se, että nämä kirjastonhoitajat eivät olleet yhtä perehtyneitä kirjallisuuteen ja toivoivat enemmän ohjausta kirjavalinnan tekemisessä – esimerkiksi Arvostelevalta kirjaluettelolta. Tässä jaottelussa korostui koulutuksen merkitys ammatillisen itsetunnon kehittäjänä. Korkeampi koulutus vähensi kirjastonhoitajien epävarmuutta esimerkiksi kirjavalinnan tekemisessä.

Yleisesti tutkielma onnistui vastaamaan tutkimusongelmaan. Aineistosta nousi esille keskeisiä ammatti-identiteetin piirteitä teemoissa, sekä ajallisia muutoksia havaittiin näiden sisällä. Tarkastellessamme tuloksia tarkemmin tutkimusongelman näkökulmasta on huomioitava kaksi asiaa. Ensinnäkin kirjastonhoitajien ammatti-identiteetti oli tarkasteltavalla ajankohdalla monilta osin vielä vakiintumaton. Käsitteen käyttö oli hyvin vähäistä Kirjastolehden keskusteluissa varsinkin tarkasteltavan ajanjakson alkuvaiheessa, joten analyysiprosessi sisälsi paljon tulkintaa teksteistä, joissa aihetta käsiteltiin epäsuorasti. Näin ollen tuloksissa on paljon yksilöllistä tulkintaa. Toiseksi näkökulmat, joista ammatti-identiteettiä tarkasteltiin, eli tutkielman neljä keskeistä teemaa, muodostuivat aineistopohjaisesti. Aineiston valinnan aikana muodostui useita mahdollisia teemoja, joista lähempään analyysiin valittiin tutkimusongelman kannalta relevanteimmat. Nämä teemat liittyvät siis erottamattomasti juuri tämän tutkielman aineistoon, eikä niitä voi soveltaa yleisemmäksi malliksi ammatti-identiteetin tarkasteluun.

Teemoista kolmessa neljästä oli havaittavissa selkeää tapahtunutta muutosta. Ammattietiikassa tämä näkyi selkeästi lisääntyvänä kiinnostuksena ammattietiikkaan ja erityisesti eettisten säännösten ajallisissa eroissa. Kirjallisuuden tuntemuksen arvostus taas pysyi jatkuvasti tärkeänä, mutta yhteiskunnan muutos vaikutti siihen millä perusteilla kirjavalintaa tehtiin. Poliittisuudessa korostui vahvasti 1960-luvun keskustelu kirjastonhoitajien poliittisuudesta, mutta sen jälkeen keskustelun määrä ja kiinnostus laskivat jyrkästi. Poikkeuksena muutoskehityksessä on viimeinen teema, ammatin arvostus, jossa ei tämän tutkielman perusteella ollut havaittavissa merkittävää eroa vuosikymmenten välillä. Teksteissä korostui jatkuvasti kirjastonhoitajien pyrkimykset parantaa ammattinsa arvostusta ja asemaa, mutta merkittävää muutosta ei tämän tutkielman tulosten perusteella siinä tapahtunut.

Yleisesti Kirjastolehden kirjastonhoitajuutta käsittelevissä teksteissä korostui ammatissa koettu epävarmuus. Kirjastonhoitajien ammatillisen vakiintumisen puute nousi esille aineistossa suoraan esimerkiksi ammattieettisen säännösten puutteessa, sekä epäsuorasti, kuten kirjastonhoitajille soveltuvan poliittisuuden tason pohdinnoissa. Tuloksissa korostuivat sekä alan sisäiset että laajemmat yhteiskunnalliset muutokset. Kirjastojen siirtymisen sivistyslaitoksista palvelulaitoksiksi korostui erityisesti suhtautumisessa kirjallisuuteen, ja hieman vähemmän keskusteluissa kirjastonhoitajien poliittisuudesta.

5.2 Toteutus ja tulosten hyödyntäminen

Tutkimusmenetelmäksi valittu aineistolähtöinen sisällönanalyysi soveltui tähän tutkielmaan ja sen aineiston tarkasteluun hyvin. Aineistolähtöisyys oli luonteva tapa vastata tutkimusongelmaan hyvin rajatun aineiston kautta ilman olemassa olevaa teoriaa. Tutkimusprosessi sisälsi paljon tulkintaa sekä valitun aineiston että tutkimusongelman kautta, joten aineistolähtöisyys oli sopivan joustava tapa tarkastella tutkimusaineistoa ja muodostaa teksteistä analysoitavat teemat. Haastavaksi tässä tutkimusprosessin vaiheessa osoittautui teemojen muodostaminen ja niistä relevanttien valinta. Alkuvaiheessa tekstien valinta oli epävarmaa, koska ilman ennakkokäsityksiä siitä, millaisia teemoja oltiin muodostamassa, relevanttien poiminta oli hankalaa. Tämä johti siihen, että alkuperäinen karsimaton aineisto oli hyvin laaja käsitellen kirjastonhoitajia myös näkökulmista, jotka eivät lopulta olleet tälle tutkielmalle relevantteja. Aineiston valinnan edetessä ja varmuuden kasvaessa

epärelevanttien tekstien poissulkeminen helpottui. Tämä näkyi erityisesti siinä, miten aineistoon alun perin päätyi huomattavasti enemmän tekstejä 1960-luvulta, kuin mitä lopulta hyödynnettiin analyysissa. Syynä tälle ilmiölle oli se, että epärelevanttien tekstien karsiminen oli hankalampaa ilman aikaisempaa kokemusta helpottuen myöhempien vuosikymmenten kohdalla.

Tuloksia yleisesti tarkastellessa on tärkeää huomioida, että tämä tutkielma keskittyi nimenomaan Kirjastolehdessä vuosina 1960-1989 esitettyihin käsityksiin kirjastonhoitajista ja heidän ammatti-identiteetistään. Lehden painotus on yleisissä kirjastoissa, eikä tuloksia voi näin ollen soveltaa käsityksiin muiden kirjastojen kirjastonhoitajista. Aineisto ja ajankohta olivat tarkasti rajattuja, mikä heikensi tulosten yleistettävyyttä laajemmin. On myös tärkeää huomioida erottelu ammattikunnan yleisen mielipiteen ja Kirjastolehden kirjoittaneen, todennäköisesti ammatillisesti aktiivisen ja motivoituneen kirjastoeväen osan käsitysten välillä. Tämä tutkielma pystyi tarkastelemaan ainoastaan jälkimmäistä. Tämän tutkielman tarkoitus ei ollut luoda kattavaa yleiskuvaa kirjastonhoitajuudesta, vaan keskittyä nimenomaan siihen, miten se ilmenee tässä aineistossa, joten yleistettävyyden puute ei ole epäonnistuminen, vaan luonnollista tämän kaltaiselle tutkielmalle.

Tulosten muodostamisessa ilmeni kuitenkin ongelma sen suhteen, että toisinaan keskustelun puute keskeisestä temasta johti yksittäisten tekstien merkityksen ylikorostumiseen. Tämä näkyi erityisesti yksittäisillä vuosikymmenillä, jolloin tiettyä teemaa käsiteltiin verrattain vähän. Koska tutkielmassa ei pyritty yleistettävyyteen, tämän ilmiön ongelmallisuus ilmeni lähinnä siinä, että se hankaloitti vuosikymmenten vertailua ja näin ollen laajempien muutoskaarten tarkastelua. Aineistosta olisi myös ollut mahdollista löytää useampia teemoja tarkasteltaviksi. Erityisesti teknologisen kehityksen tuomat muutokset kirjastotyöhön ja sen kautta kirjastonhoitajiin olisi saattanut olla arvokas näkökulma. Tästä tutkielmasta se kuitenkin rajautui pois teemojen valintavaiheessa, koska sen aineistot eivät olleet yhtä sisällöllisesti lupaavia kuin valittujen teemojen.

Tämän tutkielman tulokset eivät todennäköisesti ole suoraan käytännössä hyödynnettävissä, mutta ne lisäävät ymmärrystämme kirjastonhoitajuudesta, sen osista ja siinä tapahtuneista muutoksista, mikä on itsessään arvokasta. Ne myös tarjoavat historiallista kon-

tekstia nykyajan kirjastonhoitajuuden ammatilliselle tutkimukselle, jota voidaan hyödyntää työolojen parantamisessa. Tuloksia tarkastellessa voidaan myös arvioida tapahtunutta muutosta ja ammatin tilaa pitkällä aikavälillä.

Tutkimusprosessi tuotti myös muutamia mahdollisuuksia jatkotutkimukselle. Kirjastonhoitajien ammatti-identiteeteissä tapahtuneiden muutosten syvemmillä tutkimuksella voitaisiin selvittää niiden taustalla olevia syitä, tarjoten näin muutoksille historiallista kontekstia. Toisaalta tutkielman toimivaksi todettua tutkimusmenetelmää ja Kirjastolehteä aineistona olisi mahdollista soveltaa myös muiden aikakausien tarkasteluun tutkien esimerkiksi 1990-luvun laman vaikutuksia kirjastonhoitajiin tai miten ammatti-identiteettiä käsiteltiin 2000-luvulla aikana, jolloin tieteellinen kiinnostus ammattiin oli suurempaa. Toisaalta tutkimusprosessin aikana muodostui useita teemoja, jotka lopulta karsituivat pois epärelevantteina tälle tutkimusongelmalle. Näistä karsituista teemoista olisi mahdollista tutkia esimerkiksi suhtautumista kirjastonhoitajien koulutuksen kehitykseen tai sivutoimisten kirjastonhoitajien toisarvoiseksi koettua asemaa.

5.3 Lopuksi

Tässä tutkielmassa tarkasteltiin suomalaisten yleisten kirjastojen kirjastonhoitajien ammatti-identiteettejä aikavälillä 1960-1989. Erityisen huomion kohteena olivat näissä ammatti-identiteeteissä tapahtuneet muutokset tällä yhteiskunnallisella murroskaudella. Tutkielman aineistona oli Suomen kirjastoseuran julkaiseman Kirjastolehden numerot tarkasteltavalta ajanjaksolta, ja niiden sisältöjä analysoitiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Tutkielman tulokset osoittivat, että ammatti-identiteetti herätti monipuolista keskustelua Kirjastolehdessä. Kirjastonhoitajat kokivat erityisen tärkeäksi ammatillisen asemansa vakiinnuttamisen ja käsittelivät sitä ammatti-identiteetilleen tärkeiden teemojen kautta. Tämä ammatti-identiteetin vakiinnuttaminen korostui erityisesti pyrkimyksissä parantaa ammatin arvostusta, sekä konkreettisesti muodostaa yhteinen ammattieettinen säännöstö kirjastotyölle. Kirjastonhoitajien ammatti-identiteetti nousi esille myös siinä, mitä he pitivät tärkeänä työssään. Erityisen merkittävänä korostui kirjallisuuden tuntemus kirjastonhoitajan ammattitaidon keskeisenä elementtinä. Tämän lisäksi ammatti-identiteetille merkittävänä korostuivat stereotyypit ammatista, asiakaspalvelun muutokset ja puolueettomuus.

Ammatti-identiteeteissä tapahtui muutoksia tarkasteltavalla ajanjaksolla. Siinä missä kirjallisuuden tuntemuksen arvostus säilyi ennallaan, kiinnostus ammattietiikkaan kasvoi vuosikymmenten edetessä. Toisaalta kirjastonhoitajien suhtautumisessa poliittisuuteen oli myös merkittäviä eroja vuosikymmenten välillä erityisesti 1960-luvun korostuessa poliittisen keskustelun ytimenä. Tutkielmassa tarkasteltiin myös kirjastonhoitajien kokemaa ammattinsa arvostusta, joka ei muuttunut kolmella vuosikymmenellä huomattavasti. Ajallisten erojen lisäksi ammatti-identiteeteissä oli merkittäviä eroja erityisesti alueellisesti kaupunkien ja maaseudun kirjastonhoitajien välillä.

Nämä tulokset auttoivat lisäämään ymmärrystä kirjastonhoitajien ammatti-identiteeteistä, jonka historiallinen tutkimus on vielä vähäistä. Tutkielma pyrki tarjoamaan historiallista kontekstia myös modernille ammatti-identiteetin tutkimukselle mahdollistaen tarkempaa tutkimusta siitä, miten kirjastonhoitajat kokevat itsensä ammatinharjoittajina.

Läpi koko tutkittavan ajanjakson Kirjastolehteen kirjoittaneet kirjastonhoitajat toivoivat, että heidän ammattiaan arvostettaisiin enemmän. Ammatin ymmärryksen parantaminen tutkimuksen keinoin saattaisi olla keino tämän tavoitteen saavuttamiseen.

LÄHTEET

Eskola, J., & Suoranta, J. (1998). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Eteläpelto, A. & Vähäsantanen, K. (2006). Ammatillinen identiteetti personallisena ja sosiaalisena konstruktiona. Teoksessa Eteläpelto et al. (toim.) Ammatillisuus ja ammatillinen kasvu. Vantaa: Dark Oy.

Gray, S. W. (2013). Locating librarianship's identity in its historical roots of professional philosophies: Towards a radical new identity for librarians of today (and tomorrow). *IFLA Journal*, 39(1), 37-44. doi:10.1177/0340035212472946

Harris, N. G. E. (1994). Professional codes and Kantian duties. Teoksessa Chadwick, R. F. (toim.), *Ethics and the professions*. Aldershot: Avebury.

Hicks, D. (2014). The construction of librarians' professional identities: A discourse analysis. *Canadian Journal of Information and Library Science*, 38(4), 251.

Hicks, D. (2016). Advocating for librarianship: The discourses of advocacy and service in the professional identities of librarians. *Library Trends*, 64(3), 615-640.

Häyry, H., & Häyry, M. (1994) The nature and role of professional codes in modern society. Teoksessa Chadwick, R. F. (toim.), *Ethics and the professions*. Aldershot: Avebury.

Irwin, R. (1949). *Librarianship: Essays on applied bibliography*. London: Grafton.

Jussilainen, M. (1985). Kirjastonhoitajan ammattikuva ja sen tutkiminen. Teoksessa Haavisto, T. (toim.), *Kirjastot ja tiede : Seminaari Helsingissä 24.-25.11.1984* (pp. 119 sivua). Helsinki: Kirjastopalvelu.

Kirjastolehti: Mikä on kirjastolehti? (Viitattu 10.2.2020.). Haettu osoitteesta <https://kirjastolehti.fi/esittely/>

Kirjastotyön eettiset periaatteet = etiska principer för biblioteksarbetet = ethical principles of library work (2011). . Helsinki: Suomen kirjastoseura.

Laaksovirta, T. H. (1984, Marraskuu). Ammatti-identiteettiä vai tehtävistä suoriutumista? mihin kirjastonhoitajien koulutus tähtää? Kirjastolehti, , 542.

Laaksovirta, T. H. (2000). Olisiko mää vai enk mää olisiko? Ammatin sisäinen mielikuva itsestään ja ammatin ulkopuolinen käsitys kirjastoista. Teoksessa Niinikangas, V., Näätäsaari, I. (toim.), Sivistyksen paikka: Kirjoituksia kirjaston tilasta. Turku. Enostone.

Lehtinen T. (1990). Kirjasto- ja informaatiopalvelualan ammattikunnan ammatti-identiteetti. Tampereen yliopisto. Kirjastotieteen ja informatiikan laitos. Pro gradu -tutkielma.

Meijers, F. (1998). The development of a career identity. International Journal for the Advancement of Counselling, 20(3), 191-207. doi:1005399417256

Meijer, J. G. (1982). Librarianship: a definition. Champaign, Ill.: University of Illinois, Graduate School of Library and Information Science.

Metsämuuronen, J., & Metsämuuronen, J. (2006). Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Helsinki: International Methelp.

Mäkinen, I. (1999). Heittämällä tulevaisuuteen: Kirjastot vuoden 1961 lain jälkeen. Teoksessa Mäkinen, I. (toim.), Kirjastojen vuosisata : Yleiset kirjastot suomessa 1900-luvulla. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Mäkinen, I. (2009). Suomen yleisten kirjastojen historia. Helsinki: BTJ.

Nevala, T., & Penttilä, S. (1992). Kirjastonhoitajan ammattiin sosiaalistuminen ja ammatti-identiteetti. Tampereen yliopisto. Kirjastotieteen ja informatiikan laitos. Pro gradu -tutkielma.

Ojanen, E. (2014). Valoa kansalle: 140 vuotta suomalaista sivistystä. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Okko, M. (1987). Kirjastotyön etiikka ja ammatti-identiteetti. Ethics of library work and professional identity. *Kirjastotiede ja informatiikka*, 6(4)

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006). KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Luvut 7.3.2.-7.3.5. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovarasto [ylläpitäjä ja tuottaja]. Haettu osoitteesta <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/> (Viitattu 5.12.2017.)

Shera, J. H. (1972). *The foundations of education for librarianship*. New York: Becker and Hayes.

Shera, J. H. (1973). *Knowing books and men; knowing computers, too*. Littleton, Colo.: Libraries Unlimited.

Sinikara, K. (2007). *Ammatti, ihminen ja maailmankuva murroksessa : Tutkimus yliopistokirjastoista ja kirjastonhoitajista tietoyhteiskuntakaudella 1970-2005*. Vantaa: Kaisa Sinikara.

Suomen kirjastoseura: Kirjastoseuran historiaa. (Viitattu 29.11.2019.). Haettu osoitteesta <https://suomenkirjastoseura.fi/mita-kirjastoseura-tekee/historia/>

Suominen, V. (2001). *Pieni kirjastofilosofia: Kirjastonhoitajuuden käsite sekä ammatillinen, opillinen ja poliittis-kulttuurinen käytäntö*. Oulu: Oulun yliopisto.

Thompson, J. (1974). *Library power: A new philosophy of librarianship*. London: C. Bingley.

Tomperi, K. (1971). *Kirjastonhoitajan ammattikuva: Tutkimusraportti*. Helsinki: Suomen kirjastoseura.

Trede, F., Macklin, R., & Bridges, D. (2012). Professional identity development: A review of the higher education literature. *Studies in Higher Education*, 37(3), 365-384. doi:10.1080/03075079.2010.521237

Tuomi, J., & Sarajrvi, A. (2002). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Tuomi, P. (2011). *Kirjojen keskellä : Kirjastonhoitaja kaunokirjallisuuden asiantuntijana*. Helsinki: Avain.

Valtonen, R. (1986). *Eettiset säännöt yhdistävät*. Teoksessa I. Heikkilä (toim.), *Kirjastotyön ideaa etsimässä*. Helsinki: Kirjastopalvelu.

Vuorenrinne, O. (2015). *Nutturat löystymässä : Kirjavalinnan liberalisoituminen Suomen yleisissä kirjastoissa 1960- ja 1970-luvuilla*. Tampere: Tampere University Press.

LIITE 1: AINEISTOKEHIKKO

vuosikerta	sivunumero	tekstilaji	muuta huomioitavaa

LIITE 2: AINEISTO

Kirjastolehti 1960/15. Stig Appelgren. Neuvonta kirjastossa. KL 1/1960. s. 15-16.

Kirjastolehti 1960/183. Signe Hintikka. Minkälaista kaunokirjallisuutta nuorisolle? KL 7-8/1962. s. 138-139.

Kirjastolehti 1962/102. Eila Wirla. Palkkataistelu ja kirjastonhoitajat. KL 4/1962. 102-103.

Kirjastolehti 1962/242. Nimimerkki *-e -a*. Toiveita ja torumisia. KL 10/1962. s. 242.

Kirjastolehti 1962/296. Sven Hirn. Kirjasto ja sensuuri. KL 12/1962. s. 290-296.

Kirjastolehti 1963/118. (Kirjoittajasta ei tietoa). Helle Kannilan jäähyväisluento (lyhennetty). KL 5-6/1963. s. 118-121.

Kirjastolehti 1966/311. Nimimerkki *Kirjastoneiti*. Olipa kerran kunnankirjastonhoitaja: tosikertomus. KL 12/1966. s. 311-313.

Kirjastolehti 1967/107. Vieno Lehväslaiho. Kirjastojen käyttö Oulun ja Lapin läänin maakunnissa v. 1966. KL 5/1967. s. 107-109.

Kirjastolehti 1967/218. Anneli Putkonen. Yleisten kirjastojen kirjavalintaan vaikuttavista tekijöistä. KL 9/1967. s. 218-223.

Kirjastolehti 1967/231. Anneli Putkonen. Maalaiskunnan kirjastonhoitajan tehtävät. KL 9/1967. s. 213.

Kirjastolehti 1968/378. Anneli Putkonen. Kirjastonhoitajako puolueeton? KL 12/1968. s. 378-381.

Kirjastolehti 1968/387. Kari Turunen. Kirjastonhoitajat perhekuvassa. KL 12/1968. s. 387-388.

Kirjastolehti 1968/393. Anneli Putkonen. Kirjastonhoitaja ja politiikka. KL 12/1968- s. 393-394.

Kirjastolehti 1968/81. Sven Hirn. Poliittinen kirjastonhoitaja. KL 3/1968. s. 81.

Kirjastolehti 1969/133. Anneli Putkonen. Kirjastot ovat tärkeitä – kirjastonhoitajat eivät. KL 4/1969. s. 133.

Kirjastolehti 1969/15. Helle Kannila. Puolueettomuus ja tasapuolisuus. KL 1/1969. s. 15-17.

Kirjastolehti 1969/288. Sven Hirn. Reunamerkintöjä. KL 9/1969. s. 288-289.

Kirjastolehti 1969/48. Sirkka-Liisa Meri. Kirjastonhoitajan ammattietiikasta. KL 2/1969. s. 48-50.

Kirjastolehti 1970/206. Kari Kettula. Aiotko kirjastoalalle? KL 6/1970. s. 206-207.

Kirjastolehti 1970/69. A.P. (Toimitus). Toimituksen vieras maaliskuussa: kirjastonjohtaja Matti Linnamaa. KL 3/1970. s. 67-70.

Kirjastolehti 1970/76. Irmeli Hovi. Kirjastonhoitajako kerhonohjaaja? KL 3/1970. s. 76-77.

Kirjastolehti 1971/279. Armi Tuura. Kirjastonhoitaja = poliittinen ammatti. KL 7-8/1971. s. 279.

Kirjastolehti 1971/361. Marja-Leena Rautalin. Lastenkirjastonhoitajan työstä, asemasta ja arvostuksesta. KL 10/1971. s. 361-362.

Kirjastolehti 1972/58. Marja Laakkonen. Kirjastomaailman epäystävälliset PR-kasvot. KL 2/1972. s. 58-60.

Kirjastolehti 1974/266. (Kirjoittajasta ei tietoa). Eikö kirjastonhoito ole enää ammatti? KL 7-8/1974. s. 266-267.

Kirjastolehti 1975/201. Samuli Nuotio. 30-vuotias kirjastonhoitaja. KL 6/1975. s. 201.

Kirjastolehti 1975/454. Hilikka Orava. Viestintä kirjastossa. KL 12/1975. s. 454-456.

Kirjastolehti 1976/326. Anneli Perälä. Kirjavalinta tutkimuksia. KL 9/1976. s. 324-327.

Kirjastolehti 1977/379. Kirsi Mäkinen. Koululainen ja kirjasto. KL 9/1977. s. 379-380.

Kirjastolehti 1978/1. Samuli Nuotio. Aineiston valinta. KL 1/1978. s. 1.

Kirjastolehti 1978/1. Samuli Nuotio. Aineiston valinta. KL 1/1978. s. 1.

Kirjastolehti 1979/34. Sirpa Haapamäki. Kunnankirjasto koulukeskuksessa. KL 1/1979. s. 33-34.

Kirjastolehti 1979/436. Seppo Verho. Ammattikuva – onko sitä. KL 10/1979. s. 436-439.

Kirjastolehti 1979/487a. Terttu Flander ja Maija Jussilainen. Työ ja ammattiyhdistykset. KL 11/1979. s. 487.

Kirjastolehti 1979/487b. Pirkko Saarnikorpi, Ulla Koivisto ja Christina Nymark. Kirjastonhoitajaliitolle. KL 11/1979. s. 486.

Kirjastolehti 1979/541. Marjatta Saijets. Kuka ajaa kirjastotyöntekijän asiaa? KL 12/1979. 541-542.

Kirjastolehti 1980/372. Sunniva Drake. Kuinka kirjastonhoitajan ammatista tuli naisvaltainen ja alipalkattu. KL 7-8/1980. s. 372-374.

Kirjastolehti 1980/54. Hannele Koivunen. Asiakkaan ihmiskuva – työtön kirjastonhoitaja. KL 2/1980. s. 54-56.

Kirjastolehti 1980/56. Timo Koivu. Näytä kyntesi kirjastoväki. KL 2/1980. s. 56-57.

Kirjastolehti 1981/101. Anneli Perälä. Kirjasto ja lautakunnat. KL 3/1981. s. 101.

Kirjastolehti 1981/125. Kari J. Kettula. Kirjasto kunnallisena informaatiokeskuksena. KL 3/1981. s. 125-127.

Kirjastolehti 1981/341. Eeva-Helena Jokitaipale. Elmikaarina, vanhempi kirjastoamanuenssi. KL 7-8/1981. s. 341-343.

Kirjastolehti 1982/200. Soili Rantala. Päättäjät kirjastoseminaarissa: Kirjastojen kehittäminen kaikkien yhteinen asia. KL 4/1982. s. 200-202.

Kirjastolehti 1982/238. Hannu Taskinen. Aineiston valinta vaikeutunut. KL 5/1982. s. 238-241.

Kirjastolehti 1982/466. Heikki Poroila. Viimeinen kunniallinen työpaikka. KL 10/1982. s. 466-467.

Kirjastolehti 1982/470. Liisa Vesanto. Ammatin houkutukset. KL 10/1981. s. 470-474.

Kirjastolehti 1982/625. Jorma Kauppinen. Kirjastotyöstä. KL 12/1982. s. 625-626.

Kirjastolehti 1983/359. Heikki Poroila. Ammattietiikka lujille? KL 7-8/1983. s. 359.

Kirjastolehti 1983/491. (Toimitus). Pitääkö kirjaston paljastaa myrkyttäjää? KL 10/1983. s. 491.

Kirjastolehti 1984/132. Eeva Suonmaa. Kirjavalinnan avuksi terävämpää kritiikkiä. KL 3/1984. s. 132.

Kirjastolehti 1984/440. Inkeri Heikkilä. Ammattietiikkaa tarvitaan myös paperilla. KL 9/1984. s. 440-446.

Kirjastolehti 1984/546. Seppo Verho. Aivovuotoa kunnankirjastossa? KL 11/1984. s. 546-547.

Kirjastolehti 1985/214. Risto Vuoria. Ammattietiikan määrittely on ajankohtaista. KL 4/1985. s. 214-215.

Kirjastolehti 1985/326. Inkeri Heikkilä. Kirjastotyön ideaa etsimässä. KL 7-8/1985. s. 326-327.

Kirjastolehti 1985/50. Seppo Verho. Vuoden kirjastonhoitaja 1985: Tavallinen mies. KL 1/1985. s. 50-51.

Kirjastolehti 1986/384. Kirjastoetiikan työryhmä. Kirjastotyön periaatteet. KL 9/1986. s. 384-387.

Kirjastolehti 1986/468. Klaus Rahikainen. Kirjasto on outo laitos. KL 10/1986. s. 468-469.

Kirjastolehti 1986/527. Heikki Poroila. Kirjastotyön periaatteista ja käytännöistä. KL 11/1986. s. 527-528.

Kirjastolehti 1987/354. Kerstin Rosenqvist. Kirjastotyön ideaa etsimässä. KL 7-8/1987. s.354-355.

Kirjastolehti 1987/356. (Kirjoittajasta ei tietoa). Arkipäivän kirjastoetiikkaa. KL 7-8/1987. s. 356.

Kirjastolehti 1987/413. Riitta Hakkarainen. Uusi toiminnanjohtaja esittelyssä. KL 9/1987. s. 413-414.

Kirjastolehti 1988/181. Hannele Koivunen. Mielikuva palvelusta. KL 4/1988. s. 181.

Kirjastolehti 1988/242. Sirkku Blinnikka. Tarja Pajukantoja yleisiin kirjastoihin! KL 5/1988. s. 242.

Kirjastolehti 1988/4. Heli Saarinen. Mitä ihmeen sivistystä. KL 1/1988. s. 4.

Kirjastolehti 1988/75. Risto Vuoria. Ammattietiikka ja kirjaston toimintakulttuuri. KL 2/1988. s. 75-77.

Kirjastolehti 1988/91. Heikki Poroila. Majakka ja perävalo. KL 2/1988. s. 91-92.